

Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na primjeru grada Pule

Grgić, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:271722>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Marko Grgić

**Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na
primjeru grada Pule**

Diplomski rad

**Zagreb
2019.**

Marko Grgić

**Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na primjeru grada
Pule**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2019.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: istraživački (Prostorno planiranje i regionalni razvoj)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Petre Radeljak Kaufmann

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na primjeru grada Pule

Marko Grgić

Izvadak: Posljednjih desetljeća prostor Pule se transformirao na način da se zbog premještanja funkcija centra grada dogodio rast i razvoj ostalih dijelova grada, prvenstveno jugozapadnog dijela. Cilj istraživanja je analizirati promjenu gradskih funkcija, ali i prostorni raspored istih budući da se uvelike razlikuje od prethodnog stanja. Putem metode scenarija, ispitani su mogući smjerovi razvoja novonastalog, sekundarnog centra u budućem razdoblju. Također, u radu je istražena promjena demografskih prilika i gravitacijskih funkcija centra grada i njegove okolice. Postojeća istraživanja i literatura poslužila je u svrhu usporedbe između ostalih sličnih primjera gradova i prethodnog stanja infrastrukture grada sa trenutnim stanjem koje je analizirano putem različitih metoda istraživanja. Neke od korištenih metoda su statistička analiza, kartiranje i GIS analiza, anketno istraživanje, metoda scenarija te analogija. Radom je utvrđeno kako se sekundarno središte brzo razvija, uglavnom pod jačim utjecajem operskih i rekreacijskih funkcija. S druge strane, vidljiva je izrazita promjena koncentracije stanovništva uzrokovana slabijom funkcionalnom opremljenošću gradskog središta.

70 stranica, 29 grafičkih priloga, 3 tablice, 51 bibliografska referenca; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Pula, gradski centar, sekundarni centar, funkcionalna opremljenost, koncentracija stanovništva

Voditelj: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann
doc. dr. sc. Vedran Prelogović
doc. dr. sc. Lana Slavuj Borčić

Tema prihvaćena: 10. 1. 2019.

Rad prihvaćen: 13. 6. 2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

The emergence of a secondary city center: the example of the city of Pula

Marko Grgić

Abstract: In recent decades, the city of Pula has been transformed. Due to the displacement of city center functions, the growth and development of other parts of the city took place, primarily the southwestern part. The aim of the research is to analyze the change of city functions, but also their spatial arrangement, since they differ greatly from the previous state. Using the scenario method, the possible directions of future development are explored in the new city centre. The thesis investigated changes in the demographic trends and the gravitational functions of the city centre and its surroundings. Existing research and literature served to compare with other examples of cities. The previous state of the city's infrastructure was compared with the current state and analyzed through various research methods. Some methods used were statistical analysis; mapping and GIS analysis; survey; scenario method; and analogy. The results showed that the secondary center is developing rapidly, mainly under stronger influence of commercial and recreational functions. Also, there is change in the population concentration caused by weakened functional equipment of the main city center.

70 pages, 29 figures, 3 tables, 51 references; original in Croatian

Keywords: City of Pula, city center, new city center, functional equipment, population concentration

Supervisor: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor
Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor
Lana Slavuj Borčić, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 10/01/2019

Thesis accepted: 13/06/2019

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Prostorni i vremenski obuhvat istraživanja	2
1.2. Objekt istraživanja.....	2
1.3. Ciljevi i svrha istraživanja	2
1.4. Osnovne hipoteze	3
1.5. Metodologija istraživanja	4
1.5.1. Anketno istraživanje.....	4
1.5.2. Metoda scenarija	5
1.5.3. Metoda analogije	5
1.6. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature	6
2. Teorijski okvir	7
2.1. Urbanizacija i urbana preobrazba.....	7
2.2. Funkcije grada	9
2.3. CBD – središnji poslovni prostor	10
3. Osnovna geografska obilježja grada Pule	11
3.1. Položaj i smještaj.....	11
3.2. Fizičkogeografska obilježja.....	13
3.3. Društvenogeografska obilježja	15
4. Historijskogeografski razvoj grada	17
5. Proces širenja grada i opadanja dominacije centra.....	19
6. Proces nastanka sekundarnog centra grada	22
6.1. Analiza postojećih centralnih funkcija sekundarnog gradskog centra	32
6.2. Odnos demogeografskih i gravitacijskih obilježja gradskog i sekundarnog gradskog centra	34
7. Usporedna analiza sa sličnim primjerima (analogija)	38
7.1. Primjeri sekundarnih gradskih centara	38

8. Rezultati istraživanja i analiza anketnog upitnika.....	40
8.1. Scenariji razvoja sekundarnog gradskog centra Pule do 2030. godine	55
8.1.1. Scenarij <i>Stagnacijom do opadanja</i>	56
8.1.2. Scenarij <i>Centar po mjeri građana</i>	57
8.1.3. Scenarij <i>Sekundarni centar - primarno središte i okosnica razvoja grada</i>	58
9. Mogućnosti razvoja sukladno prostornom planu	60
10. Rasprava	62
11. Zaključak.....	64
12. Popis literature i izvora	67
Prilozi	VII
Popis slika	VII
Popis tablica	VIII
Anketni upitnik.....	VIII

1. Uvod

Kao i mnogi gradovi uzduž jadranske obale, grad Pula postoji više od 3000 godina. Grad je to bogate i opsežne povijesti, danas kulturno valoriziran i turistički iskorišten u svrhu promocije kulturne baštine Republike Hrvatske. Budući da Pula ima dobar geoprometni položaj, nije za čuditi da je razvoj grada započeo upravo uz pomorsku luku koja je usmjerila razvoj gradske jezgre u neposrednoj blizini. Istaknute povijesne građevine smještene su u strogom gradskom centru što ukazuje na važnost tog dijela kroz čitavu povijest grada do danas.

Posljednjih nekoliko desetljeća struktura urbane socijalne i ekonomske aktivnosti ubrzano se mijenja što dovodi do promjena u korištenju prostora te premještanja funkcija, pri čemu središnja jezgra grada, u kojoj je uglavnom bila koncentrirana gospodarska aktivnost, gubi svoju povijesnu važnost. Mnoštvo gradova prolazi kroz vrlo sličan proces. U početnoj fazi razvoja grada izrazita je koncentracija glavnih funkcija u središtu grada, poput stanovanja, rada i obrazovanja. S vremenom su sve funkcije grada koju su bile zastupljene u gradskom centru dovele do velike napučenosti i koncentracije stanovništva, što je jedan od ključnih razloga da određeni broj stanovnika odseli iz tog dijela grada. Odlaskom stanovništva postupno se gasi i proizvodnja i prodaja budući da zemljište postaje preskupo i ekonomski neodrživo za korištenje manjeg intenziteta. Takav proces trenutno se odvija u gradu Puli. Kao nuspojava takvog procesa odvija se nastanak sekundarnog gradskog centra, odnosno dolazi do promjene toka funkcija prema drugim dijelovima grada; na primjeru grada Pule istaknuti prostor čine dijelovi područja gradskih četvrti Veruda, Stoja i Siplac. U navedenom prostoru provode se akcije koje dovode do sve većeg "pustošenja" centra grada, a dobro upravljanje i planiranje područja potaknulo je promjene obrazaca kretanja stanovništva. Planiranje i uređenje prostora vrši se radi postizanja što boljeg razmještaja svih funkcija u prostoru, zaštite i unaprjeđenja prirodnih i od čovjeka stvorenih vrijednosti, te izgradnje i uređenja naseljenih mjesta kao i područja koja su namijenjena za odmor i rekreaciju. Spomenute gradske četvrti ne obiluju kulturnim i povijesnim znamenitostima, no to ne usporava razvoj istih budući da postoje brojne karakteristike prostora, poput blizine mora, moderne prometne infrastrukture, novije stanogradnje, otvorenja shopping centra i drugo; koje privlače sve više stanovništva, ali i funkcija grada. Radi preseljenja funkcija i života grada u ostale dijelove grada, centar postaje pasivno mjesto sezonskog karaktera, gotovo u potpunosti podređeno turizmu.

1.1. Prostorni i vremenski obuhvat istraživanja

Na krajnjem jugozapadu istarskog poluotoka, na 44° 52' paraleli sjeverne geografske širine i 13° 51' meridijanu istočne geografske dužine, nalazi se grad Pula. Grad se prostire na površini od 51, 65 km² (Turistička zajednica Pula, n.d.). Budući da se unutar Grada Pule nalazi isključivo naselje Pula, granice administrativne jedinice se podudaraju sa granicama urbanog naselja, pa Grad Pula i grad Pula predstavljaju isti prostor. U radu će biti analizirane osnovne geografske i historijske značajke prostora, a kao polazna područje istraživanja ističu se središnji gradski centar te sekundarni gradski centar koji nastaje uslijed premještanja funkcija. Vremenski obuhvat istraživanja proteže se od samih početaka i nastanka grada Pule pa sve do danas, u kratkim povijesnim osnovama. Metoda scenarija dala je određene zaključke koji se mogu primijeniti u nadolazećem razdoblju, stoga se može reći da vremenski obuhvat istraživanja zalazi čak u budući razvoj. U radu će ukratko biti predstavljen historijskogeografski razvoj grada Pule, kronološki posložen po presudnim povijesnim događajima. Također, konkretnije je analizirana prostorno-vremenska konvergencija izdvojenih dijelova grada.

1.2. Objekt istraživanja

Objekt istraživanja ovog rada je prostor grada Pule, odnosno prostorna preobrazba grada pri čemu dolazi do nastanka novih dijelova koji su atraktivniji stanovništvu od samog središta grada. U radu će biti opisana historijskogeografska i opća geografska obilježja grada, dok će se analizom ustanoviti stvarno premještanje funkcija. Grad Pula kao objekt istraživanja ističe se kao prostor koji bi potencijalno mogao doživjeti napredak budući da postoje sve predispozicije koje do toga dovode. Potrebno je razmišljati na koji način pobuditi interes za centrom grada te ga na taj način spasiti od propadanja, a s druge strane održati interes za novostvorenim sekundarnim centrom.

1.3. Ciljevi i svrha istraživanja

Glavni je cilj istraživanja analizirati oblikovanje sekundarnog centra na području grada Pule, budući da je u posljednje vrijeme došlo do promjene toka funkcija pri čemu sami centar ostaje bez potrebnih funkcija. Promjena toka funkcija uzrokovala je i brojne druge promjene poput načina iskorištavanja zemljišta, potrebe za stambenom izgradnjom, apartmanizacije i slično. Cilj istraživanja je analizirati promjenu gradskih funkcija, ali i prostorni raspored istih budući da se uvelike razlikuje od prethodnog stanja. Uzimajući u obzir mišljenje građana,

ispitani su stavovi o postojanju sporednog gradskog centra te su ocijenjene kvalitativne značajke funkcionalne opremljenosti novonastalog prostora. Promjena navika kretanja građana Pule dovela je do situacije da centar grada postaje pusto mjesto izvan ljetne turističke sezone.

U radu će biti istražena promjena demografskog trendova i gravitacijskih funkcija centra grada i njegove okolice. Prema dostupnoj literaturi, uspoređeno je ostvareno stanje sekundarnog gradskog centra sa predviđenom prostorno-planskom osnovom iz prethodnih razdoblja. Još u prethodnom stoljeću postojali su planovi koji su ukazivali na postojanje potrebe za izgradnjom tzv. sekundarnog centra, koji nije zaživio u punom sjaju, budući da su često planovi iz prethodnih razdoblja bili preopsežni i idealistički. Ipak, danas dolazi do ostvarenja nekoliko planiranih projekata što sugerira da postoji interes u realizaciji sekundarnog centra.

Svrha istraživanja je proučavanjem općih geografskih i historijskih obilježja grada Pule, usporednom analizom prostorno-vremenske promjene centra grada i novonastalog, sekundarnog centra te analizom promjena fizionomskih, demografskih i gravitacijskih obilježja dvaju područja u gradu koji su prepoznati prema prethodnom znanju i istraživanju autora, doprinijeti povećanju spoznaja o novonastalom prostoru i stavovima građana o funkcionalnoj opremljenosti prostora koji mogu poslužiti za daljnju analizu.

1.4. Osnovne hipoteze

Sukladno ciljevima i svrsi istraživanja te poznavanju aktualnih promjena na istraživanom području, u radu je postavljeno nekoliko hipoteza koje će se na koncu potvrditi ili opovrgnuti, a osnovne hipoteze su:

Hipoteza 1: Na jugozapadu grada Pule razvija se sekundarni gradski centar sa osnovnim funkcijama i sadržajem.

Hipoteza 2: Središte grada gubi funkcije i postaje uglavnom napušten, "turistički proizvod".

Hipoteza 3: Sadržaj i funkcije novonastalog centra zadovoljavaju potrebe stanovništva grada te mijenjaju uzorak gradskih putovanja.

Hipoteza 4: Ispitanici smatraju da budući razvoj treba usmjeriti ka izgradnji i jačanju sekundarnog centra te relokaciji osnovnih funkcija pri čemu u središnji centar ne treba ulagati.

Hipoteza 5: Gradski centar Pule nalazi se u opasnosti od propadanja budući da se sa promjenom aktivnosti postavlja pitanje održivosti, opstanka i funkcioniranja izvan turističke sezone.

1.5. Metodologija istraživanja

Autor je svoje odrastanje proveo u istraživanom području što je prouzrokovalo interes za istraživanom temom, stvorilo osobno iskustvo i nagnalo na kritičko razmišljanje koje može poslužiti boljem razumijevanju procesa koji se odvijaju u gradu Puli. Tijekom izrade rada korištene su brojne metode istraživanja od kojih, osim osnovnih metoda istraživanja koje se provode kroz korištenje postojeće literature i izvora, se ističu anketno istraživanje, metoda scenarija te metoda analogije. Izradi rada prethodi prikupljanje domaće i strane literature koja je srodna sa istraživanjem, a spomenuti radovi dolaze od strane stručnjaka različitih područja i disciplina, poput geografije, arhitekture, urbanizma, povijesti i ostalih relevantnih struka koje istražuju i opisuju prostor. Također, brojni članci i podaci prikupljaju se putem internetskih izvora te njihovom kompilacijom sa postojećom literaturom pokušat će se odgovoriti na osnovna pitanja u radu. Metodom deskripcije interpretirani su osnovni pojmovi poput općih geografskih obilježja te povijesna analiza, a na poslijetku i rezultati rada. Statistički podaci, prvenstveno povezani sa demografskom komponentom istraživanja, dobiveni od Državnog zavoda za statistiku, obrađeni su putem statističkih, demografskih i grafičkih metoda, analizirani i prikazani u Microsoft Excelu. Dobiveni podaci služit će kao podloga za analizu kretanja stanovništva te prostorno-vremensku analizu koncentracije stanovništva u određenim dijelovima grada. Pomoću ArcGIS programa izvršena je prostorna analiza, a na poslijetku i vizualizacija u vidu karata.

Kada je u pitanju funkcionalna analiza, podaci dobiveni iz prostorno-planske dokumentacije poslužili su kao odličan pokazatelj funkcionalne organizacije prostora. Usporedbom dokumentacije prepoznate su razlike u funkcionalnoj opremljenosti i strukturi grada i načinu korištenja zemljišta.

1.5.1. Anketno istraživanje

Važan dio diplomskog rada odnosi se na anketno istraživanje čiji se rezultati baziraju na percepciji ispitanika. Cilj anketnog istraživanja je saznati mišljenje građana grada Pule o postojanju sekundarnog gradskog centra te njegovoj funkcionalnoj opremljenosti. To je prvi korak ka ocjeni kvalitete života građana određenog područja, pri čemu je vrlo bitna dostupnost funkcija. Također, anketno je istraživanje pokazalo interes građana za središtem grada, odnosno dalo uvid u aktivnosti koje građani obavljaju u gradskom centru. Anketiranje se provodilo samo nad punoljetnim stanovnicima grada Pule, a obavljeno je u razdoblju od 22. travnja do 23. svibnja 2019. godine. U anketnom istraživanju ispitanici su anonimni, a

uzorak istraživanja je neprobabilistički prigodni. Pri takvoj situaciji, prosudbe istraživača i potrebe istraživanja glavni su način izbora ispitanika. Prosudba je da u ovom radu može biti uključeno svo građanstvo koje je odgovorilo na anketni upitnik, a punoljetni je stanovnik grada Pule, budući da su punoljetni građani svjedoci preobrazbe prostora grada u posljednjih par desetljeća. Anketni upitnik ispitao se metodom "lice u lice" i putem online upitnika izrađenog na Google alatu za obrasce koji je proširen putem društvene mreže Facebook i e-maila. Rezultati su obrađeni i prikazani u nastavku rada.

1.5.2. Metoda scenarija

Svrha izrade scenarija vezana je uz sagledavanje postojećih trendova razvoja u prostoru, promišljanje mogućih i poželjnih smjerova budućeg razvoja, postavljanje kvalitetne osnove za donošenje odluka u prostornom planiranju te razradu strategija radi postizanja postavljenih planerskih ciljeva (Radeljak Kaufmann, 2016). Koristeći metodu scenarija, ispitani su mogući smjerovi razvoja u budućem razdoblju, kako samog centra, tako i novonastalog, sekundarnog centra. Pri izradi pretpostavljena su tri moguća smjera razvoja te je svaki scenarij detaljnije analiziran, a nude viziju budućeg stanja prostora koja se potencijalno može ostvariti. Bitno je istaknuti kako metoda scenarija dopušta sudjelovanje i uključenost raznih dionika u izradu koji ne moraju imati pregršt stručnog znanja, ali njihova znanja mogu poslužiti budući da se scenariji namjenjuju korisnicima, odnosno stanovništvu. Prostorni okvir istraživanja predstavlja grad Pula, odnosno prostor novonastalog centra grada, a scenariji se rade u svrhu predstavljanja budućeg stanja prostora, stoga je vremenski okvir ograničen na razdoblje sljedećeg desetljeća. U analizi je korišten uglavnom eksplorativni tip scenarija, no budući da je česta pojava preklapanja tipova scenarija, nije isključeno korištenje i drugih pristupa. Na istraživanom području došlo je do promjene demografskih, funkcionalnih i brojnih drugih faktora što nameće potrebu za izradom metode scenarija kako bi se prepoznali mogući smjerovi razvoja u novonastaloj situaciji.

1.5.3. Metoda analogije

U radu su kroz nekoliko primjera ustanovljene sličnosti razvoja s odabranim primjerima u kojima dolazi do opadanja dominacije centra uz pojačan razvoj drugog dijela grada. Te sličnosti uspoređuju se pomoću metode analogije, odnosno usporedbom određenih područja pri čemu se prepoznaju osnovne sličnosti u razvoju gradova koje se mogu

poistovjetiti s gradom Pulom, a iz njih su izvučene pouke koje mogu poslužiti kako bi se ostvarilo optimalnije prostorno uređenje grada.

1.6. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature

S obzirom na iznimno mali broj radova koji se bave odabranom temom, a pogotovo na istraživanom prostoru, iskazala se potreba za proučavanjem mnoštva različitih izvora koji u nekim dijelovima obrađuju ili se dotiču problematike predmeta istraživanja. Postojeća istraživanja i literatura poslužit će u svrhu usporedbe između ostalih sličnih primjera gradova i prethodnog stanja infrastrukture grada sa trenutnim stanjem koje će biti analizirano putem određenih metoda istraživanja.

Opći pojmovi o prostornom planiranju mogu se pronaći u knjizi profesora Marinovića-Uzelca *Prostorno planiranje* (2001). Teorijski okvir rada naslanja se na nekoliko izvora koji pobliže opisuju funkcije grada i procese koji se u njima događaju, funkcionalnu i urbanu transformaciju te značenje središnjeg poslovnog centra. *Osnove urbane geografije* Milana Vreska iz 1977. godine poslužit će kao dobar izvor za objašnjavanje osnovne terminologije vezane uz grad, funkcionalno-prostornu strukturu grada i urbanizaciju. U knjizi autora Raymonda E. Murphyja *The Central Business District* opisana je uloga središnje gradske jezgre u kojoj je koncentrirana većina poslovnih usluga i u kojoj se odvija najznačajnije kretanje stanovništva.

Osnovne prirodne i društvene geografske značajke grada Pule preuzete su iz *Geografije Hrvatske* autora Damira Magaša iz 2013. godine. Mnoštvo podataka o fizičkogeografskim obilježjima prostora Pule može se pronaći u knjizi *Geografija SR Hrvatske Sjeverno Hrvatsko primorje* (1975) Također, ostali podaci vezani za tu tematiku pronađeni su na internetskim stranicama. Osnovna demografska obilježja mogu se pronaći u udžbeniku Ive Nejašmića pod nazivom *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima* (2005). U radu Ivana Zupanca iz 2004. godine pod nazivom *Demogeografski razvoj Istre od 1945. do 2001.* prikazane su demografske prilike i kretanje stanovništva, kako Istre, tako i grada Pule. Demografski podaci dostupni su na web stranicama Državnog zavoda za statistiku. Budući da je Pula grad duge povijesti i grad od velikog povijesnog značaja, ne čudi da je pregršt radova koje opisuju povijest Pule te kontinuitet nastanka grada. Jedan od takvih radova povezan sa urbanom transformacijom grada je znanstveni rad Jagode Marković iz 2004. godine *Pula – K. u. K. slika grada.* Također, jedan od značajnijih radova koji opisuje

historijskogeografski razvoj grada Pule je rad *Utvrde Pule i okolice* iz 2013. godine autora Krešimira Regana i Branka Nadila.

Središnji dio rada koncentrira se na fizionomsku i funkcionalnu promjenu središta i sekundarnog centra grada. Uvid u potrebite informacije omogućio je Odsjek za prostorno planiranje i graditeljsko nasljeđe pri Upravnom odjelu za prostorno uređenje, komunalni sustav i imovinu grada Pule. Podaci kojima se raspolaže dobiveni su iz novijih dokumenata prostornog uređenja grada poput generalnog urbanističkog plana, prostornog plana i urbanističkih planova uređenja grada, te nešto starijih izvora poput generalnog urbanističkog plana iz 1984. godine, provedbenog urbanističkog plana Veruda I i njemu priloženih detaljnih programskih smjernica. Također, postojao je projekt Veruda-Mirna izrađen 1974. godine kao osnova za izgradnju novog središta grada sa svim potrebitim funkcijama. Iz izvješća o stanju u prostoru grada Pule za razdoblje od 2014. do 2018. dobiveni su korisni podaci vezani za postojeće stanje u prostoru koje se uvelike promijenilo u posljednjih nekoliko desetljeća.

2. Teorijski okvir

2.1. Urbanizacija i urbana preobrazba

Početu pisanja rada prethodi i razrada teorijskog okvira rada. U ovom slučaju, u teorijskom okviru biti će pojašnjena terminologija povezana sa gradom i širenjem grada, što će predstaviti uvod u temu rada i dati osnovne podatke o gradu, urbanizaciji i urbanizmu. U današnje vrijeme, prvenstveno među mladima, sve je veći trend deruralizacije i deagrarizacije te težnja da se život i rad odvijaju u gradovima. U takvoj situaciji, sela ostaju prazna ili u dubokoj starosti stanovništva, oronule infrastrukture sa teškim životnim uvjetima, a veliki gradovi doživljavaju sve veći rast. Ustaljena je geografska definicija grada da je ono kompaktno izgrađeno veće naselje u čijim sekundarnim i tercijarnim djelatnostima radi veći dio aktivnog stanovništva, i to ne samo za vlastite potrebe nego i za potrebe stanovništva šireg prostora (Vresk, 1983). Najstarija ideja o porijeklu i biti grada jest da je on izrazito sličan organizmu, a osnovna ideja je koncepcija o funkcionalnoj i nužnoj povezanosti svih gradskih funkcija (Bjelajac i Vrdoljak, 2009). Urbani rast povezan je s industrijalizacijom, razvojem trgovine, prometa, tehnologije, komunikacijama i povećanjem migracija stanovništva, a djelovanjem tih faktora se proširio utjecaj gradskog načina života (Bjelajac i Vrdoljak, 2009). Pod procesom urbanizacije podrazumijeva se razvoj gradova potaknut porastom gradskog stanovništva i izmjenom njegove strukture, ali i procesi u ruralnim područjima koji vode smanjenju razlika između sela i grada, bilo na osnovi preobražaja poljoprivrede na

suvremenim tehničko-društvenim osnovama, ili na osnovi razvoja djelatnosti koje nisu vezane uz poljoprivredu (Bjelajac i Vrdoljak, 2009). Urbanizacija se ne odvija istim tijekom u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju, a razvoj urbanizacije u Republici Hrvatskoj se očitovao kroz naglašenu migraciju seoskog stanovništva prema gradskim područjima i dinamičan razvoj velikih gradova (Vresk, 1983). Osnovni cilj stvaranja urbane sredine je smanjenje nejednakosti među stanovništvom unutar grada, kao i između gradova i njegove ruralne okoline (Zlatic, 1988).

Kako se grad razvija, dolazi do potrebe za uređenjem i planiranjem istog čime se bavi urbanizam. Pod pojmom urbanizam podrazumijeva se skup djelatnosti koje se bave fizičkim planiranjem naselja, prvenstveno gradova, proučavanjem njihove strukture i njihovog razvoja. Urbanizam, u svom najužem smislu, predstavlja djelatnost koja se bavi izradom urbanističkih planova, organizacijom izgradnje i zakonodavstvom (Marinović Uzelac, 1986). Urbanističko planiranje je proces odlučivanja o uređenju prostora na temelju stručnih znanja i sposobnosti te prikupljenih informacija o prostoru radi postizanja optimalnih uvjeta njegova očuvanja i korištenja (Pegan, 1996). Kod urbanističkog planiranja nužno je odrediti odnose između stanovanja, rada, rekreacije, centralnih djelatnosti i prometa, kao i postojeće limitirajuće faktore, te na tim polaznim osnovama bazirati daljnje urbanističke ideje. Urbanističko planiranje usko je povezano sa prostornim planiranjem. Kao temeljni dokumenti kojima se ostvaruju ciljevi prostornog uređenja ističu se prostorni planovi. Oni bi trebali omogućiti provedbu funkcionalno prihvatljivih rješenja, onemogućiti veće previde i pogreške te nametanje privatnih interesa u stjecanju prava nad korištenjem zemljišta (Pegan, 1996). Nekoliko je osnovnih vrsta prostornih planova, a na prostorni obuhvat određen radom na lokalnoj razini odnose se prostorni plan uređenja grada, generalni urbanistički plan te urbanistički plan uređenja. Prostorni plan uređenja grada propisuje uvjete provedbe svih zahvata u prostoru izvan građevinskog područja, osim zahvata većeg administrativnog značaja te smjernice za izradu urbanističkih planova uređenja (*Zakon o prostornom uređenju*, NN 153/13, 39/19). Prostorni plan uređenja općine ili grada utvrđuje uvjete za uređenje prostora, određuje racionalno korištenje i namjenu, oblikovanje, obnovu i sanaciju građevinskog i drugog zemljišta, zaštitu okoliša te kulturno-spomeničke baštine i izrazito vrijednih dijelova prirode (Mrak Taritaš, 2008). Prostorni planovi uređenja temelje se na procjeni postojećeg stanja u odnosu na stanovništvo te planirani demografski rast, ostvarenu izgrađenost područja ili na novim realnim planovima ekonomskog rasta (Mrak Taritaš, 2008). Generalni urbanistički plan se obvezno donosi za građevinsko područje naselja i izdvojeno građevinsko područje izvan naselja središnjeg naselja velikog grada (*Zakon o prostornom uređenju*, NN

153/13, 39/19). Obuhvat GUP-a određuje se prostornim planom šireg područja s kojim mora biti usklađen, pri čemu se prostornim planom obvezno razrađuju i detaljnije određuju odredbe za uređenje prostora koje kao obveza proizlaze iz plana šireg područja (Mrak Taritaš, 2008). Urbanistički plan uređenja donosi se za neuređene dijelove građevinskog područja i za neizgrađene dijelove tih područja planiranih za urbanu preobrazbu ili urbanu sanaciju unutar građevinskog područja, osim u slučaju kada su uvjeti provedbe nekog zahvata već propisani planom višeg reda. Urbanistički plan uređenja propisuje uvjete provedbe svih zahvata u prostoru unutar svog obuhvata (*Zakon o prostornom uređenju*, NN 153/13, 39/19).

Grad se kroz razdoblja i faze postojanja u mnogo čemu mijenja. Razni procesi urbane transformacije stalno utječu na gradove pri čemu dolazi do promjene funkcija u gradovima i novih lokalnih potreba i mogućnosti (McCornick, Neij i dr., 2011). Urbana preobrazba prema *Zakonu o prostornom uređenju* predstavlja skup mjera kojima se bitno izmjenjuju obilježja izgrađenog dijela građevinskog područja promjenom urbane mreže javnih površina, namjene i drugo. Tri su slučaja u kojima dolazi do urbane transformacije, a to su zaštita baštine, urbana regeneracija i ponovna izgradnja. Gradovi sa istaknutom kulturom i poviješću svakako pri urbanoj transformaciji polaze od postavke da je potrebno misliti na konzervaciju i očuvanje baštine te obnovu koja ne narušava vrijednost postojećih elemenata (Zeren Gülersoy i Gürler, 2011). Urbana regeneracija moguća je u područjima koja imaju ekonomski i funkcionalni potencijal ili napuštena industrijska područja pri čemu nije potrebna ponovna izgradnja, dok je urbana transformacija u vidu ponovne izgradnje potrebna u devastiranim prostorima grada koji zaostaju u razvoju te imaju potrebu za većim socioekonomskim restrukturiranjem. Složenost urbane transformacije očituje se u tome što obuhvaća pitanja urbanog razvoja, promjena i zaštite (Zeren Gülersoy i Gürler, 2011). Danas su brojni gradovi diljem svijeta angažirani u projektima i aktivnostima kako bi krenuli prema održivom urbanom razvoju (McCornick, Neij i dr., 2011). Vezano uz urbanu preobrazbu neizbježno je spomenuti i proces urbane sanacije koji je prema *Zakonu o prostornom uređenju* iz 2019. godine definiran kao skup planskih mjera i uvjeta kojima se poboljšava karakter izgrađenih područja unutar i izvan granica građevinskog područja devastiranih nezakonitim građenjem i na drugi način.

2.2. Funkcije grada

U postojećoj literaturi pojam gradskih funkcija nije sasvim definiran. U znanstvenim krugovima poistovjećuje se s gradskim djelatnostima koje ovise o obuhvatu i prostornoj strukturi potražnje (Vresk, 1996). Gradske funkcije se prema kvantitativnim i kvalitativnim

obilježjima mogu podijeliti na primarne (gradotvorne) i sekundarne (lokalne). Kvantitativno određivanje gradskih funkcija bazira se na veličini grada i stupnju razvoja djelatnosti (Vresk, 1977). U gradovima postoji veliki spektar djelatnosti putem koji grad ostvaruje svoje osnovne funkcije (Vresk, 1996). Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja na temu zadovoljavanja potreba stanovništva kao glavni čimbenici ističu se stanovanje, rad, opskrba, obrazovanje, odmor, promet i komunikacije. Ti čimbenici predstavljaju glavne potrebe stanovništva grada te pri planiranju prostora svaki od elemenata ima važnu ulogu.

Podjela funkcija grada može se izvršiti na dvije skupine: proizvodnju i usluge te rad i stanovanje (Vresk, 1977). Prema Vresku, grad je proizvođač robe i vršitelj usluge pri čemu se ostvaruju djelatnosti sekundarnog, tercijarnog i kvartarnog sektora što u prethodnoj podjeli predstavlja kategoriju proizvodnje i usluga. S druge strane, preostala kategorija funkcija grada u obzir uzima rad i stanovanje, uz primarnu ulogu funkcije rada iz razloga što veći broj ljudi u gradu obavlja djelatnosti negoli stanuje. Zbog svog izrazitog utjecaja, proizvodne djelatnosti imaju šira gravitacijska područja od uslužnih djelatnosti (Vresk, 1977).

Ekonomska baza grada definira se kao skup onih djelatnosti koje eksportiraju svoju robu, odnosno onih djelatnosti koje proizvode robu i pružaju usluge koje koristi stanovništvo koje dolazi u grad (Vresk, 1973). Iz razloga što te djelatnosti gradu generiraju prihode te predstavljaju bazu njegova razvoja, Vresk ih naziva baznim djelatnostima. S druge strane, nebazne djelatnosti obuhvaćaju ona zanimanja koja stvaraju proizvode i pružaju usluge stanovništvu grada (Vresk, 1973).

2.3. CBD – središnji poslovni prostor

Veći gradovi često imaju tendenciju da po određenim karakteristikama odvoje određene prostore grada te naprave administrativni ustroj na nižim razinama, uglavnom u vidu gradskih četvrti ili mjesnih odbora. Tako podijeljene administrativne jedinice nižeg reda karakteriziraju različiti oblici namjene prostora pri čemu određeni prostori postaju uočljiviji i bitniji od drugih. U knjizi nastaloj 1971. godine, autora Raymonda Murphyja, pojam *Central Bussines District* (u nastavku: CBD) obično podrazumijeva središte grada u kojem se odvija veći dio gradskih djelatnosti. Uz CBD, koji se u hrvatskoj literaturi može poistovjetiti sa središnjim poslovnim prostorom, nebrojeno je puno inačica koje označavaju navedeni pojam, no ovaj naziv ustalio se kao najprikladniji. CBD nije omeđen ogradom, te ne postoji tabla koja vam želi dobrodošlicu u CBD, no, uobičajeno je poznato, to neodređeno područje grada, koje po svojim karakteristikama zasigurno predstavlja svojstven prostor veće vrijednosti (Murphy,

2017). Područje CBD-a je prema pristupačnosti centralno orijentirano, a karakterizira ga veća koncentracija visokih zgrada od ostalih prostora budući da se u njemu nalazi glavina gradskih funkcija. Također, to je prostor najveće koncentracije ljudi te izrazitog prometa u svim pojavnim oblicima (Murphy, 2017). U prostoru je zaposleno stanovništvo različitih kvalifikacija, a budući da predstavlja najdragocjeniji prostor grada, u njemu su cijene zemljišta i porezi uglavnom veći od ostalih dijelova grada.

Do prije pedesetak godina središnji gradski centar bio je područje mješovite uporabe, prostor u kojem je došlo do simbioze stambene, poslovne, industrijske i upravne funkcije. Kako je vrijeme protjecalo, gradovi su se širili te postajali prenapučeni pri čemu je došlo do pada rezidencijalne uporabe. Uz navedeno, zemljište postaje prevrijedno, te na taj način neisplativo za radno manje intenzivnu uporabu (Murphy, 2017). Danas se promjene nastavljaju budući da dolazi do gotovo potpune relokacije poslovne funkcije iz središta grada. Određene ustanove i institucije se gase, dok druge, koje donedavno nisu ni postojale, imaju tendenciju porasta. Istodobno, određeni dijelovi CBD-a se pogoršavaju, dok su drugi u procesu pomlađivanja kroz urbanu preobrazbu (Murphy, 2017).

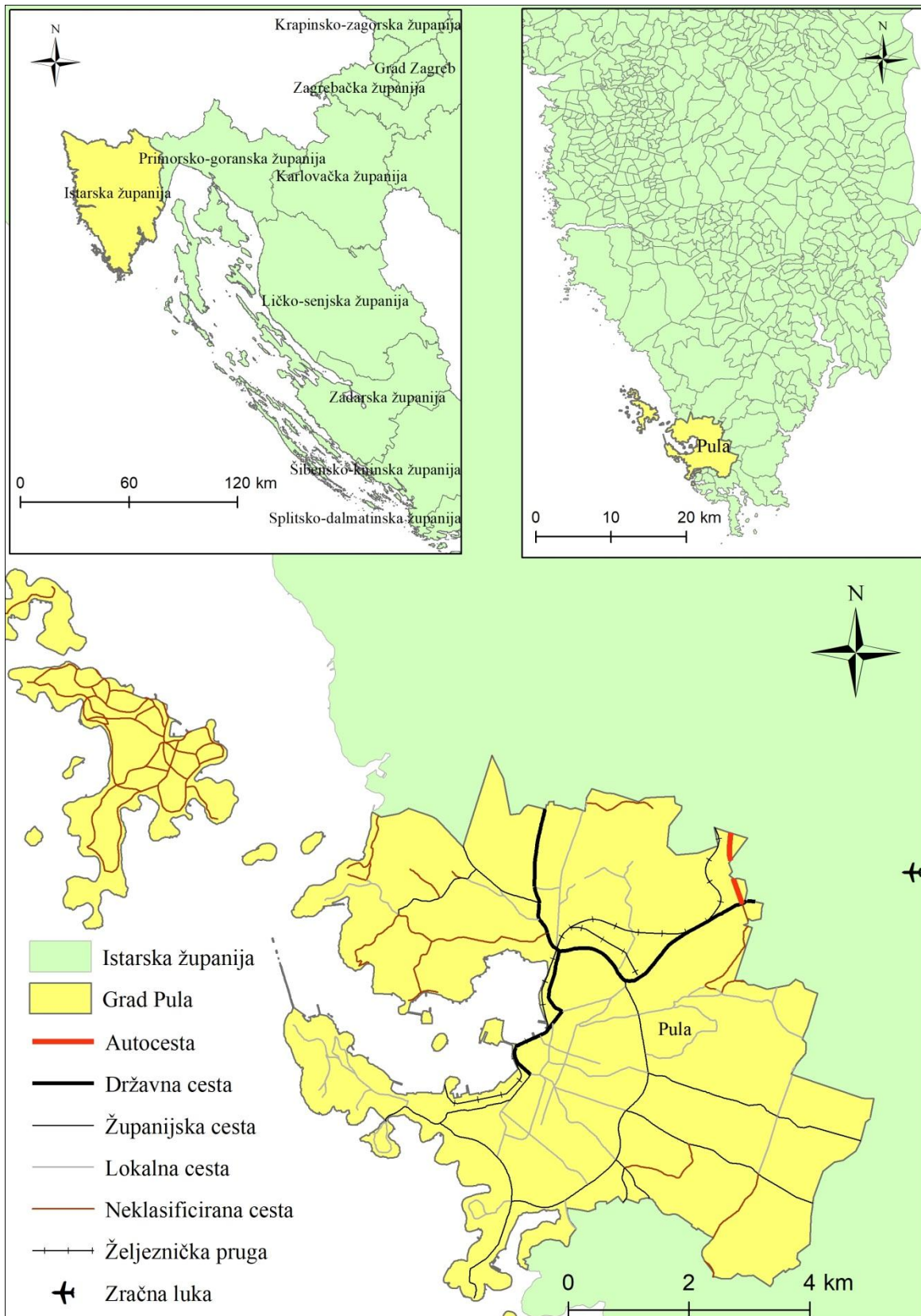
3. Osnovna geografska obilježja grada Pule

3.1. Položaj i smještaj

Pula je smještena na jugu Istarskog poluotoka, odnosno šire gledano, u sjevernom dijelu istočne obale Jadranskog mora (sl. 1). Pulski zaljev prirodna je luka, a brežuljkast teren te agrarni potencijali okoline, strateške su prednosti koje su kroz povijest omogućile kontinuitet egzistencije naselja. Područje grada Pule prepoznatljivo je po izraženoj raščlanjenosti reljefa što zajedno sa razvedenom morskom obalom formira ugođaj visoke ekološke i estetske vrijednosti prostora (Strategija razvoja grada Pule, 2010).

Kroz povijest, geografski položaj Pule odlučivao je o razvoju samog grada, pa se tako u nekoliko etapa grad razvijao ovisno o trenutnim potrebama. Bilo je razdoblja kad je Pula imala vrlo povoljan geografski položaj u vojno-strateškom, gospodarskom i prometnom smislu, što je i rezultiralo demografskim rastom Pule i njenim prostorno-gospodarskim razvojem (Strategija razvoja grada Pule, 2010). Početkom dvadesetog stoljeća Pula je imala veći broj stanovnika nego danas. Danas, iako dolazi do pada pomorskog i teretnog prometa, što pretpostavlja pad značaja položaja grada Pule, ne može se reći da dolazi do smanjena značaja budući da se u izrazitoj mjeri razvija turizam. Položaj na krajnjem jugu poluotoka

može se činiti kao prepreka, no neposredna blizina Istarskog poluotoka središnjoj Europi uvjetuje veće mogućnosti razvoja zbog relativno male udaljenosti od većih europskih centara.

Sl. 1. Geografski položaj i smještaj Grada Pule

Izvor: autor prema DGU, 2013

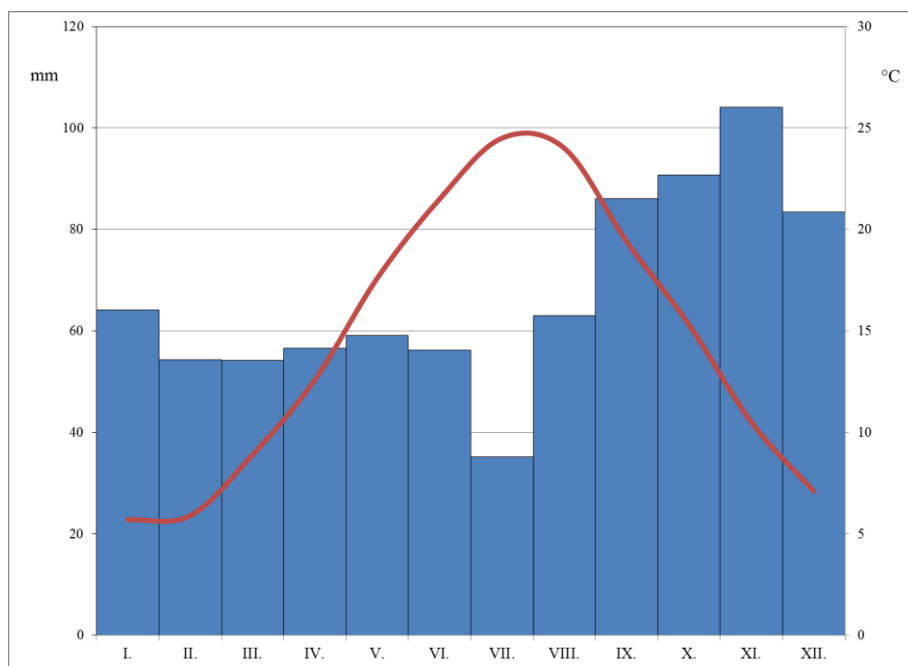
Promatrajući širi prostor, u prometno-geografskom smislu Pula je prema zapadu povezana sa Slovenijom i Italijom a preko njih i s ostalim europskim zemljama željezničkim i cestovnim pravcima, čiju okosnicu čine željeznička pruga Pula – Buzet (Divača, Slovenija) i državna cesta D21, *Istarski ipsilon*. Prema istočnim dijelovima Hrvatske, Pula je, preko Rijeke, povezana glavnim cestovnim pravcem, također državnom cestom D21, *Istarski ipsilon*. Isti željeznički i cestovni prometni pravci čine okosnicu prometnih veza grada Pule i s ostalim dijelovima Istarske županije (GUP grada Pule, 2008). Ako se izuzmu cestovni i željeznički promet, pomorskim prometnim pravcima grad je povezan s Italijom, dok se zračni promet odvija u Zračnoj luci Puli koja se nalazi u neposrednoj blizini grada (oko 6km) na području općine Ližnjan u naselju Valtura.

3.2. Fizičkogeografska obilježja

Na južnom dijelu Istarskog poluotoka nalazi se mikroreljefno najraščlanjenija krška zaravan slabije istaknutog agrarnog vrednovanja, Južnoistarska krška zaravan (Magaš, 2013). Posebnost Istre jest specifična geomorfološka i geološka struktura. Poprečni reljefni profil ukazuje na svojevrsnu raščlambu poluotoka na bijelu, sivu i crvenu Istru (Magaš, 2013). Područje grada Pule pripada tzv. crvenoj Istri, što znači da je vrsta tla koja dominira crvenica uz pojavu boksitnih smeđih tala. Slojevi jugozapadne, vapnenačke, Istre neznatno su nagnuti ili vodoravni, a vapnenačka ploča južne i zapadne Istre gotovo da i nije sudjelovala u velikim geološkim poremećajima koji su obilježili veći dio unutrašnjeg dijela Istre (Riđanović i dr., 1975). Pred obalom se nalaze Brijuni, uz zapadnoistarsku obalu jedini istaknutiji otoci. Geomorfološki čine istaknutiji dio inače potopljene krške zaravni (Magaš, 2013).

Osnovno prostorno i reljefno obilježje grada predstavlja niz brežuljaka ispod 60 m visine, njih točno sedam, a izuzev toga prevladava nizinski reljef. Prosječna nadmorska visina grada Pule iznosi 30 mnv. Prijelazi između brežuljaka formiraju dobro položene i zaštićene udoline, kao i udubljenje u koje se uvuklo more i stvorilo Puljski kanal. Unutar granica administrativnog područja nalaze se dvije zatvorene doline koje u svojim nizinskim dijelovima služe kao poljoprivredna zemljišta, a to su Pragrande i Dolinka. Karakteristična za ta područja jest pojava povremenog poplavlivanja nižih dijelova, iako je dobra geološka građa uvjetovala zadovoljavajuću razinu vodopropusnosti u slučajevima zasićenja tla većom količinom vode. More je izvršilo jak utjecaj na razvoj grada Pule na način da je svojim radom stvorilo obalu, koja se danas može podijeliti na dva dijela; na sjeveru Puljski zaljev te na jugozapadu razvedena, otvorena obala.

Geografski položaj grada i reljefne osobine područja glavni su čimbenici koji utječu na klimu u gradu. Zbog prijelaznog položaja između Alpa i Dinarida, te Sredozemlja i Podunavlja, a u vrhu Jadrana – Istra je poprište tih utjecaja (Riđanović i dr., 1975). Grad je pod utjecajem mediteranske klime budući da je istaknut na samom rubu Istarskog poluotoka. S druge strane, reljef Istarske ploče¹, koja je na sjeveru omeđena visokim planinskim okvirom, omogućava jači utjecaj kontinentalne klime, osobito hladnih zračnih struja među kojima se ističe bura. Ispreplitanjem ovih dviju suprotnih utjecaja formirano je podneblje grada Pule sa svim specifičnostima.

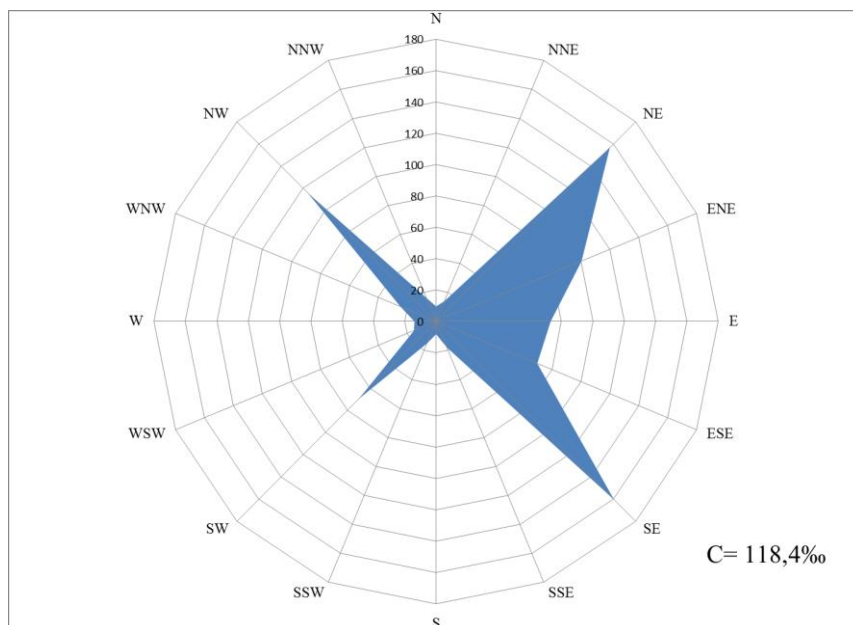

Sl. 2. Klimadijagram Pule za razdoblje od 1985. do 2011. godine
Izvor: autor prema DHMZ, 2016

Prema Köppenovoj klimatskoj klasifikaciji grad Pula se nalazi na području dominantne sredozemne klime, odnosno Csa klime. Srednja godišnja temperatura zraka za grad Pulu, prema službenim podacima DHMZ-a, za razdoblje 1985. – 2011., iznosi 14,4 °C. Najtopliji mjesec je srpanj sa prosječnom temperaturom do 24,5 °C, dok je najhladniji mjesec siječanj sa prosječnih 5,7 °C. Godišnji raspored padalina pokazuje da najviše oborina ima u jesen i zimi, prvenstveno u studenom, a znatno manje u proljeće i ljeti što je obilježje mediteranskog rasporeda padalina (sl. 2). Kiša je najčešća pojava na ovom području, a izmjerena količina padalina je prilično mala iako zračne mase koje donose kišu najčešće prolaze preko Pule.

¹ Istarska ploča obuhvaća gotovo polovinu zapadne Istre. To je zaravan mezozojskih vapnenaca na kojoj su se razvili različiti oblici tipova tala koja se nazivaju crvenicama.

Naoblaka nije česta na ovome području, a u gradu Puli mnogo je vedrih dana ili dana sa slabom naoblakom. Dominantni vjetrovi ovog prostora sa bura, jugo i maestral, pri čemu je bura (NE) učestalija u drugoj polovici godine, dok jugo (SE) češće puše u proljeće, a maestral (NW) ljeti te tako osvježava zrak na kopnu (sl. 3).

Sl. 3. Čestina vjetra izmjerena na klimatološkoj postaji Pula za razdoblje 1985. – 2011. godine
Izvor: autor prema DHMZ, 2016

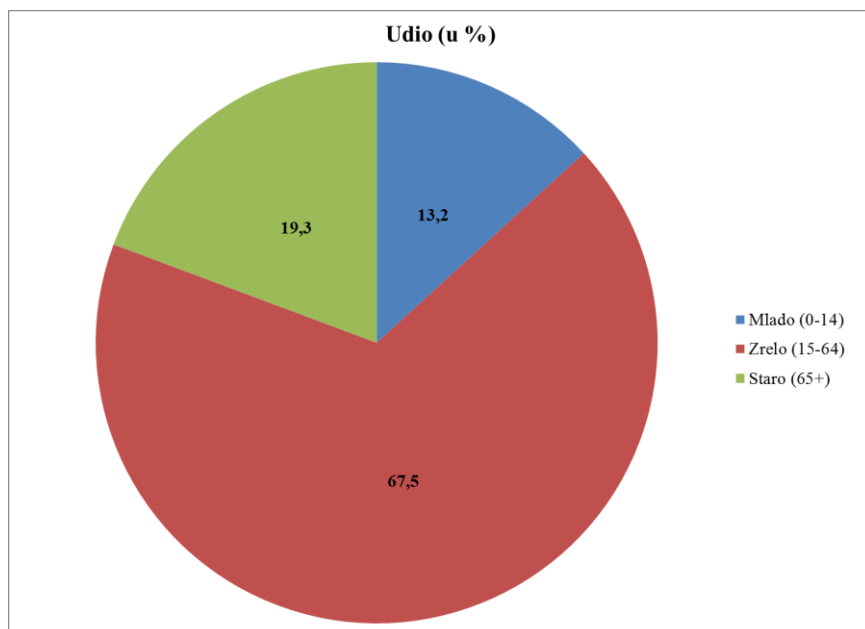
Hidrogeografska situacija na području grada neposredno ovisi o geološkim i morfološkim osobinama tla. Hidrogeološke karakteristike prostora Istarskog poluotoka ovise i o dubini na kojoj se nalaze podzemni tokovi voda. Dubina manja od 50 m zabilježena je na prostoru oko Pule i zapadne obale Istre (Božičević, n.d.). Na području grada ne postoje površinski vodeni tokovi, no postoje veće količine podzemnih voda. Grad Pula opskrbljuje se vodom iz četiri vodoopskrbna sustava: VOS Pulski bunari, Rakonek, Gradole i Butoniga. Pored većih bunara postoje i brojni kopani zdenci koji nisu bili uključeni u javnu vodoopskrbu iz razloga što ne zadovoljavaju količinom vode (Grad Pula, 2017).

3.3. Društvenogeografska obilježja

Prema podacima popisa stanovništva 2011. godine, na području Grada Pule živjelo je 57460 stanovnika, što u odnosu na prostor Istarske županije čini udio od 27,6% stanovništva. Iako je u Istarskoj županiji prisutan trend rasta broja stanovnika, u posljednjem međupopisnom razdoblju (2001. - 2011.) razlika u broju stanovnika na cijelom području Grada Pule iznosi -1134 stanovnika, čime se nastavio negativan trend kretanja stanovništva (Izvješće o stanju u prostoru, 2018). Današnja površina grada Pule iznosi 5165 ha, od čega

4150 ha na kopnu i 1015 ha na moru (Grad Pula, n.d.). Izrazitije je diferenciranje prema gustoći naseljenosti na sjeverni, s najrjeđom naseljenošću i krajnji južni dio Istre (Zupanc, 2004). Iz dobivenih podataka lako je zaključiti da je prosječna gustoća naseljenosti prilično velika budući da prelazi broj od 1110 stanovnika/km².

Dobna struktura je jedan od najvažnijih pokazatelja biodinamike stanovništva nekog područja, a važnost se očituje i u društvenim i gospodarskim implikacijama (Izvješće o stanju u prostoru, 2018). Osnovni analitički pokazatelj dobne strukture određene populacije je njezina prosječna starost. U 2011. godini prosječna starost stanovnika Grada Pule iznosila je 42,9 godine (Izvješće o stanju u prostoru, 2018). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 2011. godine u Gradu Puli je bilo 27550 muškaraca te 29910 žena, pri čemu je omjer 48% naprema 52% u korist žena. Kada su u pitanju dobne skupine, najveći je udio zrelog stanovništva starosti od 15 do 65 godina, ukupno 67,5%. Slijedi staro stanovništvo starije 65 ili više godina, a najmanje je mladih (sl. 4). Kada bi se podaci usporedili sa Istarskom županijom, prema popisu stanovništva iz 2011. godine vrlo je sličan udio stanovnika prema dobnim skupinama, pri čemu je na području Županije 13,4% mladog, 68,6% zrelog te 18% starog stanovništva. Usporede li se podaci dobne strukture Grada Pule s istima na razini Republike Hrvatske, jasno je kako u Puli postoji nešto veći udio starog stanovništva uz manji udio mladog stanovništva, budući da se stanovništvo Hrvatske sastoji od 15,2% mladog, 67,1% zrelog i 17,7% starog stanovništva.

Sl. 4. Udio stanovnika Grada Pule prema dobnim skupinama

Izvor: autor prema DZS, 2013

Prema stupnju obrazovanja temeljenom na popisu stanovništva 2011. godine struktura stanovništva Grada Pule pokazivala je iznadprosječne rezultate u odnosu na Istarsku županiju, prvenstveno se to odnosi na visokoobrazovane kojih je 2011. godine u Gradu Puli bilo 20,7% (Izvešće o stanju u prostoru, 2018). Najizraženiji je tercijarni sektor djelatnosti u kojem je zaposleno preko 45% ukupno zaposlenih, kojih je prema podacima Državnog zavoda za statistiku u Gradu Puli 2011. godine bilo 22069.

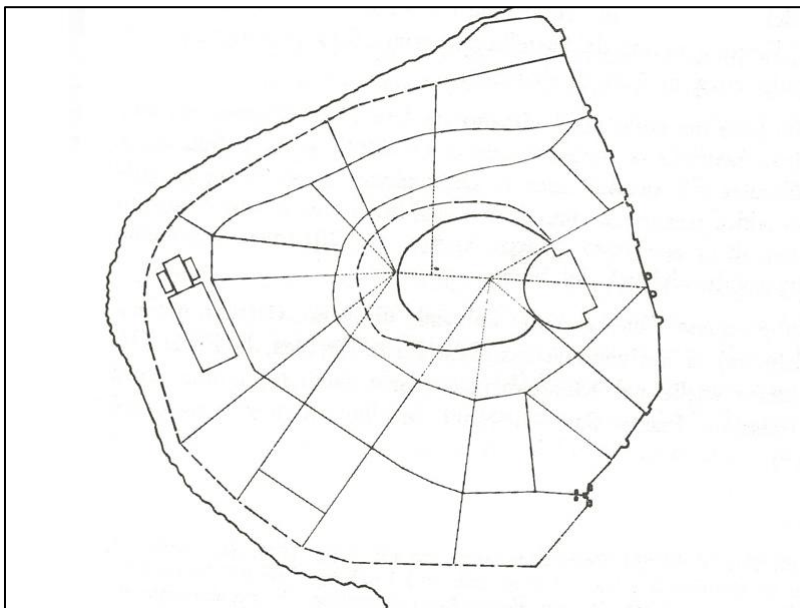
Društvenogeografsko obilježje također je i narodnost, odnosno struktura stanovništva po narodnosti. U Gradu Puli najviše je onih koji se izjašnjavaju kao Hrvati, njih 40302 ili 70,14% (Grad Pula, n.d.). Poredani prema zastupljenosti slijede osobe koje se izjašnjavaju kao Srbi, Talijani, Bošnjaci i Albanci. Interesantno je spomenuti kako se čak 7,23% građana pri odabiru narodnosti opredijelilo za opciju regionalne pripadnosti, aludirajući na težnje o samostalnosti Istre. Kada je u pitanju vjerska struktura grada, prema statistici oko 65% stanovnika se izjašnjava da su pripadnici Katoličke Crkve, ateista je oko 15%, a znatno je manje pravoslavaca i muslimana (Grad Pula, n.d.).

4. Historijskogeografski razvoj grada

Pula je danas odraz onoga što se stvaralo kroz dugu i burnu povijest na tlu koje je često bilo središte sukoba interesa. Unatoč činjenici da je grad položen na samom rubu poluotoka i okružen morem, predstavljao je krajnju periferiju država kojima je pripadao, pri čemu je doživljavao uspone i razdoblja blagostanja, kao i padova i periode kriza. Takav povijesni razvoj grada utisnuo mu je složen karakter čija se urbana komponenta odražava u brojnim objektima kulturno-umjetničkog i graditeljskog nasljeđa. Prvi tragovi grada pojavljuju se VI. st. pr. Kr. u vidu histarske (ilirske) gradine na brežuljku Kaštel. Ona je bila smještena na brežuljku na kojem se danas nalazi mletačka utvrda iz 17. stoljeća, ujedno i zgrada Povijesnog muzeja Istre (Novak, 2015). Odlika tog prostora je vrlo dobar obrambeni položaj sa pogledom koji seže daleko te otkuda je laka obrana iz bilo kojeg smjera, kako prema unutrašnjosti tako i prema prostranom i razvedenom zaljevu.

Prava povijest Pule započinje s rimskim razdobljem koje je u Istri započelo padom Nezakcija 177. godine pr. Kr. Tada Pula postaje kolonija rimskih legionara (Colonia Pietas Iulia Pola) i utemeljena je sredinom četvrtog desetljeća pr. Kr. na mjestu nekadašnje histarske gradine (Regan i Nadilo, 2013). Potom slijede dva stoljeća rasta i procvata grada pri čemu unutar i izvan gradskih zidina dolazi do učestale graditeljske aktivnosti. Pretpostavke su da je postojalo oko 4000 stanovnika koji su mogli živjeti unutar zidina Pule u početnom

razdoblju rimske uprave, no i u doglednom periodu (Matijašić, 1993). Trst i Rijeka bili su vrlo dohvatljivi budući da je grad bio povezan cestovnim prometom. Prema svemu sudeći, ne može se reći da Pula slijedi uobičajeni urbanistički oblik karakterističan rimskim gradovima jer umjesto da se prilikom izgradnje primijeni pravokutni raster, grad se poput svog prethodnika, histarske gradine, prilagođava morfologiji terena i ovija oko brežuljaka, a ulice su koncentrične, odnosno radijalne čime je predodređen srednjovjekovni način građenja (sl. 5). Do kraja II. stoljeća Pula doseže broj od 35000 stanovnika (GUP Grada Pule, 1984). U stoljeću koje je slijedilo širenje Pule je zaustavljeno, no grad se mijenja i postaje bogatiji sadržajem. U stoljećima carskog razdoblja starog Rima u Puli su oblikovani i sagrađeni najvrjedniji antički spomenici u Republici Hrvatskoj (Turistička zajednica Pula, n.d.).

Sl. 5. Shema ulica u antičkoj Puli

Izvor: Mirabella Roberti, 1986

Do V. stoljeća Pula je zbog svoje geografske izdvojenosti izbjegavala selidbene struje i pljačkaško-osvajачke prodore barbara, kada se našla pod vlašću Zapadnih pa Istočnih Gota. Pod Istočnim Rimskim Carstvom se pojačava građevna djelatnost i grad se proširuje te dobiva svoju vojnu funkciju u sukobima (Turistička zajednica Pula, n.d.). U VIII. stoljeću, nakon Langobarda, Franci preuzimaju Istru. Pula, poput ostalih gradova, ostaje bez okolnog prostora, gubi značaj i pada u jednu od svojih najvećih kriza te u tom razdoblju ograničena je i građevna djelatnost (GUP Grada Pule, 1984).

Razvojem feudalizma i stvaranjem gradova-država na istarskom se prostoru javlja mletačka uprava. Tako je Pula 1150. godine prisegla na vjernost Veneciji i prihvatila podaničke obveze (Turistička zajednica Pule, n.d.). Obnova gradskog života, prvenstveno ostvarena zbog razvoja pomorske trgovine, počinje u XI. stoljeću i doživljava vrhunac u XII. i

XIII. stoljeću. Ponovo slijedi period blagostanja praćen gradnjom velikih i značajnih objekata. Pod mletačkom upravom, centralizam i protekcionizam državne vlasti doveli su do stagnacije tokom XV. stoljeća. Nagli pad zabilježen je u XVI. stoljeću pri čemu epidemije doprinose zamiranju života grada. Razbuktavanje epidemije na istarskim granicama označilo je uvod u najveću i najjaču epidemijsku katastrofu koja će pogoditi poluotok, pri čemu su najviše zahvaćeni gradovi Pula i Kopar (Juriša, 2009). Godina 1630ih, nakon takve teške katastrofe, Pula bilježi minornih 360 stanovnika. Do kraja 18. stoljeća, kada slijedi propast mletačke uprave nad Pulom, ona biva zapuštena i u ruševinama te broji manje od 1000 stanovnika (Regan i Nadilo, 2013).

Početak XIX. stoljeća donosi Puli značajnije promjene, krenuvši od uprave. Od 1805. godine u sastavu je Napoleonove Kraljevine Italije, a nedugo zatim unutar Ilirskih provincija (1809.) sve do druge austrijske uprave, koja će nakon ponovnog osvajanja (1814.) potrajati stotinjak godina do 1918. godine i završetka I. svjetskog rata (Marković, 2006.). Pula postaje glavna luka austrijske ratne mornarice, osniva se arsenal i brodogradilište. Započela je modernizacija koja se očitovala u izradi prvog katastra, gradnji cesta, uređenju izvora vode, izgrađene su velike vojarne i brojne javne zgrade, a grad je željezničkom prugom povezan s Divačom, Ljubljanom i Bečom (Regan i Nadilo, 2013). Sredinom XIX. stoljeća Pula broji oko 6500 stanovnika, a prema popisu stanovništva iz 1864. godine broji 18000 stanovnika (GUP grada Pule, 2008). Do 1910. godine broj istih je narastao na 60000, što je slično današnjem broju stanovnika.

5. Proces širenja grada i opadanja dominacije centra

Iako je bila istarsko središte, Pula je zbog pomanjkanja gospodarskog i demografskog razvoja određeni period stagnerala (Regan i Nadilo, 2013). Budući da početkom XX. stoljeća Pula bilježi veći rast stanovništva, grad postaje tijesan te se ruše bedemi. Novi dijelovi grada podižu se prvo istočno, pa zatim sjeverno i južno od stare gradske jezgre. Veoma intenzivnu stambenu izgradnju dosljedno prati izgradnja objekata društvenog standarda. Grad se oprema suvremenom komunalnom infrastrukturom, a izvršeni su i melioracijski radovi (GUP grada Pule, 1984). Nova izgradnja nije poštovala topografske karakteristike prostora što je skupa sa izgradnjom vojnih i industrijskih objekata u gradskom tkivu prouzročilo da se grad u velikoj mjeri odvoji od obale. Između starog i novog grada, umjesto do integracije, dolazi do otuđenja (GUP grada Pule, 1984).

Razvoj Pule zaustavljen je izbijanjem I. svjetskog rata. Nakon talijanske okupacije Pule 1918. godine, gotovo je cjelokupno nehrvatsko i netalijansko stanovništvo napustilo grad. Pokušaj fašističkih vlasti da vrate negdašnji sjaj useljavanjem novih stanovnika s prostora Italije nije urodio plodom, tako da je Pula 1921. godine imala oko 39000 stanovnika, a 1931. godine tek 44219 stanovnika (Regan i Nadilo, 2013). Grad se ne širi, a unutar izgrađenog tkiva gradi se nekoliko objekata, prvenstveno društvenog sadržaja. Drugi svjetski rat donosi gradu rušenja i teška oštećenja savezničkim bombardiranjima. Godine poslijeratne angloameričke okupacije su period daljnje devastacije. Egzodus pulskih Talijana počeo je odmah nakon kapitulacije Italije i nastavio se do kraja 1950-tih godina, no, glavni val iseljavanja dogodio se upravo u vrijeme angloameričke uprave (Čonč, 2012). Pula biva priključena Hrvatskoj i Jugoslaviji 1947. godine. Tada je stanje grada bilo veoma loše, infrastruktura razrušena, sve osiromašeno, a grad u društvenom i kulturnom pogledu biva gotovo mrtav. Pulu se doista moglo nazvati *pustim gradom*, a prema tvrdnjama u gradu nije moglo ostati više od 6000 – 7000 ljudi (Čonč, 2012). Nakon nekog vremena, počinje obnova i život se ponovo vraća u grad. Na mjestu ruševina uređuju se parkovi ili se grade nove zgrade. Rekonstruiraju se, a poslije i grade novi, industrijski pogoni. Do kraja pedesetih godina izgradnja se vrši unutar postojećeg gradskog tkiva (GUP grada Pule, 1984). Najintenzivniji rast broja stanovnika ostvaren je neposredno iza II. svjetskog rata pa sve do sredine 60ih godina. Pula je kroz cijelo to vrijeme jaki industrijski centar, a na koncu tog razdoblja započinje i intenzivniji turistički razvoj (GUP grada Pule, 2008). U tom razdoblju broj stanovnika se povećavao prosječnom godišnjom stopom od 4,5%, a to je najvećim dijelom ostvareno zahvaljujući useljavanju stanovništva iz svih krajeva zemlje, naročito iz slabije razvijenih područja Istre, prvenstveno mlade, radno sposobne snage (GUP grada Pule, 1984). Od početka šezdesetih godina pojačava se građevinska aktivnost i grad se širi na nove prostore, da bi, zajedno s bogatim nasljeđem, zaokružila sliku grada koji izgledom nalikuje na današnji grad. Tendencija rasta stanovništva nastavljala se sve do Domovinskog rata, dok od popisa stanovništva 1991. godine broj stanovnika u svakom sljedećem popisu pada.

Devedesetih godina XX. stoljeća shvatilo se kako je planiranje gradske jezgre u proteklom periodu bilo neodrživo te kako bi trebalo donijeti dokument kojim će se podrobnije razraditi istaknuto područje. Godine 1992. prvi put nastaje provedbeni urbanistički plan 'Stari grad Pula'. Plan je izrađen prvenstveno zbog izražene potrebe korisnika prostora (građana i komunalnih poduzeća) kako bi se očuvao integritet te konzervirala i zaštitila stara gradska jezgra (PUP Stari grad Pula, 2007).

Danas je grad Pula gospodarsko, prometno, turističko, kulturno i sveučilišno istarsko i hrvatsko središte (Regan i Nadilo, 2013). Grad Pulu je zahvatio proces suburbanizacije pri čemu nastaju nova te se proširuju postojeća suburbana naselja s individualnim stambenim kućama u kojima živi stanovništvo većinom zaposleno u središtu grada (Jović, 2011). Dugi niz godina primjetno je slabljenje dominacije gradskog centra. Kako je navedeno u teorijskom okviru rada, gradski centar mjesto je okupljanja gradskih funkcija. Gradski centar Pule nalazi se već dugi niz godina u fazi izoliranosti i odsječenosti u kojoj je došlo do premještanja toka funkcija što odvlači stanovništvo iz centra te u takvoj situaciji gradsko središte ostaje pusto. Budući da je opadanje užeg gradskog središta novija pojava, o toj temi ne postoji stručna literatura, no postoji veliki broj novinskih članaka u kojima se komentira tematika rada. Stihija i neplanirano upravljanje gradskim prostorima pretvorilo je centar Pule u pustinju (Radolović, n.d.). Bagar (2018) navodi: *'Trgovački centri donijeli su decentralizaciju centra. Popodne nema posla i promet drastično pada - ne radi tržnica, ne radi ribarnica, prokomentirao je postolar Zoran Milović, jedini "preživjeli" čovjek u napuštenoj Robnoj kući u centru grada. I u pravu je. Pula živi do 12 sati i kad je sunce. Tada se svi prošetavaju i ispijaju kavu i tračaju, onako gradski. Flanatička bi se mogla preimenovati u "Kafeljnikovu do 12 sati". Baš bi bilo duhovito da nije tužno, jer poslije podne život se premješta u rubne dijelove grada, gdje se građani mogu parkirati i na brzinu obaviti sve ono što im treba. Da, shopping centri su popapali grad. Vremena se mijenjaju, sve je ubrzano i nitko više nema vremena za laganu šetnju gradom od trgovine do trgovine, svi hrle u bučne shizofrene shopping centre gdje na jednom mjestu možeš naći sve. (...) Nitko više ne krpa odjeću, jer je jeftinije u nekom velikom lancu, primjerice na sniženjima, kupiti novu krpicu, a ne zakrpu. Grad, odnosno centar ostaje za romantičare, dokoličare i - turiste. Trgovine su u centru, recimo pola godine, otvorene samo za strance, a bit će i duže, ako i turista bude duže.'* Posruće brodogradilišta Uljanik i otvaranje trgovačkog centra na Stoji, u kombinaciji s visokim gradskim najmovima, uništili su gradski centar (Petrović, 2019). Vermezović Ivanović (2019) piše: *'Mislim da problem nije u ljudima, u nedostatku novca. Najveći je problem prazna ulica. Ljudi nemaju razloga doći zbog jedne ili dviju trgovina, kaže jedna prodavačica. (...) Lijepo je da pišete o Prvomajskoj, tužna je to ulica, nigdje nikog. Jedva smo čekali da počne nastava, da barem školarce vidamo na ulici. Popodne je situacija još gora.'* Grad bi u neaktivnom periodu trebao ponuditi povoljniji najam koji se može nadoknaditi povećanjem u sezoni. Tako bi se i poduzetnici usudili nešto otvoriti u centru (Vermezović Ivanović, 2019).

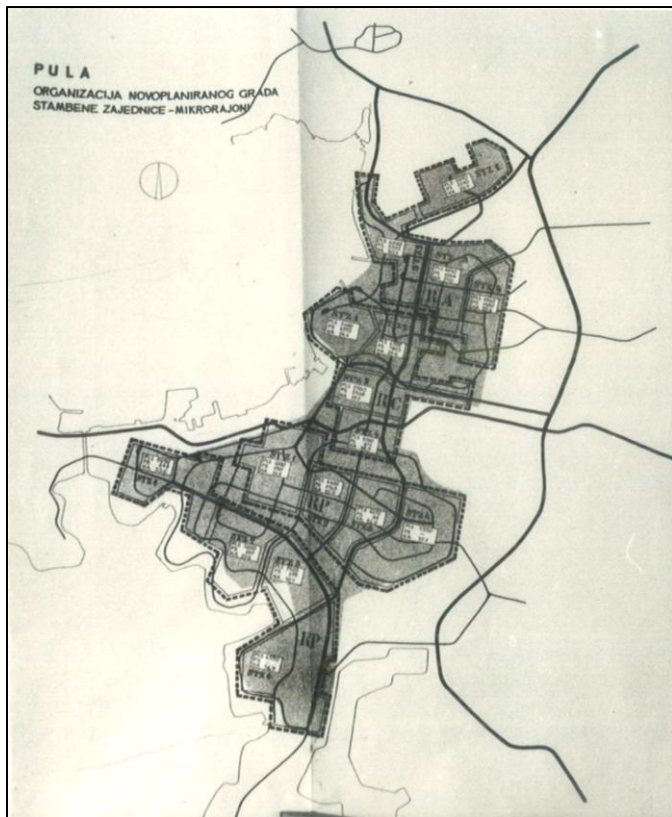
Prema pisanjima medija i stavu građana, među glavnim negativnim karakteristikama prostora ističe se skup najam istog u užem središtu grada. Osim ljeti, najmoprimcima je vrlo teško konkurirati u ostatku godine budući da u tim mjesecima ne generiraju dobit. Stoga ne čudi da je sve više zatvorenih objekata, neiskorištenih prostora i oronulih zgrada koje su, doduše, u fazi obnove i restauracije. Opustjelo je cijelo područje gradskog centra pri čemu se najdrastičnija razlika uviđa u Ulici Sergijevaca, pulskoj gradskoj šetnici. Naime, Ulica Sergijevaca koja prolazi samim središtem gradskog centra je najposjećeniji i turistima najatraktivniji prostor. U ljetnim mjesecima, za trajanja turističke sezone, tom ulicom dnevno prođe više tisuća ljudi. Takav svakodnevni ljetni prizor upotpunjen je mnoštvom raznog sadržaja turističke namjene duž čitavu ulicu. No, već početkom listopada, Ulica Sergijavaca najednom biva prazna. Kako se smanjuje broj turista, smanjuje se aktivnost u gradskom središtu, trgovci zatvaraju svoje radnje te više nitko nema razloga doći u središte grada pa ono ponovo ostaje prazno do početka sljedećeg ciklusa. U neposrednoj blizini nalazi se Smareglina ulica koja prolazi vrlo sličnu sudbinu. Trgovine su se pozatvarale jedna za drugom, a među njima se nalazi i tvrtke koje posluju više od pola stoljeća. Ulica je pusta i, otkako su ostali prostori zatvoreni, njome nitko više ne prolazi (Petrović, 2019). Te su ulice bile glavni centri aktivnosti grada, no danas na njima gotovo da nema ničega. Kada su u pitanju funkcije grada, uz opskrbnu za koju se iz gore navedenih razloga može reći da gotovo i ne postoji, i ostale ne zadovoljavaju trenutačne potrebe grada. Funkcija stanovanja je jedna od osnovnih funkcija centra Pule iako također doživljava pad, kao i funkcija rada koja je u izrazitom padu. Obrazovanje i odmor kao funkcije grada na području gradskog centra jedine nisu u padu, odnosno ta polja života grada moguća su i ostvariva u samom gradskom središtu. S druge strane, promet se ističe kao funkcija koja koči napredak iz razloga što je u nedostatku adekvatnog rješenja za promet u mirovanju (parking) teško i daleko doći do središta grada. Iz navedenih razloga, može se reći da je u gradu Puli vidljivo opadanje dominacije i funkcija centra. Prostor koji je tijekom čitave povijesti bio najprivlačniji osvajačima ovog područja i najzanimljivija atrakcija, koja plijeni pažnju brojnih turista iz cijeloga svijeta, osim za vrijeme turističke sezone, rijetko tko više i želi posjetiti.

6. Proces nastanka sekundarnog centra grada

Godine 1966. nastao je prvi generalni urbanistički plan grada Pule. Već u njemu spominje se stvaranje novih dijelova grada, a istaknuto područje nalazi se na jugozapadu grada (sl. 6). U to doba, grad s prostornog aspekta biva podijeljen na mikrorajone, odnosno

stambene zajednice danas slične mjesnim odborima. Svaka stambena zajednica bila je pomno isplanirana prema potrebama i broju stanovništva. Prema konstatacijama osobe zadužene za izradu i provođenje planova grada Pule za to razdoblje, planovi su se projektirali vrlo optimistično, pri čemu se očekivao puno veći porast infrastrukture, djelatnosti i stanovništva nego što se to zapravo dogodilo.

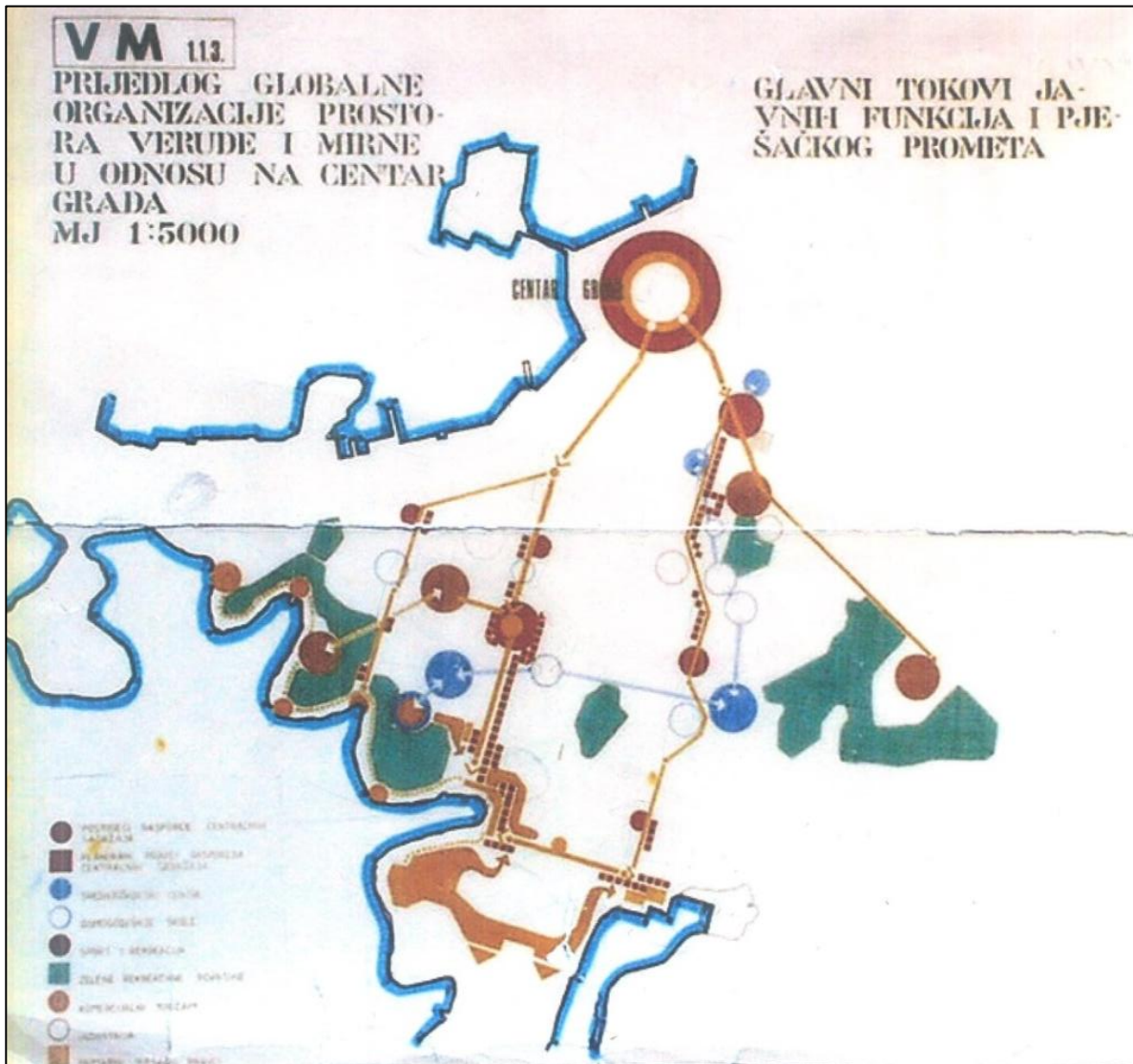
Uvidjevši potrebu za izgradnjom plana kojim bi se organizirala izrada i prostorno uređenje jugozapadnog dijela grada, gradske vlasti sedamdesetih godina XX. stoljeća daju izraditi projekt Veruda-Mirna. Projekt napisan 1974. godine predstavio je smjernice koje služe za usmjeravanje razvoja dijela grada u nastanku. U skladu s urbanističkim programima i postavkama GUP-a, to područje predloženo je kao naredni dugoročniji zadatak u smislu pojačane stambene i ostale prateće izgradnje, izgradnje komunalne infrastrukture i dijela centralnih gradskih funkcija (Projekt Veruda-Mirna, 1974). Prema navodima Projekta, već tada se razmišljalo o premještanju dijela centralnih funkcija u ostale dijelove grada. Planiranju, projektiranju i izgradnji novog centra na Verudi trebalo se pristupiti kao organiziranom investicijskom pothvatu. Prvi ciljevi tadašnjih planova vezali su se uz širenje grada uz racionalnu stambeno-komunalnu izgradnju. Šezdesetih godina XX. stoljeća dolazi do stvaranja novih predjela na Verudi čime je potvrđena intencija GUP-a u smislu širenja grada na jug (Projekt Veruda-Mirna, 1974). Problem koji je nastao u takvoj situaciji jest taj da nije došlo do spajanja novih i starih predjela, što je u određenoj mjeri narušilo estetiku prostora budući da nisu poštivana pravila prostornog uređenja. Izgradnja turističkih objekata na području Verude i Verudele trebala je ubrzati rješavanje prometnih tokova i pristupa tim zonama, a djelomična izgradnja Južnog bulevara, koji povezuje zone Stoju i Verudu, nije do kraja ispunila potrebe šireg stanovništva da se poveže sa glavnim prometnim tokovima grada i regije (Projekt Veruda-Mirna, 1974). Utvrđeno je da na prostoru Verude postoji 79,5 ha slobodne neizgrađene površine na kojoj se može odvijati građevinska aktivnost. Također, Projektom su označene tri lokacije na kojima je predviđena takva aktivnost.

Sl. 6. Stambene zajednice grada Pule u prostornim dokumentima šezdesetih godina 20. stoljeća

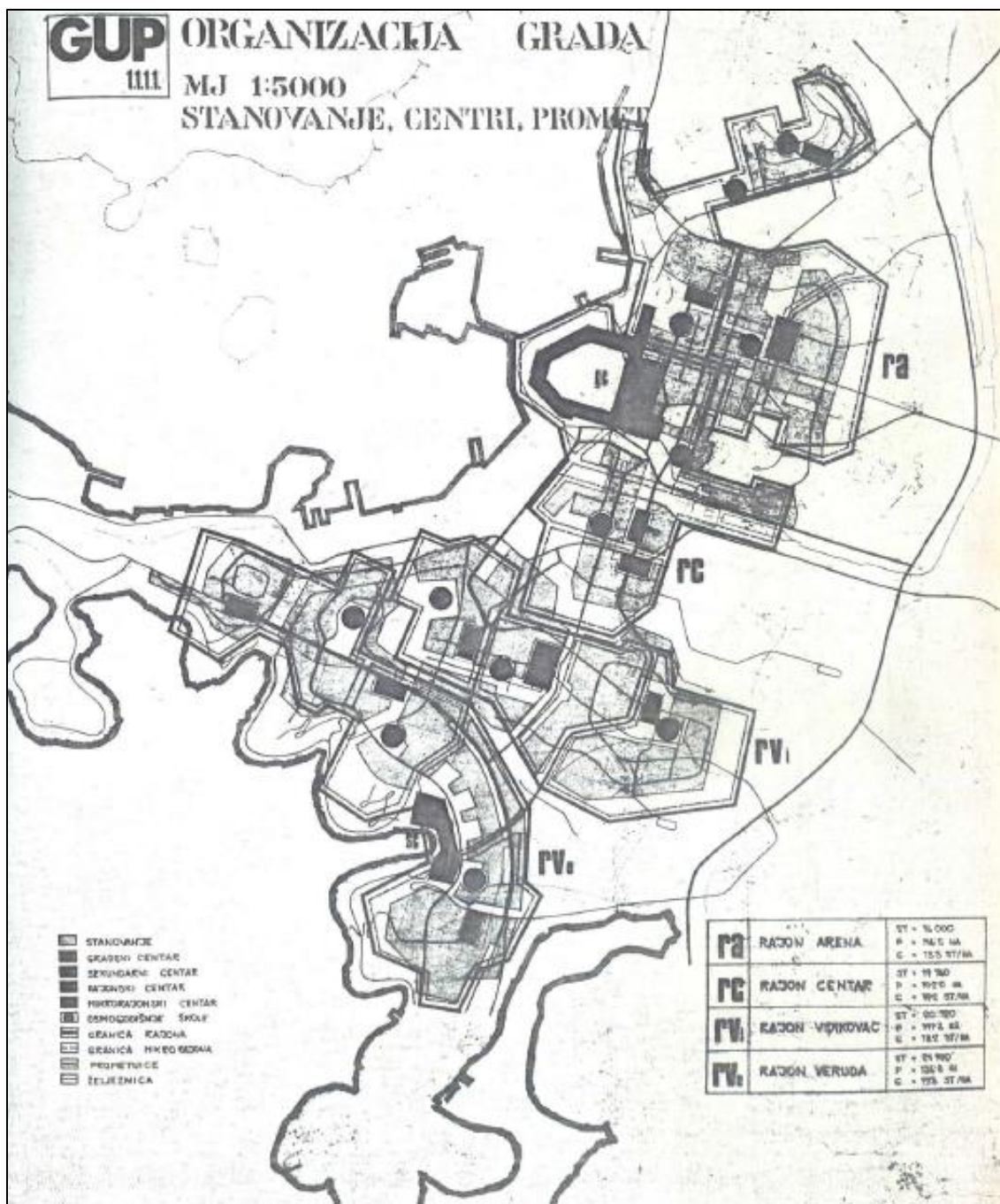
Izvor: GUP Grada Pule, 1966

Na slici 7 uočava se prijedlog globalne organizacije prostora Verude i Mirne u odnosu na centar grada gdje su prikazani glavni tokovi javnih funkcija i pješačkog prometa. Prema razmišljanjima tadašnjih planera, u gradu je došlo do premještanja toka funkcija pri čemu su glavne zone utjecaja smještene na zapadnom (Veruda) i istočnom (Mirna) dijelu grada. U tom razdoblju, GUP-om su predviđeni novi sadržaji poput gradske centralne zone rekreacije, maritimne rekreacijske zone te razvoj turističkih i općih gradskih sadržaja (Projekt Veruda-Mirna, 1974). Iz kartografskog prikaza uočljivo je da je težnja ka koncentraciji funkcija na zapadnoj obali grada i zaleđu u blizini. To je područje omeđeno sa zapadne strane Jadranskim morem, a u produžetku se nalazi gusta šuma nakon koje slijedi urbani sadržaj (sl. 9).

Sl. 7. Tokovi javnih funkcija i prometa u gradu Puli 1974. godine
 Izvor: Projekt Veruda-Mirna, 1974

Projekt iz 1974. godine dao je smjernice za planiranje osnovnih gradskih funkcija na području koje bi se u budućnosti trebalo razviti u sekundarno središte grada iako se područje Verude prvenstveno predviđalo i namjenjivalo za stanovanje budući da su u ovom razdoblju građeni veliki stambeni infrastrukturni projekti. Valja napomenuti kako se već tada u literaturi prostor Verude smatrao i imenovao sekundarnim gradskim centrom (sl. 8).

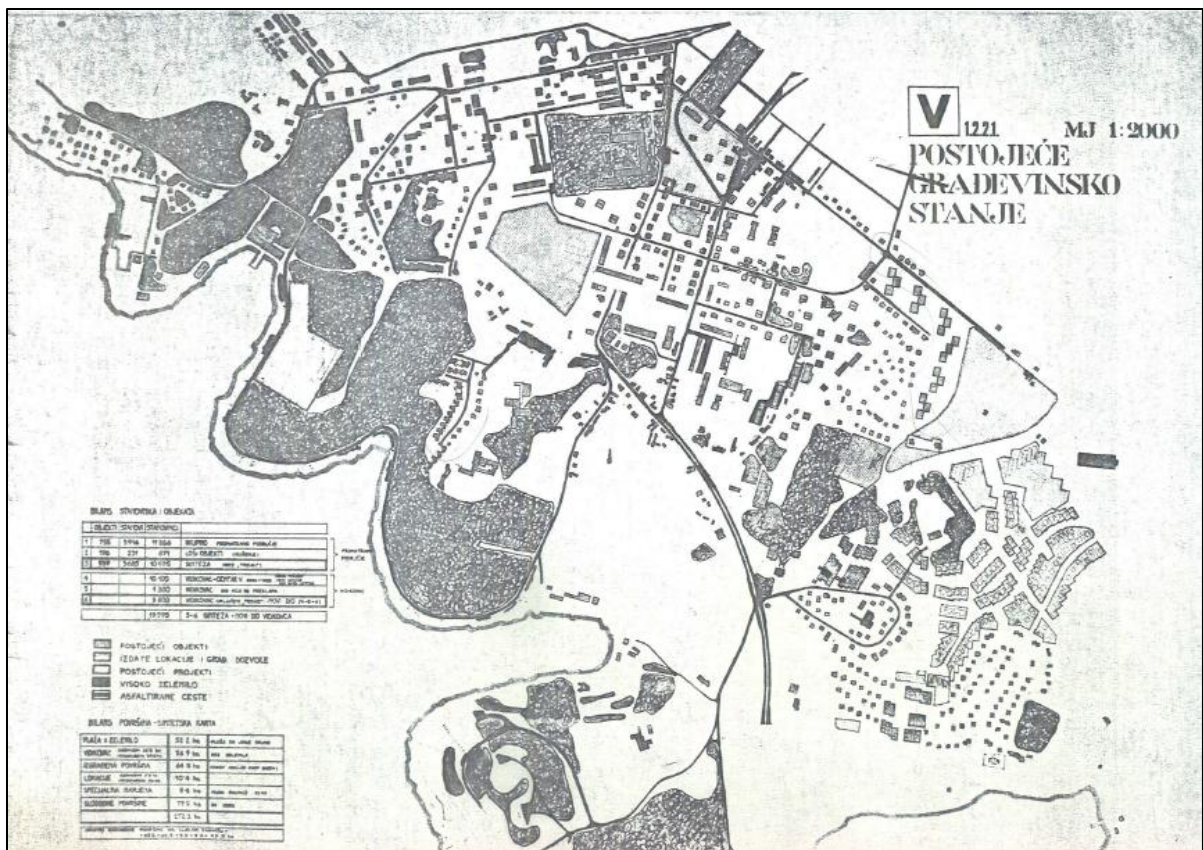

Sl. 8. Organizacija centara grada Pule 1974. godine
Izvor: Projekt Veruda-Mirna, 1974

Gravitacijski prostor rajona Veruda protezao se od zapada gdje se danas nalazi shopping centar Max City te ulazak u Muzil, do juga i poluotoka Verudela. Rajon Veruda mogao se podijeliti na tri dijela, svaki svoje namjene. Južnom dijelu bila je namijenjena turistička djelatnost, u središnjem dijelu izgrađen je srednjoškolski centar (za robni promet), dok je na sjevernom dijelu proširenjem kamenoloma dodan prostor za rajonski centar (Projekt Veruda-Mirna, 1974). Prema podacima prikazanim na karti, isto to područje brojilo je

najviše stanovnika, njih 21920, no budući da su rajoni organizirani na način da obuhvaćaju područje približno iste površine i sličnog broja stanovnika, razlika u broju nije velika. Bitna je napomena da rajon Centar već u ovom razdoblju ima 2000 stanovnika manje u odnosu na Verudu. Projektom je zamišljeno da se javne funkcije (upravne i društvene službe) dislociraju iz gradskog centra u ostale rajone (Projekt Veruda-Mirna, 1974). Kao još jedan dokaz da je strategija vrlo izrazito potiskivala dominaciju centra ističe se školski sustav u kojem je odvijanje srednjoškolskog obrazovanja predviđeno u gradskom centru, dok se visokoškolsko obrazovanje odvija na sekundarnom gradskom centru. Na relaciji gradski centar - sekundarni gradski centar predviđala se i dislokacija društveno-kulturnih funkcija budući da je sav sadržaj koncentriran unutar gradskog centra. U to vrijeme zadane su velike ambicije koje nakon gradnje prema urbanističkim planovima šezdesetih i sedamdesetih godina XX. stoljeća nisu urodile plodom iz razloga što je izgradnja i dalje tekla neplanski; gradilo se kako bi se popunilo prazne prostore što je rezultiralo prevelikim brojem objekata koji su agresivno utjecali na prostor, prvenstveno u vidu *Nebodera* i *Južnog bulevara* (GUP grada Pule, 2008).

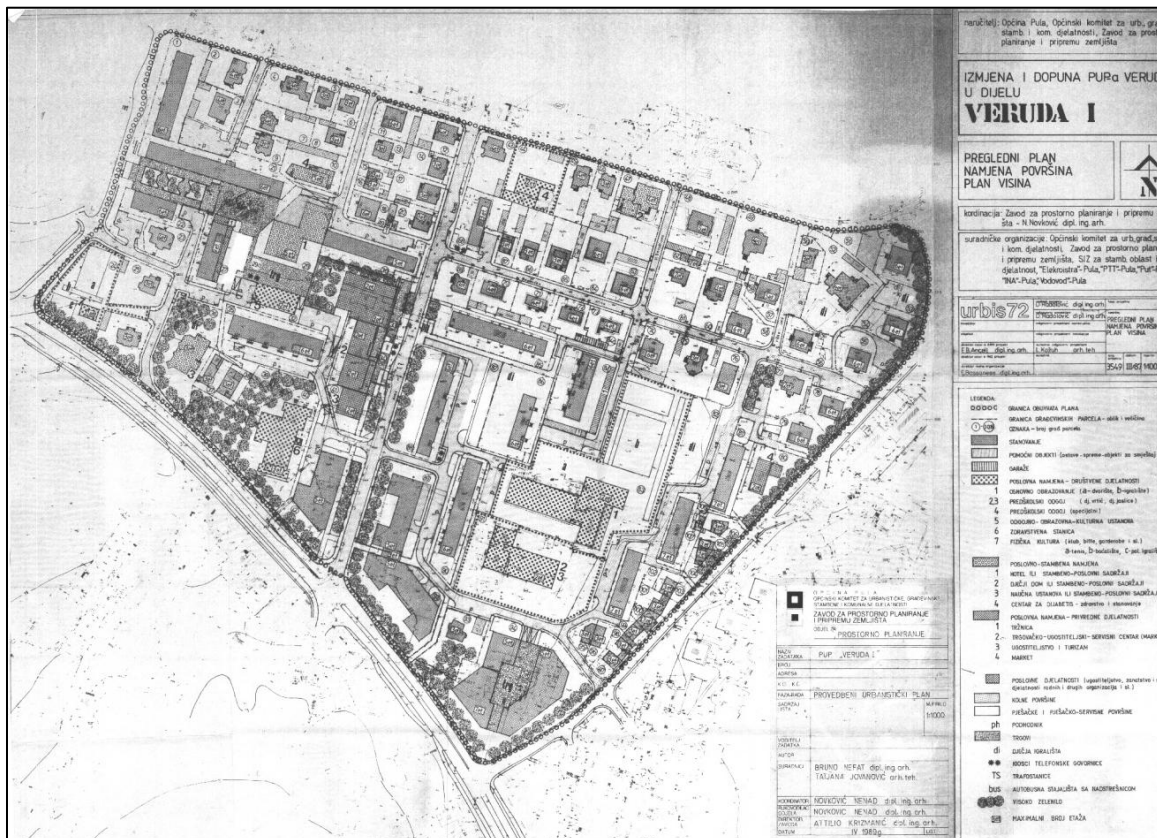
Uvidom u sliku 9 može se razaznati građevinsko stanje rajona Verude sredinom sedamdesetih godina XX. stoljeća. Kao što je prethodno navedeno, na zapadnom dijelu nalazi se zeleni pojas koji se pruža duž obale. Prema istoku nastavlja se niz urbanog sadržaja, u prvom redu javnog i društvenog, dok se prema samom istoku funkcija uglavnom mijenja u stambenu. Prometni sustav ne nalikuje na današnji, iako je velikim dijelom zadržan raspored ulica. Tada još nisu bili ostvareni veliki projekti koji danas postoje poput stambenog naselja na južnom dijelu te Doma sportova u središtu prikaza, koji je izgrađen četiri godine nakon izrade Projekta.

Sl. 9. Građevinsko stanje područja Verude 1974. godine
Izvor: Projekt Veruda-Mirna, 1974

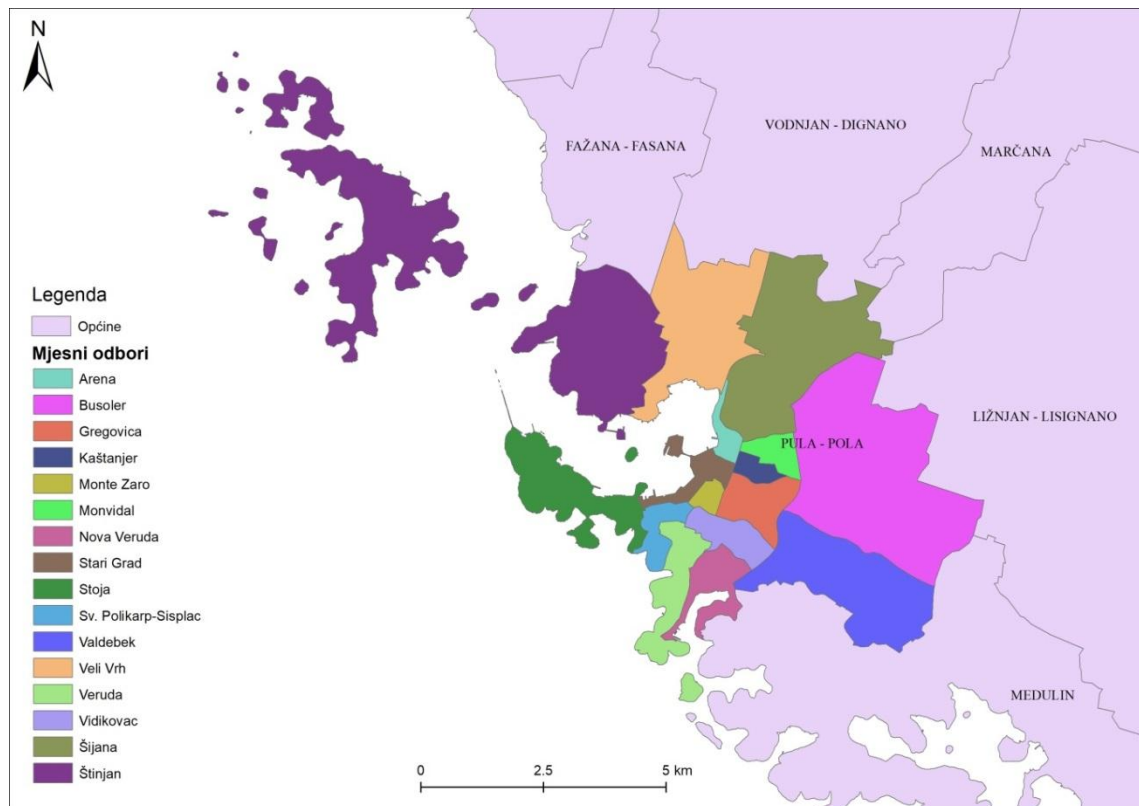
Iako projekt nastanka sekundarnog gradskog centra nije u potpunosti zaživio, u budućem razdoblju pišu se novi projekti. Godine 1978. grad usvaja provedbeni urbanistički plan naselja Veruda. Nešto kasnije, 1989. godine nastao je provedbeni urbanistički plan *Veruda I*. Dokument je nastao iz razloga što je došlo do potrebe da se opsežnijom analizom prouči i prostorno-planskim mjerama unaprijedi istraživano područje. Prostor koji je obuhvaćen planom manje je površine te se odnosi na samo središte područja Verude na kojem se danas nalazi Trg kralja Tomislava. Planom koji je izdan krajem osamdesetih godina XX. stoljeća pokušali su se urediti uvjeti i način uređenja prostora. U tom periodu nastavlja se preuređenje središta Verude na način da svojim izgledom i funkcijama služi kao sekundarni centar grada. Sukladno dokumentima prostornog uređenja ustanovljeno je da čitavo područje Verude predstavlja najkvalitetnije gradsko područje, prostor na kojem će se dugoročno odvijati širenje grada i pratećih gradskih funkcija (PUP Veruda I, 1989). Plan je predstavljen kao program za izradu sporednog gradskog centra, a na prikazanoj grafici uočljiv je raspored i namjena površine na području obuhvaćenom Planom (sl. 10). U navedenom prostoru izražena je stambena namjena s istaknutim višekatnicama izgrađenim u prethodnom razdoblju i vilama starijim od 100 godina, te poslovna namjena uglavnom u svrhu obrazovanja, zdravstva te

turizma i ugostiteljstva. Oko 3625 stanovnika bilo je okupljeno na tom prostoru krajem osamdesetih godina zahvaljujući velikom broju stanovnika u visokim stambenim zgradama. Iz razloga što je do tog razdoblja izgrađen veći broj visokih zgrada, Planom iz 1989. godine donesena je odluka da visina gradnje ne prelazi sedam etaža (PUP Veruda I, 1989). Sukladno ubrzanom razvoju, u planu je bilo predviđeno proširenje obujma javnih funkcija koje se mogu očekivati iz razloga što se, s jedne strane, povećao broj stanovnika područja, a s druge strane, zbog sve većeg značaja prostora kao tranzitne zone između turističkog područja Verude na obali i gradske jezgre (PUP Veruda I, 1989). Također, u neposrednoj blizini nalazi se veća sportsko-rekreacijska površina, što djeluje kao atraktivni faktor te usmjerava stambenu i drugu izgradnju ovog područja (PUP Veruda I, 1989). Sve osnovne javne funkcije bile su dostupne u području obuhvata Plana, a veći problem predstavljali su nedovoljni kapaciteti (ugostiteljstvo i trgovina) čije se proširenje omogućilo Planom iz 1989. godine. U takvim uvjetima, došlo je do razvoja ugostiteljske i uslužne djelatnosti te povećanja objekata predviđenih za odvijanje takvih poslova. Budući da je na području središta Verude bilo prostora za širenje, na njemu je bilo predviđeno širenje prethodno navedenog sadržaja te zanatstva i ostalih poslovnih sadržaja (političke organizacije, agencije, čitaonice i dr.) (PUP Veruda I, 1989).

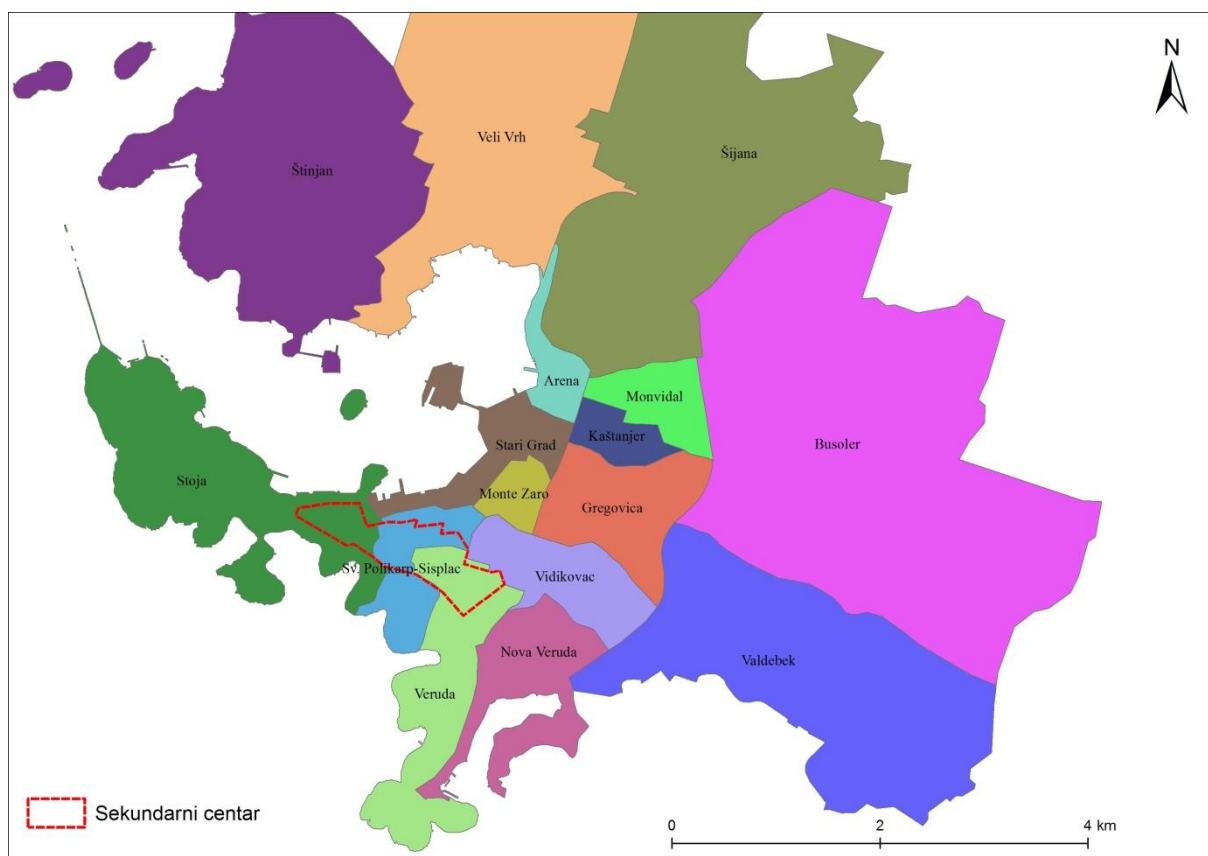
Sl. 10. Namjena površina užeg središta Verude iz 1989. godine
Izvor: PUP Veruda I, 1989

Noviji planovi manje se baziraju na područje sekundarnog gradskog centra te se pod tim nazivom više uopće ne spominje, no budući da je došlo do većeg razvoja, daljnje poticanje putem planova prostornog uređenja očituje se kroz intervencije u prostoru koje se odnose na određene veće projekte specifične namjene. Također, valja napomenuti kako su za dijelove prostora sekundarnog gradskog centra i njegove okolice u novijem razdoblju doneseni urbanistički planovi uređenja čime se pokušava oblikovati pojedinu prostornu cjelinu nizom novih funkcionalnih i prostornih rješenja. Ti planovi jesu UPU 'Lungo Mare' koji obuhvaća jugozapadni dio prostora sekundarnog centra, UPU 'Lučica Delfin' i 'Marina Veruda' za južno područje te UPU 'Max Stoja' izrađen za potrebe uređenja prostora u svrhu opskrbe na zapadnom dijelu sekundarnog gradskog središta. GUP iz 2008. godine navodi kako je u prostoru obuhvata PUP-a Veruda I u većem dijelu ostvarena stambena izgradnja, no kako je ostalo još mnogo površine uz ulicu Veruda koja je ostala neizgrađena. Na prostoru oko križanja Tomassinijeve i ulice Veruda realizirana je stambeno-poslovna izgradnja koja nije u skladu s GUP-om iz 1983., jer onemogućava realizaciju planiranog produžetka ulice Veruda u tom prostoru. Na južnom dijelu grada razvio se novi prostor, Nova Veruda, koji karakterizira velika gustoća izgrađenosti ostvarena prvenstveno zbog obiteljske stambene izgradnje (GUP grada Pule, 2008).

Sl. 11. Mjesni odbori prema administrativno-teritorijalnoj organizaciji Grada Pule
Izvor: autor prema DGU, 2013

Grad Pula teritorijalno je ustrojen prema mjesnim odborima te istih u gradu postoji 16 (sl. 11). Prostor sekundarnog gradskog centra danas je izduženog oblika pravca pružanja u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Područje sekundarnog gradskog centra nalazi se na dijelovima prostora triju mjesnih odbora, a to su Stoja, Sv. Polikarp-Sisplac i Veruda. Položaj ovog prostora je vrlo pogodan budući da se nalazi u neposrednoj blizini morske obale i kupališta, rekreacijske zone i šetališta, relativno malo udaljen od stare gradske jezge. Na zapadu je omeđen prilaznim cestama novoizgrađenog trgovačkog centra Max City, na sjeveru Jeretovom i Kochovom ulicom, na istoku ulicom Pina Budicina i Krležinom ulicom, dok južnu granicu predstavlja ulica Veruda (sl. 12). Središnji prostor zone okupljen je oko Trga kralja Tomislava, uređenog i otvorenog 2017. godine. Granica područja je smišljena i ucrtana od strane autora, no prati tokove pojačane aktivnosti stanovništva i odvijanja prometa te smještaja osnovnih funkcija grada. Granicom su obuhvaćeni svi veći infrastrukturni objekti sagrađeni u posljednjem desetljeću iz razloga što su svojom izgradnjom utjecali na razvoj istaknutog područja. Između ostalog, najistaknutiji projekti su izgradnja gradskog trga, trgovačkog centra i gradskog bazena.

Sl. 12. Položaj sekundarnog gradskog centra unutar mjesnih odbora Grada Pule
Izvor: autor prema DGU, 2013

Pogledom u namjenu površine vidljivo je kako u prostoru dominira stambena namjena, dok su velike površine rezervirane i za druge funkcije, poput trgovačko-uslužnih i poslovnih. Budući da je najviše površine stambene namjene, stanovanje se ističe kao primarna gradska funkcija ovog prostora, uz napomenu da postoji veća koncentracija i gustoća stanovništva. Stanovanje je u ovom području organizirano u objektima koji su izgrađeni u prethodnim desetljećima jer postoji vrlo malo novograđenih stanova. Poslovna aktivnost organizirana je uglavnom u užem središnjem dijelu glavnom oko školstva, zdravstva i ugostiteljstva, dok se u rubnim dijelovima područja i okolici nalazi nekoliko industrijskih postrojenja, među kojima je najizraženije brodogradilište Tehnomont. Nedostatak u prostoru predstavlja mali broj zanatskih djelatnosti i lake industrije u kojoj može biti zaposlen veći broj radnika, prvenstveno stanovnika područja.

6.1. Analiza postojećih centralnih funkcija sekundarnog gradskog centra

Pojam centralne gradske funkcije odnosi se na sve djelatnosti naselja koje ne služe samo stanovništvu vlastitog naselja već i stanovništvu naselja u okolici, a koriste se u naselju u kojem su smještene, prvenstveno u vidu djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora djelatnosti (Radeljak Kaufmann, 2015, prema: Malić, 1981; Vrišer, 1968). Sekundarno gradsko središte Pule u posljednjem desetljeću postalo je izrazito opremljeno centralnim gradskim funkcijama. Izvršena je inventarizacija osnovnih centralnih funkcija koje se u znanstvenoj literaturi ističu kao značajne zbog potreba stanovništva. Uprava grada i sudstvo zadržani su u užem gradskom središtu, stoga se na području sekundarnog centra ne nalaze takve funkcije. Također, na području ne postoji policijska postaja, ona se nalazi u blizini gradskog središta. Kada je u pitanju obrazovanje i kultura, na području sekundarnog gradskog centra nalaze se dva dječja vrtića, *Pingvin* i *Veruda* (tab. 1). Od osnovnoškolskih ustanova po jedna se nalazi u MO Stoja i MO Veruda, unutar granica sekundarnog gradskog centra. Srednjih škola, kao i visokoškolskih ustanova, nema budući da se većina istih nalazi u središtu grada ili njegovoj neposrednoj blizini. Od kulturnog sadržaja, na području Verude nalazi se narodna knjižnica, dok se u trgovačkom centru Max City nalazi kino Cinestar opremljeno većim brojem kino dvorana. Najistaknutija zdravstvena ustanova istraživanog prostora svakako je Opća bolnica Pula. Osim bolnice, na prostoru sekundarnog centra nalaze se barem dva stomatologa te 11 ordinacija opće medicine. Također, na žarištima koncentracije stanovništva nalaze se ljekarne, kojih je na području sekundarnog centra pet. Financijskih

institucija, u vidu poslovnica banaka, ima 6, dok se na prostoru nalazi 12 bankomata. Poštanski ured je samo jedan i to na području MO Stoja.

Opskrbna funkcija vrlo je izražena i izrazito pojačava održavanje ostalih funkcija u ovom središtu. Glavnina opskrbnog sadržaja koji nudi sekundarni gradski centar može se pronaći u novootvorenom trgovačkom centru Max City. Budući da na području Pule donedavno nije postojao takav objekt, trenutno je izrazito aktivan i smatra se mjestom okupljanja ljudi u kojem je moguće, uz opskrbu, pronaći razni sadržaj, poput igraonica, restorana i barova, kina, bankomata, mjenjačnica i slično. Uz trgovački centar još je nekoliko većih supermarketa na području sekundarnog gradskog centra, njih četiri, u izdvojenim objektima. Također, u neposrednoj blizini Trga kralja Tomislava nalazi se tržnica, dok se nešto istočnije nalazi benzinska postaja INA. Veći je broj manjih prodavaonica razne namjene (trgovine mješanom robom, papirnice, trgovine sportskom opremom i dr.).

Tab. 1. Inventarizacija centralnih funkcija sekundarnog gradskog centra

Funkcija	Broj jedinica
<i>Obrazovanje i kultura</i>	
Osnovna škola	2
Kino	1
Narodna knjižnica	1
<i>Zdravstvo</i>	
Ord. opće medicine	11
Stomatolog	2
Opća bolnica	1
Ljekarna	5
<i>Financije</i>	
Poslovnica banke	6
Bankomati	12
<i>Opskrba</i>	
Trgovački centar	1
Supermarket	4
Tržnica	1
Benzinska postaja	1
<i>Pošta i komunikacije</i>	
Poštanski ured	1

Izvor: autor

Prometne površine i infrastruktura razvijene su i namijenjene cestovnom prometu te prometu u mirovanju. U neposrednoj blizini nalazi se mreža biciklističkih i trim staza koje služe u rekreacijske svrhe. Javni gradski prijevoz prilično je razvijen u ovom području, budući

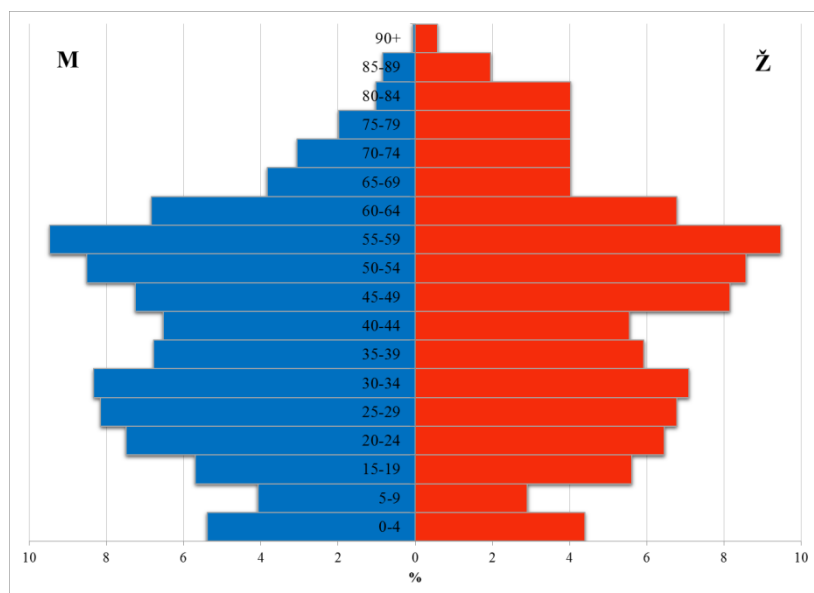
da čak pet od osam gradskih linija autobusnog javnog gradskog prijevoza prolazi kroz dijelove sekundarnog gradskog središta.

Kada su u pitanju sport i rekreacija, veliki je izbor koji zadovoljava potrebe šireg stanovništva. U središtu sekundarnog centra nalazi se Dom sportova Mate Parlov sa nekoliko dvorana namijenjenih raznim sportovima i događanjima. U produžetku Doma sportova nalazi se nogometno igralište ŠRC Uljanika sa kapacitetom tribina od 3500 mjesta. Također, u neposrednoj blizini su krajem 2018. godine otvoreni javni Gradski bazeni Pula. U kompleksima osnovnih škola Stoja i Veruda nalaze se zatvorene dvorane te igrališta na otvorenom. Na spomenutim lokacijama djeluje velik broj sportskih klubova, nogometni klub Uljanik, košarkaški klub Stoja, rukometni klub Arena Jadrograd, atletski klub Istra, hrvatski klub Istarski borac, stolnoteniski klub Pula, odbojkaški klub OTP Pula, plivački klub Pula i Arena, vaterpolo klub Pula, triatlon klub Pula te veći broj kuglačkih i boćarskih klubova. Rekreacija i aktivnosti na otvorenome na području sekundarnog gradskog centra uglavnom se održavaju na Trgu kralja Tomislava, dok se u neposrednoj blizini nalaze brojni rekreacijski sadržaji, poput šuma i staza, poluotoka Muzila, kupališta Gortanova, Mornar, Stoja i Valkane, fortifikacijskih utvrda Bourguignon i Monteparadiso, tenis centra Valkane, adrenalinskog parka i brojnog drugog. Među značajnijim površina potrebno je istaknuti mornaričko groblje, dok se obom području ne nalazi crkva, iako su crkva Gospe od Mora i crkva Sv. Pavla udaljene svega nekoliko metara od granica obuhvata sekundarnog centra.

6.2. Odnos demogeografskih i gravitacijskih obilježja gradskog i sekundarnog gradskog centra

Svako planiranje u prostoru počiva na tome da zadovolji potrebe korisnika, odnosno stanovništva. Stoga, stanovništvo predstavlja vrlo važan faktor pri razvoju grada i njegovih izdvojenih dijelova. U nastavku su analizirani osnovni demogeografski podaci za dva dominantna područja grada Pule. Kada su u pitanju granice obuhvata, one su određene prema dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku, a isti se odnose na mjesnu samoupravu, u slučaju grada Pule, mjesne odbore. Podaci koji se odnose na uže središte grada dobiveni su iz stanovništva MO Stari Grad, budući da se ta jedinica mjesne samouprave nalazi na navedenom području. S druge strane, podatke o stanovništvu sekundarnog gradskog centra teže je definirati putem mjesnih odbora iz razloga što se granice istih ne poklapaju sa sporednim gradskim centrom. Budući da se obuhvat sekundarnog gradskog centra proteže kroz dijelove triju mjesnih odbora (MO Stoja, MO Sv. Polikarp-Sisplac i MO Veruda), uopćit

će se podaci tih jedinica mjesne samouprave koje predstavljaju uže gravitacijsko područje sekundarnog gradskog centra.

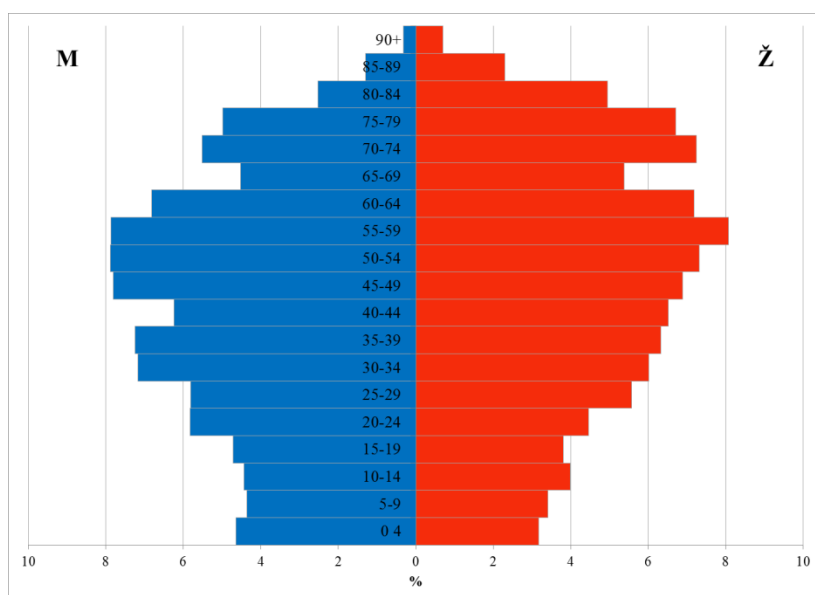

Sl. 13. Dobno-polna piramida MO Stari Grad

Izvor: autor prema DZS, 2013

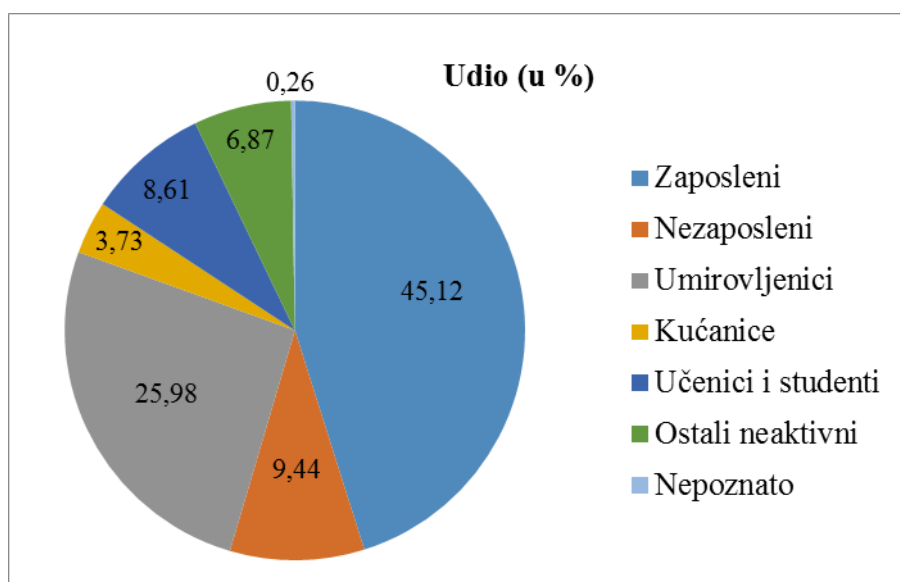
Na području MO Stari Grad prema popisu iz 2011. godine stanuje 3560 stanovnika, pri čemu je nešto veći udio žena, oko 53%, prvenstveno uzrokovano povećanim brojem žena u starijim dobnim skupinama. Kao što je prikazano na dobno-polnoj piramidi prostora, dominantno je zrelo stanovništvo, s najvećim udjelom onih od 55-59 godina. Budući da je baza dobno-polne piramide uža od središnjeg dijela, može se reći kako je veći udio odraslog stanovništva, dok nedostaje djece (sl. 13). Kod starijeg stanovništva, drastično se smanjuje udio u dobnim skupinama nakon odlaska u mirovinu.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, tri gore navedena mjesna odbora brojila su 12024 stanovnika. Kao i gradski centar, gravitacijsku zonu sekundarnog karakterizira veći udio žena, također oko 53%. Na području gravitacijskog utjecaja sekundarnog gradskog centra još je više izražena dominacija osoba zrele dobi. U situaciji kao što je ova, dobno-polna piramida poprima oblik *urne* pri čemu uska osnovica i širok vrh piramide znače da je malen udio mladoga, a velik staroga stanovništva (sl. 14). Dominantan proces ovog područja je starenje, što posredno dovodi do depopulacije.

Sl. 14. Dobno-spolna piramida gravitacijskog područja sekundarnog gradskog centra
Izvor: autor prema DZS, 2019

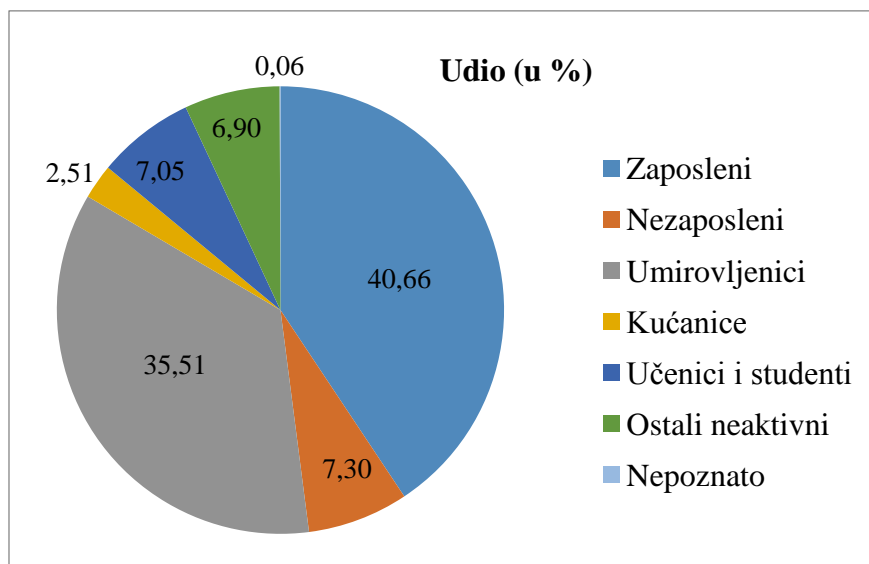
Među značajnim faktorima opstanka stanovništva ističe se ekonomska aktivnost. Na području gradskog središta, osobe stare 15 i više godina najvećim su dijelom zaposlene, ukupno 45,12% ili 1405 osoba. Oko četvrtine stanovništva MO Stari Grad su umirovljenici, slijede nezaposleni sa udjelom od 9,44%, a nešto je manji udio učenika i studenata, ostalih neaktivnih i kućanica kao što je prikazano na slici niže (sl. 15).

Sl. 15. Udio stanovništva prema trenutačnoj aktivnosti MO Stari Grad
Izvor: autor prema DZS, 2013

U slučaju sekundarnog gradskog centra, najveći je udio također zaposlenih, njih 40,66% ili 4306 stanovnika. Ako se u obzir uzmu umirovljenici, njihov udio je značajno veći od udjela umirovljenika gradskog centra, čak 35,51%, odnosno 3761 osoba (sl. 16). Slijede

nezaposleni, učenici i studenti te ostali neaktivni sa otprilike istim udjelom, dok je najmanje kućanica. Budući da u gravitacijskom području sekundarnog gradskog središta stanuje veći broj osoba stare dobi, nije iznenađujuć podatak kako je u istom manji udio zaposlenog stanovništva.

Sl. 16. Udio stanovništva prema trenutačnoj aktivnosti gravitacijskog područja sekundarnog gradskog centra

Izvor: autor prema DZS, 2013

Kada je u pitanju stupanj završenog školovanja, stanovništvo gradskog središta najvećim dijelom ima završenu srednju školu, njih 54,56% ili 1699 stanovnika. Prema Popisu iz 2011. godine, 20,30% stanovnika istog područja ima visokoškolsko obrazovanje, dok nešto manje, 19,27% građana ima završenu osnovnu školu. Tek nekoliko završenih razreda osnovne škole ima 4,98% stanovnika, dok je udio osoba bez škole 0,61%. S druge strane, stanovništvo koje gravitira sekundarnom gradskom centru, uglavnom je završilo srednjoškolsko obrazovanje, njih 56,72% ili 6007 stanovnika. Kao i u prethodnom slučaju, slijedi stanovništvo sa visokim obrazovanjem, njih 20,52%, te nakon njih stanovništvo sa osnovnoškolskim obrazovanjem, udjela 15,38%. Nezavršenu osnovnu školu ima 5,70% stanovnika područja, dok je 0,79% stanovnika bez škole. Usporedbom dvaju prostora na temelju obrazovne strukture stanovništva može se zaključiti da nema velikih razlika u stupnju obrazovanja stanovništva gradskog centra i gravitacijskog područja sekundarnog gradskog centra, s vrlo sličnim udjelom stanovništva po kategorijama završene škole.

7. Usporedna analiza sa sličnim primjerima (analogija)

Proces nastanka sekundarnog gradskog centra, u istom ili sličnim oblicima, česta je pojava diljem svijeta. Iz mnogih razloga, od kojih su neki navedeni u prethodnom dijelu rada, primarne gradske jezgre uslijed premještanja sadržaja doživljavaju pad atraktivnosti. Kako slabi dominacija središta, nastaju nove jezgre razvoja u kojima se smještaju stanovništvu potrebne funkcije. Kako je opisano stanje primjenjivo za grad Pulu, u nastavku će biti opisano nekoliko sličnih scenarija koji su se dogodili određenim gradovima koji po određenim karakteristikama nalikuju gradu Puli. Analogijom će se uvidjeti karakteristike nastanka novih gradskih središta koje svojom funkcionalnom opremljenošću privlače stanovništvo.

7.1. Primjeri sekundarnih gradskih centara

Na primjeru grada Zadra moguće je prepoznati da dolazi do odmicanja aktivnosti od središta grada prema rubnoj urbanoj zoni. Kako navodi nekoliko znanstvenih radova, otvaranje trgovačkih centara na tom području prouzročilo je prethodno spomenute pojave. U članku iz 2015. godine Tonković navodi kako postoji povezanost između procesa decentralizacije i suburbanizacije trgovine s promjenama koje se odvijaju u zadarskoj gradskoj jezgri. Prvi trgovački centar u gradu Zadru otvoren je 2002. godine i nazvan City Galleria. Krajem 2010. godine Zadar je dobio još jedan multifunkcionalni trgovački centar – Supernova, smješten na krajnjem rubu grada (Tonković, 2015). Zbog ponude proizvoda i usluga koji se mogu pronaći u ovakvom tipu kupovnih centara bivaju vrlo popularni u hrvatskim gradovima srednje veličine (Jakovčić i Rendulić, 2008). Istraživanja iz područja urbane geografije i sociologije pokazuju kako privlačnost multifunkcionalnih trgovačkih centara kao mjesta za provođenje slobodnog vremena može utjecati na osiromašenje prodajne ponude u centru i smanjene privlačnosti središta grada (Tonković, 2015). Kao i u slučaju Pule, trgovački centri Zadra se smještaju u treću zonu budući da na istom postoji adekvatan slobodan prostor za širenje većih objekata. Koncentracija trgovačkih i poslovnih funkcija u predgrađima umjesto u središnjim dijelovima ubrzala je procese urbanog premještanja i stambene suburbanizacije (Tonković, 2015). Za razliku od hipermarketa, trgovački centri imaju uz funkciju opskrbe više ili manje razvijene i socijalne funkcije (Jakovčić i Rendulić, 2008). Pretpostavka jest da kupovni centri u Zadru u to vrijeme nisu razvijeni kao mjesto zabave, već da se socijalne funkcije izričito manifestiraju kroz viziju kupovnih centara kao mjesto sastanka (Jakovčić i Rendulić, 2008). Usporedno s gradom Pulom, u istraživanjima provedenim u gradu Zadru na navedenu temu u trgovačkim centrima uočljiv je visok udio

ispitanika mlađe populacije te je utvrđeno da su veliki udio posjetitelja studenti i učenici. Gradski planeri stoga su prisiljeni razmišljati o tome kako vratiti trgovinu u središte grada, no pitanje je kako to učiniti budući da takav pristup može rezultirati gentrificacijom, elitizacijom i komercijalizacijom gradskog središta, na štetu drugih značajki urbane kulture i gradskog identiteta (Tonković, 2015). Prema navodima Tonković preuzetih iz rada Matjaža Uršiča iz 2009. godine, uslijed otvaranja novih trgovačkih centara, u gradskom središtu većinom ostaju trgovine luksuzne robe, ugostiteljski objekti, banke, hoteli i drugi sadržaji kojima lokacija u povijesnoj jezgri donosi dodanu vrijednost.

Tonković tvrdi kako je osjetan trend opadanje interesa građana za dolazak u povijesnu jezgru radi obavljanja kupovine. Zadarski Poluotok, kao primarno, povijesno središte grada, danas najviše biva posjećeno radi šetnje i odlaska u kafiće (Tonković, 2015). Također, sve manji interes stanovništva za dolazak na Poluotok u zimskim mjesecima, kao jedan od ključnih problemima gradske jezgre, prepoznat je i u Strategiji razvoja grada Zadra. Među probleme Poluotoka, Strategija također navodi odumiranje tradicijskih obrta, teškoće u poslovanju preostalih trgovaca i obrtnika, komercijalizaciju postojećih sadržaja te nepostojanje smjernica koje definiraju sadržaje na dijelovima gradskog središta Zadra (Tonković, 2015). Zaključno, iz navedenog sadržaja lako je prepoznati nekoliko vrlo velikih sličnosti koji su se odvijali na području gradova Pule i Zadra. Budući da je noviji razvoj sekundarnog gradskog središta grada Pule uvelike potpomognut izgradnjom trgovačkog centra, gore navedeni primjeri i odvijanje procesa potvrđuje se i kod gradskog središta Pule.

Nešto južnije, prepoznaje se još jedan primjer u kojem dolazi do opadanja značaja gradske jezgre. Povijesna jezgra grada Šibenika postala je investicijska periferija uz očigledno dugogodišnje propadanje i degradaciju. Stara gradska jezgra Šibenika izgubila je ulogu trgovačkog središta kakvu je imala kroz dugu povijest (Poljičak, 2015). Presudna su bila dva događaja - preseljenje zelene tržnice s lokacije Starog pazara na prostor Nove tržnice, te izgradnja robne kuće Šibenka. Kupovina na tržnici istodobno više nije značila odlazak u staru jezgru, a ponuda robne kuće je na jednom mjestu supstituirala najveći dio trgovačke djelatnosti koja se nalazila u poslovnim prostorima historijske jezgre (Poljičak, 2015). Također, na prethodno navedene procese dalje je utjecalo otvaranje trgovačkog centra Calmare u Ražinama u kojem se nalazi niz sadržaja.

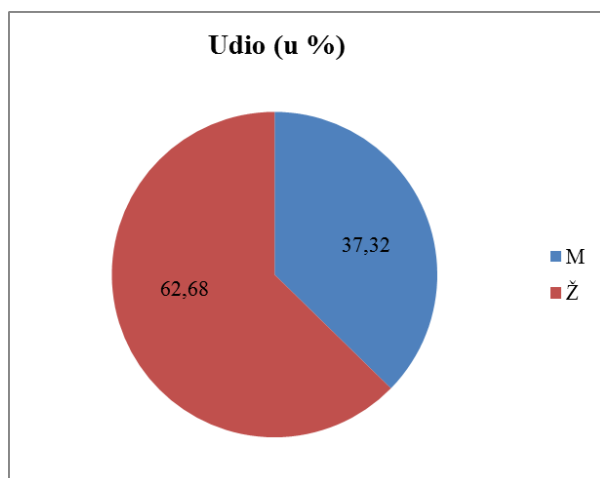
Iako je pojava sličnih situacija česta na području hrvatske obale, ona se javlja i ostalim dijelovima Europe. Primjerice, prijestolnica Češke, grad Prag, nakon pada komunizma prolazi kroz slične faze razvoja, s naglaskom da taj proces napreduje puno jačim tempom nego prethodni primjeri. Unatoč činjenici da povijesna jezgra pokriva samo 2% gradskog

administrativnog područja i da sadrži samo 5% ukupnog stanovništva, to je Prag koji poznaje većina posjetitelja (Sykora, 1999). Iako je poslovna aktivnost u gradu u velikoj mjeri zadržana, uz razvoj novih industrija i povećana, dolazi do velikog pada funkcije stanovanja budući da oko tri četvrtine ukupnog prostora u povijesnoj jezgri nije namijenjeno stambenoj uporabi (Sykora, 1999). Najistaknutiji proces koji pogađa gradsko središte je komercijalizacija te rast poslovnih djelatnosti koja je promijenila namjenu prostora iz stambene u poslovnu (Sykora, 1999). Rubni dijelovi Praga danas se šire na osnovi stanovanja i izgradnje poslovnih i trgovačkih prostora koja nastaju na prostorima prethodno namijenjenim poljoprivrednoj proizvodnji (Sykora, 2007). U usporedbi s navedenim slučajem u Puli je također primjetan pad stambene funkcije u središtu grada. Isto tako, proces suburbanizacije utjecao je na preseljenje stanovništva u rubne dijelove grada.

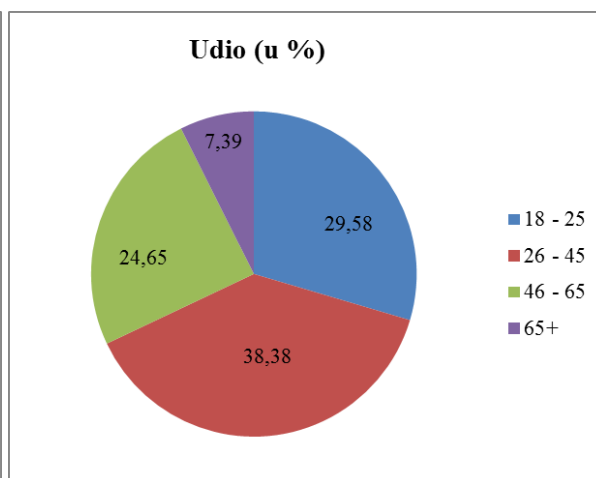
8. Rezultati istraživanja i analiza anketnog upitnika

Na području grada Pule provedeno je anketno istraživanje u kojem je stanovništvo grada, staro 18 ili više godina, ispitano o procesima koji se danas odvijaju u gradu. U anketnom ispitivanju sudjelovalo je 284 stanovnika grada Pule, pri čemu je 225 anketnih upitnika prikupljeno elektronskim putem preko online upitnika, dok je ostalih 59 anketnih listića prikupljeno provedbom metode "lice u lice". Od ukupnih ispitanika, veću zainteresiranost za temu i ispunjavanje upitnika iskalazale su žene, njih čak 178 ili 62,68%, dok je udio muškaraca iznosio 37,32%, odnosno 106 ispitanika (sl. 17). Kada je u pitanju dobna struktura ispitanih, oko 38% ispitanika se izjasnilo kako pripada dobnoj skupini od 26 do 45 godina, njih 109 (sl. 18). Iako je zrelo stanovništvo bilo aktivnije pri ispunjavanju anketnih upitnika, budući da je uz prethodno navedenu skupinu još približno 25% sudionika u ispunjavanju bilo u dobi od 46 do 65 godina, iznenađuje visok udio mlađe populacije koja je bila spremna odgovoriti na upitnik, njih oko 30%, odnosno 84 ispitanika. Sukladno očekivanjima, najmanji udio ispitanika bio je star 65 ili više godina, njih 21, odnosno nešto više od 7%. Također, valja naglasiti kako su stanovnici mlade ili zrele dobi uglavnom rješavali online ankete putem interneta uz određen broj usmenih anketa, dok je kod populacije starije dobi online anketu ispunilo samo dvije osobe, što još uvijek ukazuje na pomanjkanje informatičke pismenosti starije populacije, a ostale su prikupljene usmenim anketiranjem. Isto tako, vezano uz temu rada, potrebno je naglasiti kako je stanovništvo starije od 65 godina koje je ispunilo anketni upitnik u većini slučajeva bilo stanovništvo gradskog centra ili

sekundarnog gradskog centra, budući da zbog manje informatičke pismenosti i pokretljivosti stanovništva stariji ispitanici ostalih dijelova grada gotovo da nisu sudjelovali.

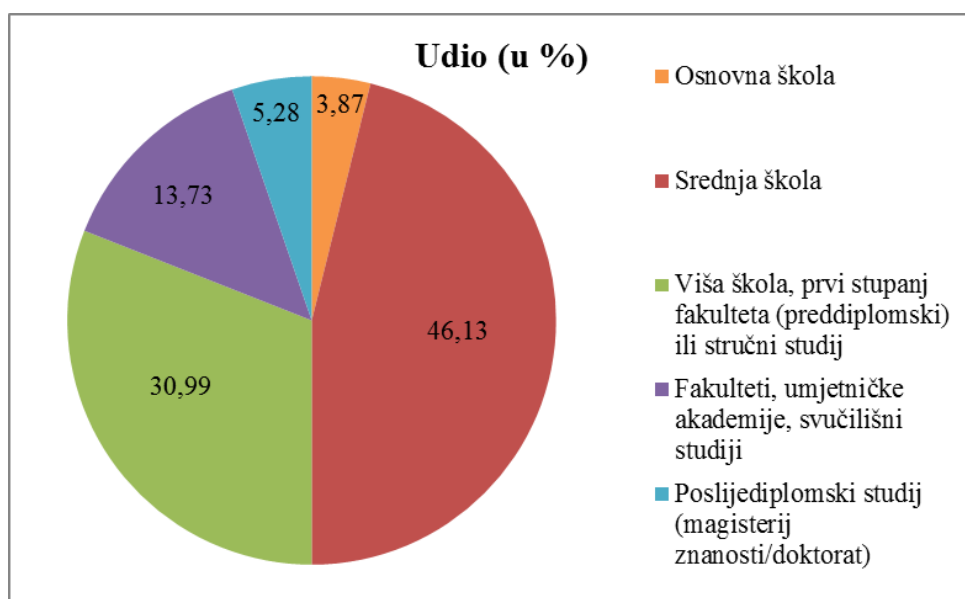

Sl. 17. Udio ispitanika prema spolu
Izvor: anketno istraživanje

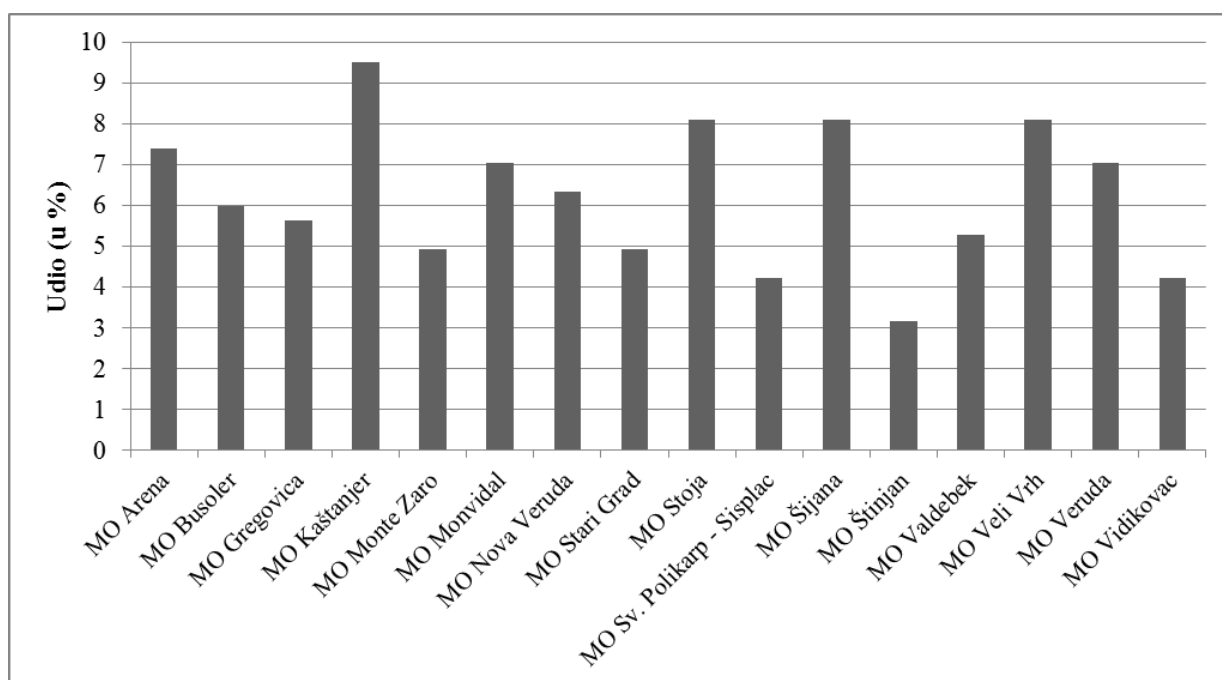
Sl. 18. Udio ispitanika prema starosti
Izvor: anketno istraživanje

Uvidom u strukturu stanovništva prema najvišem stupnju obrazovanja, ističe se veliki broj osoba sa završenom srednjom školom, čak 46,13% ili 131 takva osoba (sl. 19). Iako je gotovo polovina ispitanih završila srednju školu, druga polovina odnosi se na visokoobrazovano stanovništvo koje je ispunilo upitnik, njih čak 50%. U kategoriji visokoobrazovanog stanovništva, najviše je onih sa završenom višom školom, prvim stupnjem fakulteta ili stručnim studijem, 30,99%, slijede fakulteti, umjetničke akademije, sveučilišni studiji ($\approx 14\%$), a najmanji udio u ovoj grupaciji čime oni sa završenim magisterijem ili doktoratom, odnosno poslijediplomskim studijem. Najmanji je udio ispitanika sa završenom osnovnom školom, odnosno 3,87% ili samo 11 ispitanika.

Sl. 19. Udio ispitanika prema najvišoj završenoj školi
Izvor: anketno istraživanje

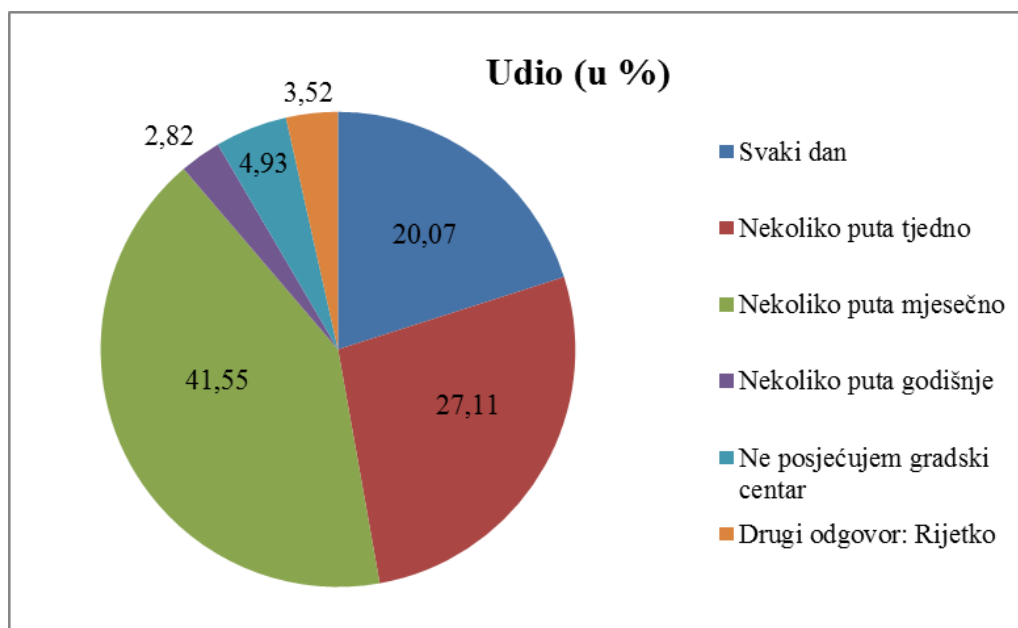
Zadnje pitanje u anketi kojim su prikupljeni osnovni podaci o stanovništvu odnosilo se na mjesto stanovanja ispitanika, pri čemu su kao teritorijalne jedinice u obzir uzeti mjesni odbori, jedinice administrativnog ustroja Pule. Budući da u gradu postoji 16 takvih mjesnih odbora, nema ekstremnih vrijednosti te su ispitanici gotovo proporcionalno raspoređeni širom grada. Najveći udio ispitanika dolazi iz Mjesnog Odbora Kaštanjer sa 27 stanovnika, a slijede MO Stoja, MO Šijana i MO Veli Vrh sa 23 ispitanika tog područja (sl. 20). Iz grafikona je uočljivo je kako niti jedan mjesni odbor svojim udjelom ne prelazi 10%. Najmanji broj ispitanih izjasnio se kako dolazi iz najvećeg i najudaljenijeg mjesnog odbora od središta grada, MO Štinjan. Prosječno najmlađe anketirano stanovništvo nalazilo se na području MO Vidikovac, dok je najstarije bilo okupljeno u mjesnim odborima u središtu grada, MO Arena i MO Stari Grad. S druge strane, prosječno najviše visokoobrazovanih ispitanika stanuje u MO Monte Zaro i MO Nova Veruda, dok je najmanje visokoobrazovanih ispitanika iz MO Arena i MO Šijana.

Sl. 20. Udio ispitanika prema mjestu stanovanja na razini mjesnih odbora Grada Pule
Izvor: anketno istraživanje

U nastavku analize rezultata anketnog upitnika prikazani su stavovi i mišljenja građana o trenutnom stanju gradskog centra te postojanju sekundranog gradskog centra putem kojih se mogu prepoznati funkcionalna i gravitacijska obilježja spomenutih prostora. Početno pitanje ovog dijela upitnika odnosilo se na učestalost dolaska stanovništva u uže gradsko središte (sl. 21). Ispitanicima je bio ponuđen odabir odgovora uz mogući dodatak druge opcije u slučaju neslaganja s navedenim tvrdnjama. Najviše ispitanika kao odgovor označilo je opciju *nekoliko*

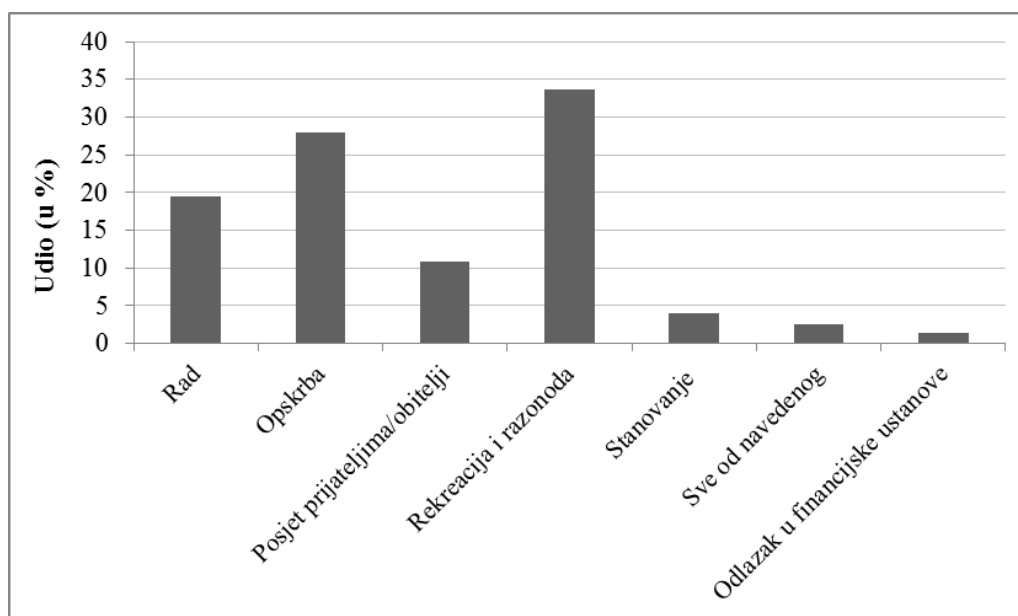
puta mjesečno, njih 118 (41,55%), dok je odgovor *nekoliko puta tjedno* za 27,11% stanovnika bio ispravna opcija. *Svaki dan* gradski centar posjeti 20,07% ispitanih stanovnika, a isti uopće *ne posjećuje* 4,93% ispitanika. Najmanje ispitanika je koristilo opciju drugog odgovora, a drugi odgovori bili su *rijetko* te *nekoliko puta godišnje*, svaki sa udjelom od oko 3%. Stanovnici MO Arena i MO Stari Grad, iz razloga što su u neposrednoj blizini ili u obuhvatu granica stare gradske jezgre, najčešće su u središtu, te većina ispitanika na tom prostoru boravi svakodnevno. Najmanja je prosječna učestalost posjete gradskog središta kod stanovnika MO Busoler, gdje ispitanici u središte grada uglavnom idu ili nekoliko puta mjesečno ili uopće ne posjećuju gradski centar. Također, valja naglasiti da kako raste udaljenost od središta grada, smanjuje se udio ispitanika koji svakodnevno dolaze u gradsko središte. Sukladno potrebama čovjeka u određenim fazama života, očekivano je da mlado stanovništvo najviše u središte grada dolazi radi rekreacije i razonode, dok zrelo stanovništvo kao najčešći razlog dolaska u središte navodi opskrbu, što potvrđuju rezultati ankete.

Sl. 21. Udio ispitanika prema učestalosti dolaska u gradski centar
Izvor: anketno istraživanje

Nastavno na prethodno pitanje, ispitanici su upitani da, ako dolaze u gradski centar, navedu najčešće razloge dolaska, pri čemu su opet ponuđeni unaprijed određeni odgovori s mogućnošću druge opcije (sl. 22). Oko 34% ispitanika odgovorilo je da najčešći razlog njihovog dolaska predstavlja *rekreacija i razonoda*, čemu središte grada Pule sada i služi. Odmor, šetnja i posjet ugostiteljskim objektima najčešće su aktivnosti u gradskom centru. Sljedeći razlog najčešće posjete gradskog središta je *opskrba* (28%), dok nešto manje od 20% ispitanika u gradskom centru obavlja funkciju *rada*. *Posjet prijateljima i obitelji* najčešći je

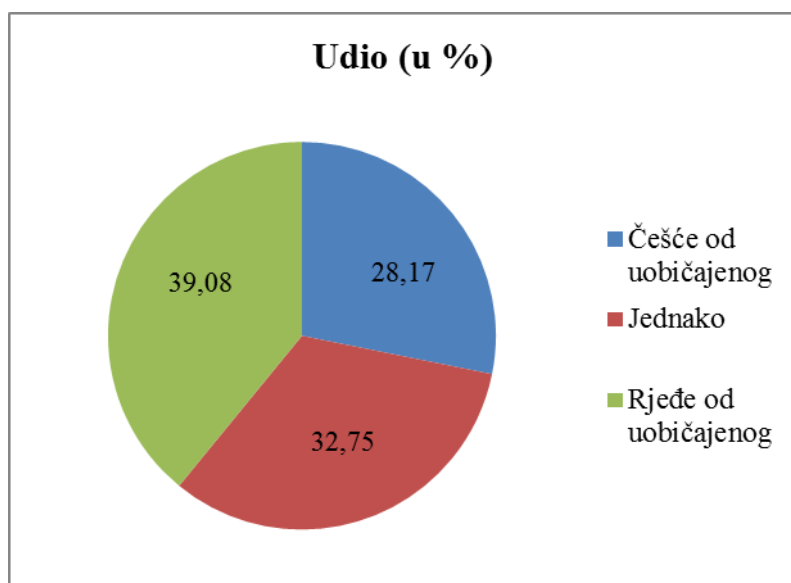
razlog dolaska u središte za oko 11% stanovnika, a kao drugi odgovori istaknuli su se *sve od navedenog* i *odlazak u financijske ustanove* sa nižim udjelima. Detaljnijom analizom rezultata utvrđeno je da ispitanici koje svaki dan dolaze u gradsko središte kao najčešći razlog dolaska u središte grada navode rad (oko 56%), a udjelom ga slijedi stanovanje, dok ostale opcije nisu izražene. S druge strane, stanovništvo koje u središte grada dolazi nekoliko puta tjedno i nekoliko puta mjesečno razlog svog dolaska pripisuje rekreaciji i razonodi te opskrbi u gotovo podjednakom omjeru, dok su ostale kategorije gotovo beznačajne. Iz navedenog se može reći kako je obavljanje poslovnih dužnosti najveći razlog dnevne posjete gradskog središta, dok stanovništvo koje nema potrebu rada u istom, dolazi samo povremeno, kada ima potrebu za opskrbom ili želi svoje slobodno vrijeme provesti u posjeti središta.

Sl. 22. Udio ispitanika prema najčešćem razlogu dolaska u gradski centar
Izvor: anketno istraživanje

Na pitanje jesu li prijašnjih godina češće išli u središte grada, 54,6% ispitanih je obabirom opcije *da* odgovorilo potvrdno. Nešto manje od 100 osoba, odnosno 33,1%, smatra da prethodnih godina *nije* češće posjećivalo središte grada, dok je odgovor *ne znam* odabran u 12,3% slučajeva. Nastavno na prethodno pitanje, oni koji su odgovorili potvrdno, zamoljeni su da navedu razloge svog slabijeg dolaska u gradsko središte. Među najistaknutijim razlozima odsutstva posjećenosti gradskog centra od strane ispitanika ističu se: nedostatak aktivnosti i događanja, nedostatak adekvatnog opskrbnog sadržaja i usluga, nedostatak parkirnih mjesta, nedostatak želje za dolaskom i druženjem u središtu grada, preseljenje koncentracije stanovništva oko zone trgovačkog centra Max City i drugo. Kao izrazitno bitna karakteristika ističe se smanjenje želje i interesa ispitanika za središtem jer s psihološkog

aspekta stvara barijeru da stanovništvo pristupi središtu, stoga tamo i ne dolaze pa na koncu ono ostaje prazno. Također, analizom je utvrđeno kako određene faze života donose i različite izazove, pa svaka dobna skupina, uz prethodno navedene, uviđa i ostale razloge smanjenog posjećivanja. Među ispitanicima starima 65 ili više godina, osim navedenih, istaknuti su razlozi smanjenje potrebe i mogućnosti te smanjeni dolazak uslijed mirovine i prestanka rada u središtu. Zrelo stanovništvo kao razlog često navodi nedostatak slobodnog vremena budući da se dnevne obveze povećavaju sa zaposlenjem i osnutkom obitelji, dok je kod mladog stanovništva uočljivo nezadovoljstvo postojećim sadržajem za mlade (klubovi, kafići, igrališta, kino i dr.) koji nekada nije bio u lošem stanju, a danas ih odbija te odvlači prema ostalim krajevima grada.

Sl. 23. Odgovori na pitanje *Koliko često posjećujete gradski centar za vrijeme trajanja ljetne turističke sezone?*

Izvor: anketno istraživanje

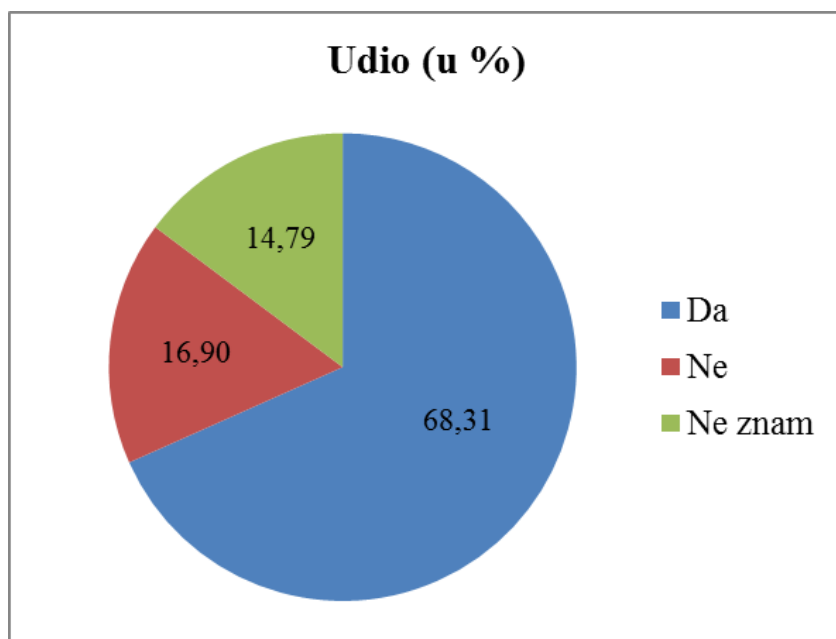
Kako bi se utvrdila sezonalnost dolaska ispitanih u središte grada, isti su upitani o učestalosti dolaska za vrijeme trajanja ljetne turističke sezone (sl. 23). 39,08% ispitanih kazalo je kako za vrijeme trajanja turističke sezone u središte dolazi *rjeđe od uobičajenog*. Udio onih koji dolaze *jednako* tokom cijele godine iznosi 28,17%, dok je onih koji dolaze *češće nego u ostatku* godine 32,75%. U ovoj situaciji vrlo su podijeljena stajališta ispitanih na tri slične cjeline. Gradsko središte jednakim intenzitetom tijekom cijele godine posjećuje trećina ispitanih. Oni koji ljeti češće dolaze u središte grada prvenstveno to čine zbog povećane aktivnosti i sadržaja tijekom tog dijela godine, dok s druge strane, oni koji središte posjećuju rjeđe nego inače, čine to zbog izrazito velikih gužvi i prevelikog broja turista.

Na pitanje *'Smatrate li da se gradski centar najviše posjećuje i živi isključivo za vrijeme turističke sezone?'* čak 221 od 284 ispitanice osobe (oko 78%) odgovorila je potvrdno te se na taj način složila sa navedenim. Oko 11% ispitanika smatra kako izrečena tvrdnja nije istinita, uz jednak udio onih koji ne znaju ili nisu sigurni u svoj odgovor na postavljeno pitanje. Ispitanici koji su na prethodno pitanje odgovorili potvrdno su zamoljeni da navedu razloge takvoga stajališta. Dobiveni odgovori sugeriraju da su razlozi isključivo sezonskog karaktera posjećenosti centra sljedeći: povećanje događanja i aktivnosti, povećanje broja manifestacija, koncerata i festivala, povećanje posjećenosti koje generira dodatnu posjećenost, povećanje opskrbnih sadržaja i usluga, povećanje zabavnog sadržaja, povećanje broja aktivnosti koje se provode na otvorenom zahvaljujući povoljnim vremenskim prilikama, produženje radnog vremena objekata te osjećaj ugodne ljetne atmosfere. Veliki broj ispitanika iskazao je slaganje oko mišljenja kako su aktivnosti i život grada tijekom ljetne sezone podređeni turistima i turističkoj djelatnosti. U takvim prilikama, osjećaj je nezadovoljstva stanovništva ishodom u kojem gradsko središte za trajanja sezone uživa pregršt svega namijenjenog isključivo povećanju profita, dok tijekom ostatka godine centar grada biva opustošen i bez osnovnih sadržaja koji su potrebni stanovništvu grada i okolice. Veliki je žal stanovnika Pule što gradsko središte nema svoju svrhu ostatku godine. U tom razdoblju, gore navedeni sadržaji doživljava smanjenje gotovo proporcionalno padu broju turista, a onda ni domaće stanovništvo više nema ni razlog ni potrebu za dolazak u središte. S druge strane, ljeti vlada pozitivno ozračje te se brojni ispitanici slažu kako je povećan broj turista, uz povećanje aktivnosti i sadržaja, utjecao na njihovu odluku o dolasku u gradsko središte. Nekoliko ispitanika mišljenja je kako tvrdnja da grad živi isključivo ljeti nije točna, pri čemu se slažu da je aktivnost u tom dijelu godine pojačana, no ne slažu sa konstatacijom da središte grada ima isključivo ljetni karakter.

Sljedećim pitanjem utvrđeni su stavovi građana o gradskom centru Pule kao mjestu okupljanja stanovništva. Središte grada je za 31% (88) ispitanih stanovnika i dalje mjesto okupljanja ili barem smatra središte grada kao takvim. Da centar Pule više nije mjesto okupljanja stanovništva smatra čak 51% ispitanih, njih 145, dok odgovor na postavljeno pitanje nije znao 51 ispitanik, odnosno 18%. Uslijedilo je pitanje o gradskom centru Pule kao mjestu koncentracije osnovnih gradskih funkcija. Iako ispitanici više središte grada ne doživljavaju kao mjesto okupljanja stanovništva, ipak većina smatra kako je ono ostalo mjesto koncentracije funkcija grada. U obrnutom odnosu od prethodnog pitanja, udio ispitanika koji su odgovorili potvrdno iznosio je 52%, dok je negativan odgovor dalo 30% anketiranih osoba. Neutralnih je i u ovom slučaju gotovo identično, 18,5%. Prema rezultatima, ispitanici

smatraju da središte grada, iako više nije mjesto u kojem će provoditi svoje slobodno vrijeme uz druženje, ipak predstavlja mjesto jače funkcionalne opremljenosti u kojem je moguće ostvariti osnovne čovjekove potrebe. Dijelom se može zaključiti kako ipak postoji određeno zadovoljstvo većeg dijela stanovništva s funkcijama i sadržajem središta grada.

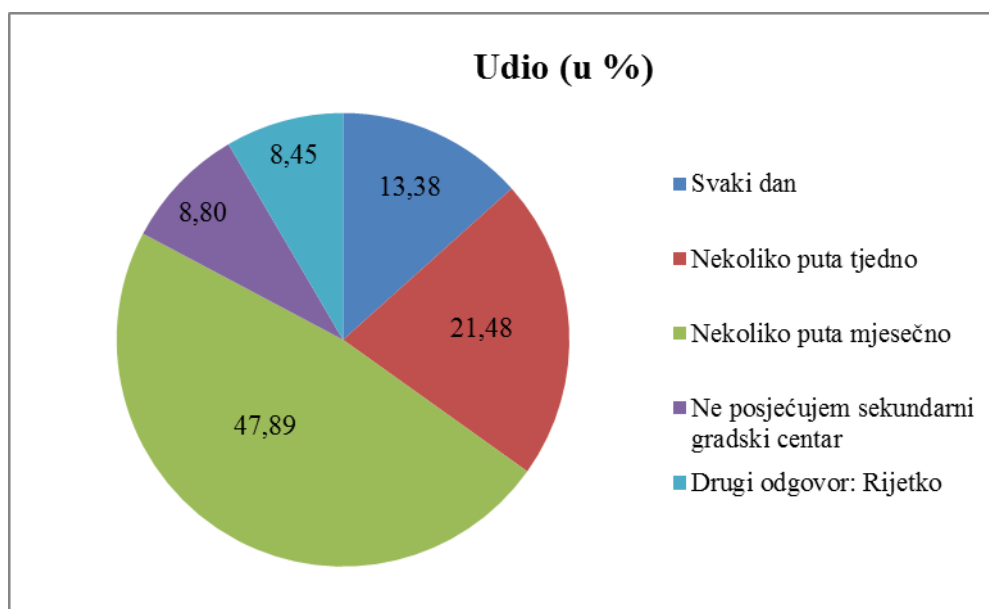
Set pitanja koji je slijedio u anketnom istraživanju odnosio se na percepciju stanovništva o postojanju sekundarnog gradskog centra i zadovoljstvo istih funkcionalnom opremljenošću prostora. Iznenadujući je podatak da je na pitanje *'Smatrate li da se na području grada Pule razvija sporedni, novi gradski centar na dijelovima prostora mjesnih odbora Stoja i Veruda?'* većina ispitanika, čak njih 194, odgovorila pozitivnim odgovorom (sl. 24). Broj ispitanika koji smatraju da *ne* dolazi do razvoja sekundarnog gradskog centra iznosi 48, dok je onih koji *ne znaju* 42. Ispitanici smatraju kako je došlo do grupiranja funkcija na području koje dosad nije nazivano centrom grada, stoga se nameće pretpostavka kako stanovništvo već ima stvorenu predodžbu kako na prostoru jugozapada Pule postoji sekundarni gradski centar.

Sl. 24. Odgovori na pitanje *Smatrate li da se na području grada Pule razvija sporedni, novi gradski centar na dijelovima prostora mjesnih odbora Stoja i Veruda*
Izvor: anketno istraživanje

U nastavku su slijedila pitanja na temu posjećenosti koja su već prije postavljena na primjeru gradskog središta. U slučaju sekundarnog gradskog centra, najviše ispitanika kao odgovor također je označilo je opciju *nekoliko puta mjesečno*, njih 136 ili 47,89%, dok je odgovor *nekoliko puta tjedno* za 21,48% ispitanika predstavljao najprikladniju opciju (sl. 25). Sekundarni gradski centar *ne posjećuje* 25 ispitanika, odnosno nešto manje od 9%, dok se

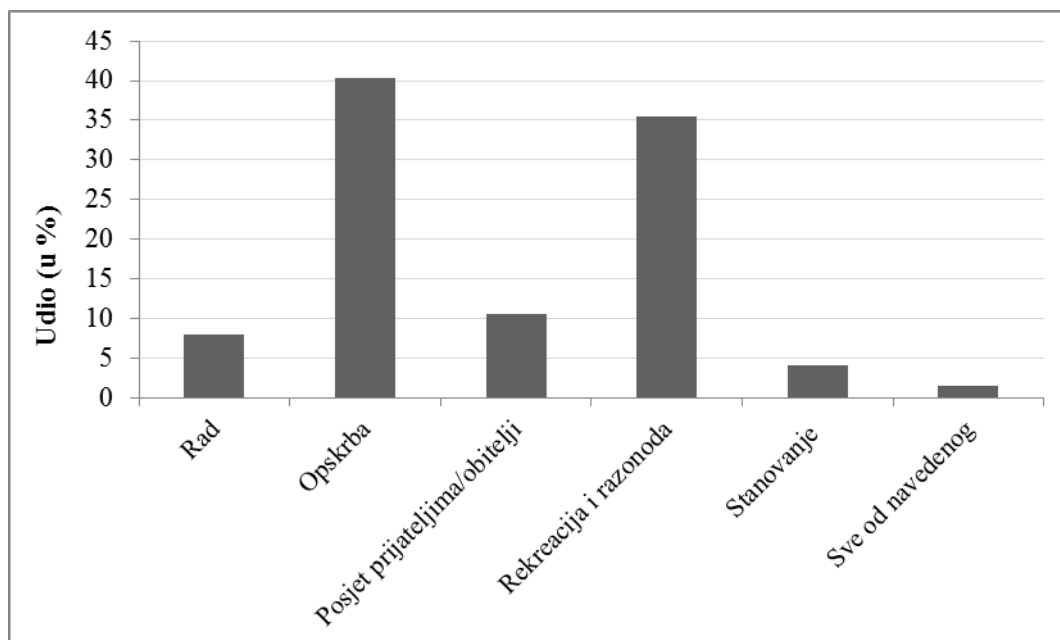
svaki dan u ovom prostoru zadržava 38 ispitanika, odnosno 13,38%. Među ostalim odgovorima uokviren je odgovor *rijetko* pri čemu je tog stava 24 ispitanika. Uz rad i stanovanje, postoji veći broj osoba koje navode kako su zbog rekreacije i razonode ili opskrbe svakodnevni posjetitelji sekundarnog središta. Ako usporedimo gradski centar sa sporednim gradskim centrom, prema stavovima ispitanih građana manja je svakodnevna posjećenost te posjećenost od nekoliko dana u tjednu kod sekundarnog gradskog centra, dok je više posjetitelja koji dolaze nekoliko puta mjesečno. Također, nešto je veći udio onih koji uopće ne posjećuju sekundarni gradski centar od onih koji ne posjećuju primarnu historijsku jezgru grada. Kao što je ranije spomenuto, udaljavanjem mjesta stanovanja od gradskog centra sve je manje svakodnevnih posjetitelja, što se ne može poistovjetiti sa slučajem sekundarnog gradskog centra, budući da na to područje svakodnevno, ali i manje često, dolazi stanovništvo iz svih dijelova grada, bez obzira na njihovu udaljenost od sekundarnog centra grada. Naravno, sekundarnom centru češće gravitira stanovništvo tog područja i susjednih mjesnih odbora, no istraživanje pokazuje da ispitano stanovništvo koje živi u mjesnim odborima udaljenim od sekundarnog središta, putovanje ne predstavlja preveliki problem, budući da će tamo sigurno moći zadovoljiti svoje potrebe. Prosječno najčešći dolazak na području sekundarnog centra ostvaruje mlado stanovništvo, dok kod stare populacije gotovo da i ne postoji interes za onime što sekundarni gradski centar nudi.

Sl. 25. Udio ispitanika prema učestalosti dolaska u sekundarni gradski centar
Izvor: anketno istraživanje

Sljedeće pitanje odnosilo se na razloge dolaska stanovništva u sporedni gradski centar. Prema rezultatima, najveći je udio onih koji u ovo središte grada dolaze radi *opskrbe*, oko

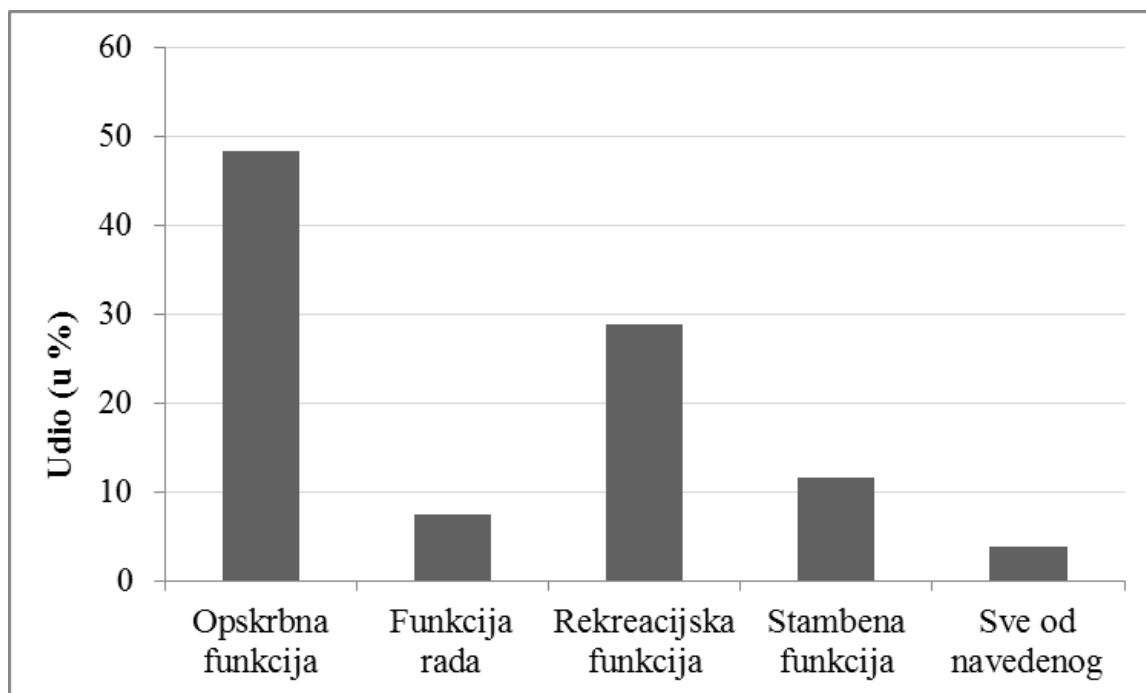
40% ispitanih, odnosno njih 107 (sl. 26). Takvim rezultatima dokazuje se izrazito razvijena opskrba funkcija koja se nameće kao primarna funkcija ovog dijela grada. Od ostalih razloga posjete sekundarnog središta ističu se *rekreacija i rasonoda* koju je odabrano 94 ispitanika, a potom slijedi *posjet prijateljima i obitelji* sa 28, *rad* sa 21, *stanovanje* sa 11 i *sve od navedenog* sa 4 glasa. Kada se zbroji, zbog potreba opskrbe i rekreacije u sekundarno središte, uz one kojima se tu nalazi mjesto stanovanja, dolazi preko 80% ispitanih. Takvi rezultati ukazuju na izrazitu usmjerenost stanovništva ka ovom području grada zbog kupovine i opreme osnovnim životnim potrepštinama te provođenja vremena na otvorenom u rasonodi ili rekreaciji, pri čemu ostale funkcije grada stanovništvo u ovom području gotovo da i ne prepoznaje budući da su prethodno navedene funkcije zasjenile postojanje drugih. Kada je u pitanju opskrba, sekundarni gradski centar predstavlja najkvalitetniji i ponudom najbrojniji prostor. Stoga, nema pravila u rasporedu ispitanih po mjesnim odborima, niti ekstremnih pojava, budući da stanovništvo svih mjesnih odbora zbog potrebe opskrbe dolazi u sekundarni gradski centar, bez obzira na udaljenost od istog. Također, oni ispitanici koji posjećuju sekundarni centar najviše radi opskrbe uglavnom dolaze nekoliko puta mjesečno. S druge strane, posjetitelji koji dolaze prvenstveno radi rekreacije i rasonode, prema udjelu gotovo proporcionalno to čine svaki dan, nekoliko puta tjedno ili nekoliko puta mjesečno. Kao i kod gradskog centra, svakodnevni dolasci u sekundarni centar uglavnom su ograničeni na stanovanje i zaposlenost.

Sl. 26. Udio ispitanika prema najčešćem razlogu dolaska u sekundarni gradski centar
Izvor: anketno istraživanje

Na pitanje 'Smatrate li da je na području sporednog gradskog centra došlo do okupljanja funkcija grada, odnosno premještanja funkcija iz užeg gradskog središta ka ovom dijelu?' čak 51,8% ili 147 ispitanika je odgovorilo potvrdno, odnosno da smatra kako je došlo do premještanja osnovnih funkcija grada prema sporednom gradskom središtu. Udio od 25,4%, odnosno 72 ispitanika smatraju kako do prethodno navedenog procesa nije došlo te da je gradsko središte i dalje mjesto okupljanja centralnih gradskih funkcija. Od ukupno ispitanih, njih 65 (22,9%) smatra kako ne zna odgovor na ovo pitanje. S obzirom na dvojakost pitanja, teško je razaznati koja je tvrdnja (okupljanje/premještanje funkcija) uzrok povećane funkcionalnosti sporednog gradskog centra u odnosu na središte grada. Ipak, sudeći prema odgovorima dobivenima iz upitnika, ispitano stanovništvo smatra kako je zbog manjka funkcija u središta grada došlo do potrebe za razvojem istih na drugom prostoru, pri čemu to biva ostvareno u sekundarnom gradskom centru što uzrokuje daljnje premještanje funkcija, a shodno tome i okupljanje i grupiranje na spomenutom prostoru zbog prednosti koje nudi.

Anketirano stanovništvo grada upitano je da prepozna te prema svom mišljenju odabere glavnu funkciju sporednog, odnosno sekundarnog gradskog centra. Prema rezultatima, čak 137 osoba ili 48,2% smatra kako je glavna funkcija sekundarnog središta *opskrba* (sl. 27). Budući da se tijekom analize rada sekundarni centar uglavnom spominje u vezi s opskrbom, nije iznenađujuć takav rezultat. Novoizgrađeni trgovački centar svakako je najviše utjecao na stavove građana jer otkako je isti izgrađen plijeni puno veću pažnju od ostatka grada te postaje središte okupljanja stanovništva, a uz to obavlja svoju prvenstvenu nakanu, nudi veliki asortiman proizvoda koji donedavno nije postojao na području grada Pule, ali ni cijele Istarske županije, budući da nije bilo većih trgovačkih centara. Nakon opskrbe, očekivano najviše ispitanika smatra da je *rekreacija* glavna funkcija prostora. Kako na prostoru sekundarnog centra i u zoni koja okružuje centar postoji vrlo velika količina rekreacijskog sadržaja i zelenih površina ne čudi kako 28,9% ispitanika smatra da je glavna funkcija rekreacija. Sa 11,6%, *stambena funkcija* je treći prioritet ispitanih, a zanimljivost predstavlja činjenica da su većina ispitanih, koji su dali takav odgovor, stanovnici mjesnih odbora unutar obuhvata granica sekundarnog gradskog centra, stanovnici MO Veruda, MO Stoja i MO Sv. Polikarp-Sisplac. Da je *rad* glavna funkcija ovog područja smatra 7,4% ispitanih, a nekoliko je onih koji su dali drugi odgovor i složili se kako na području *sve od navedenog* ima svoje mjesto, njih 3,9%.

Sl. 27. Odgovori na pitanje *Koja je glavna funkcija sporednog gradskog centra Pule?*

Izvor: anketno istraživanje

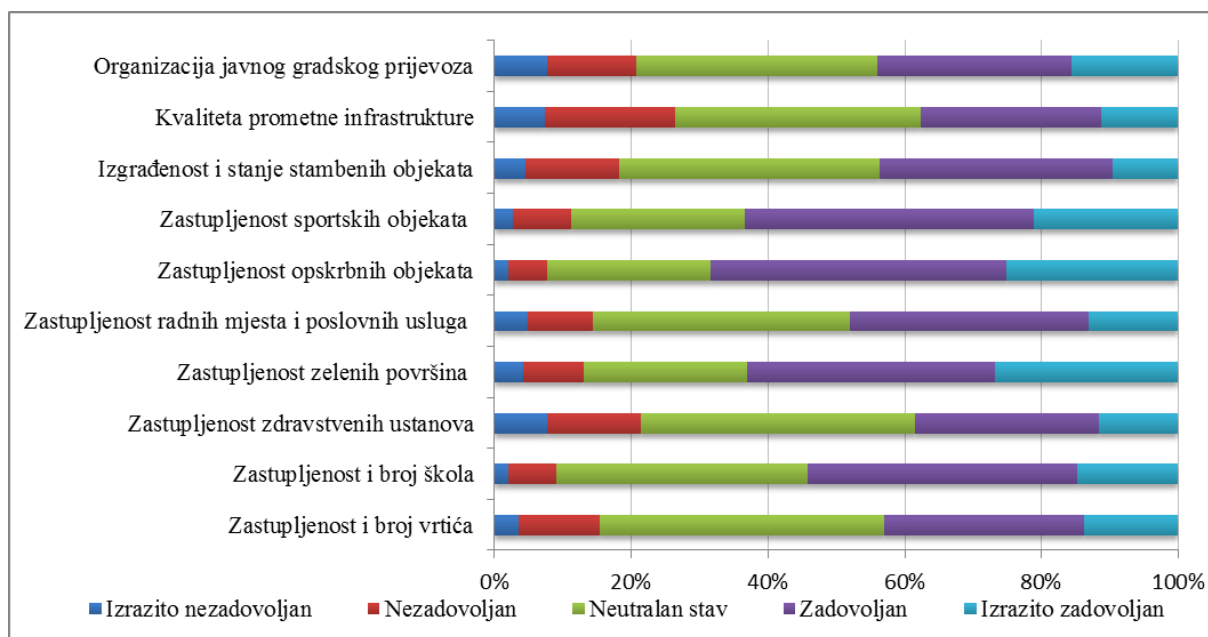
Tab. 2. Zadovoljstvo ispitanika funkcionalnom opremljenošću sekundarnog gradskog centra (u apsolutnom iznosu)

	Izrazito nezadovoljan	Nezadovoljan	Neutralan stav	Zadovoljan	Izrazito zadovoljan	Prosječna ocjena
Zastupljenost i broj vrtića	10	34	118	83	39	3,38
Zastupljenost i broj škola	6	20	104	112	42	3,58
Zastupljenost zdravstvenih ustanova	22	39	114	76	33	3,21
Zastupljenost zelenih površina	12	25	68	103	76	3,73
Zastupljenost radnih mjesta i poslovnih usluga	14	27	107	99	37	3,42
Zastupljenost opskrbnih objekata	6	16	68	123	71	3,83
Zastupljenost sportskih objekata	8	24	72	120	60	3,70
Izgrađenost i stanje stambenih objekata	13	39	108	97	27	3,30
Kvaliteta prometne infrastrukture	21	54	102	75	32	3,15
Organizacija javnog gradskog prijevoza	22	37	100	81	44	3,31

Izvor: anketno istraživanje

Kada je u pitanju zadovoljstvo osnovnim funkcijama u sporednom gradskom centru, različita su mišljenja ispitanika. Ispitanici su Likertovom ljestvicom pored navedenih tvrdnji trebali dati ocjenu koja označava njihov stupanj zadovoljstva. Prema rezultatima sumiranih podataka iz tablice 2., ispitanici su u većini slučajeva bili neutralnog stava pri ocjenjivanju zadovoljstva funkcijama sekundarnog centra, dok je tek u nekim slučajevima ispitano stanovništvo bilo zadovoljno, odnosno dalo ocjenu 4. Ako se u obzir uzme zastupljenost i broj vrtića, glavnina stanovništva zadržava neutralan stav, dok je manji udio onih koji su

zadovoljni navedenim sadržajem. Prosječna ocjena ispitanika za zastupljenost i broj vrtića je 3,38 čime je iskazan neutralan stav o istima. Nešto bolji rezultat, ukupnu ocjenu 3,58 ostvarila je kategorija zastupljenost i broj škola, dok je prosječnu ocjena od 3,21 ostvarila zastupljenost zdravstvenih ustanova. Ispitano stanovništvo je najzadovoljnije zastupljenošću zelenih površina i opskrbnih objekata te, uz zastupljenost sportskih objekata, jedino s tim kategorijama je ispitano stanovništvo pokazalo zadovoljstvo. Najmanju ocjenu, odnosno najmanje zadovoljstvo, stanovništvo je dalo kvaliteti prometne infrastrukture, prosječno 3,15, dok ocjenu 3,3 i neutralan stav ispitanika dijele organizacija javnog gradskog prijevoza i izgrađenost i stanje stambenih objekata. Generalno, ispitanici zadržavaju neutralan stav pri čemu se ranije istaknute glavne funkcije sekundarnog centra ističu kao one kojima su ispitanici najzadovoljniji. Budući da je zastupljenost opskrbnih objekata kategorija kojom je stanovništvo najzadovoljnije, dokazuje se da je dolazak građana u sekundarni centar radi opskrbe potaknut kvalitetnom i širokom ponudom, što se može povezati i sa zastupljenošću sportskih objekata i zelenih površina.

Sl. 28. Zadovoljstvo ispitanika funkcionalnom opremljenošću sekundarnog gradskog centra (u relativnom iznosu)

Izvor: anketno istraživanje

U nastavku je slijedio set pitanja kojima se istražio odnos gradskog centra te sporednog gradskog centra. Na pitanje u kojem dijelu grada ispitano stanovništvo provodi više vremena, oko 45% ili 128 ispitanika odgovorilo je *sporedni gradski centar*, dok se u *gradskom centru* češće zadržava oko 32% ili 91 ispitanik. Da *jednako* vremena provodi na prostoru oba centra, smatra oko 23% ispitanih, odnosno njih 65. Uslijedilo je pitanje koje se

odnosi na potencijalnu preferenciju stanovništva pri odabiru između dva područja, odnosno ispitanici su upitani da odaberu kamo bi se prije zaputili kako bi zadovoljili osobne potrebe. Na to pitanje, oko 55% ili 155 ispitanih osoba je odgovorilo kako bi radije posjetilo *sekundarni gradski centar*, dok je za opciju gradskog centra opredijeljeno 70 ispitanika ili oko 25%. Oko 21% ili 59 ispitanika kazalo je kako nema preferencija, odnosno da im je *svejedno*. Uvidom u rezultate ovih pitanja može se zaključiti kako postoji više dokaza koji ukazuju na postojanje percepcije stanovništva o sekundarnom gradskom centru koji je preuzeo određene funkcije gradskog centra, a pretpostavlja se da ponuda koju nudi sekundarno središte nadmašuje ponudu primarnog gradskog središta, što u konačnici usmjerava ka većoj posjećenosti sekundarnog centra.

Na pitanje *'Mislite li da sporedni gradski centar preuzima ulogu glavnog gradskog centra?'* pozitivnim odgovorom svoje mišljenje iskazalo je oko 46% ispitanika, dok isto ne smatra oko 40% ispitanih. U ovom pitanju uočava se podijeljenost mišljenja jer iako sekundarni gradski centar predstavlja mjesto povećane koncentracije stanovništva, gradski centar je u svijesti građana upisan kao geografsko i historijsko središte grada. Udio onih koji nisu znali odgovor na pitanje ili nisu bili sigurni u svoj odgovor iznosi 14%: U nastavku pitanja ispitanici su upitani da obrazlože razloge svoga stajališta. Ispitanici koji su odabrali opciju sekundarnog gradskog centra uglavnom se slažu oko razloga preuzimanja uloge glavnog gradskog centra, pri čemu se među najistaknutije razloge navodi razvoj opskrbnih funkcija zbog otvaranja trgovačkog centra, kvalitetnija i dostupnija infrastruktura namijenjena prometu i prometu u mirovanju, preseljenje osnovnih funkcija iz središta grada, premještanje zabavnih sadržaja iz središta grada (klizalište, bazen, dvorane), atraktivnost prostora i blizina mora, prostranost i mogućnost širenja, stvaranje novih mjesta okupljanja stanovništva uz promjenu stila života i obrazaca kretanja i drugo. S druge strane, ispitanici koji smatraju da uže središte grada Pule i dalje ima primat u ulozi gradskog središta kao glavne razloge takvog mišljenja navode historijsku važnost središta grada i prateće znamenitosti, percepciju središta grada kao glavnog gradskog centra i zadržavanja upravne funkcije u središtu grada. Također, potrebno je naglasiti kako je određeni, veći broj ispitanika koji su glavnu ulogu dali historijskoj jezgri naglasilo kako smatra da sekundarni gradski centar trenutno nije glavni gradski centar, ali ima veliku tendenciju da to postane. Kod istih ispitanika, uočeno je kako smatraju da je sekundarni gradski centar izvrsno proširenje i dopuna glavnom gradskom središtu.

Na kraju anketnog upitnika, ispitanicima je postavljeno posljednje pitanje u kojem se od njih tražilo da sukladno novonastaloj situaciji prema svom mišljenju odrede prioritet

između daljnjeg razvoja sekundarnog centra ili oporavka primarne gradske jezgre. Općenito, veći je broj ispitanih koji su se opredijelili za opravak primarne gradske jezgra. Broj ispitanika koji su istodobno podupirali oba prethodno navedena procesa nešto je manji, dok je najmanji udio onih koji su podupirali razvoj sekundarnog gradskog centra, prvenstveno iz razloga što ispitanici smatraju kako se sekundarni gradski centar razvija sam po sebi. Kada su ispitanici upitani da kažu razloge svoga mišljenja te načine na koji je moguće poduprijeti centre grada, uslijedio je niz konkretnih odgovora. Oporavak primarne gradske jezgre za većinu je ispitanih potrebniji proces iz razloga što je istome puno potrebniji oporavak radi svoje historijsko-geografske važnosti. Veliki broj ispitanih navodi kako je u svrhu konzervacije znamenitosti i razvoja turizma vrlo važno poraditi na obnovi ovog dijela grada. Središte grada trenutno je u vrlo lošem stanju, bez potrebitih promjena i obnove, uz mali broj sadržaja koji se u njemu može pronaći. Ispitanici su također iznijeli dosta ideja koje bi mogle utjecati na oporavak primarne jezgre, među kojima se ističu povećanje aktivnosti i događanja, stvaranje tematskih punktova obrazovnog karaktera, povećanje sadržaja za mlade, otvaranje novih radnih mjesta prvenstveno u proizvodnim djelatnostima, razvoj obrtništva i zanatstva, smanjenje cijena najma prostora, povećanje mogućnosti za opskrbu, povećanje gastronomske ponude, obnova stambenih objekata i fasada te generalno uređenje grada, otvaranje novih javnih parkirališta na rubnim zonama gradskog centra te zabrana prometovanja osobnim automobilima kroz središte grada i drugo. Prethodno navedeno predstavlja samo jedan dio sadržaja koji u ovom razdoblju nedostaje središtu grada, a ispitano stanovništvo naglašava kako bi im postojanje navedenih sadržaja vratilo želju da dolaskom u središte grada. Ispitanici koji su svoj glas dali daljnjem razvoju sekundarnog gradskog centra, uglavnom to čine iz razloga što ne vide način na koji bi se centar grada mogao oživjeti te smatraju da za to nema ni potrebe jer u ostalim dijelovima grada mogu pronaći sve što im treba. Također, među razlozima izbora sekundarnog gradskog centra mnogi su navodili kako smatraju da je sporedno središte praktičnije i prometno dostupnije stanovništvu grada te prostor gdje će na jednom mjestu obaviti sve potrebito. Zanimljiv je stav jednog ispitanika koji navodi: *'Sukladno bi trebalo razvijati sekundarnu gradsku jezgru ponajviše zbog samog očuvanja primarne, historijske jezgre od dodatnih oštećenja. Razlog za to je podjednaka raspodjela ljudi zbog već zasićenog kapaciteta nosivosti pojedinih historijskih lokaliteta grada za vrijeme turističke sezone. Stoga bi se stvaranjem dodatnih sadržaja u sekundarnim dijelovima grada doprinjelo i očuvanju primarne gradske jezgre. Idealno bi za grad bilo uspostaviti ravnotežu, odnosno suživot primarne i sekundarne jezgre koje bi imale međuovisan odnos, a zasebno pružale jedinstven sadržaj, kako za turiste tako i za domicilno stanovništvo'*. Kada su u pitanju načini na koji se

može ostvariti daljnji razvoj sekundarnog gradskog središta, ispitano stanovništvo najčešće je odgovaralo da se to može ostvariti uz osiguranje novih radnih mjesta, povećanje broja događanja na Trgu kralja Tomislava, proširenje funkcionalne opremljenosti (uprava, obrazovanje, financije) te obnovu i održavanje prostora za rekreaciju i razonodu. Ipak, većina ispitanika smatra kako će doći do daljnjeg širenja sekundarnog centra te nastavka propadanja primarnog gradskog središta te da njihove težnje za obnovom istog neće biti ostvarene.

8.1. Scenariji razvoja sekundarnog gradskog centra Pule do 2030. godine

Nakon proučavanja osnovnih obilježja prostora i uočavanja razvojnih potencijala, te obrade podataka dobivenih anketnim istraživanjem stvorena je jasnija vizija onoga što sekundarni gradski centar u budućnosti može postati. Za područje sekundarnog gradskog centra razrađena su tri scenarija kojima se predviđa budući razvoj ograničen sljedećim desetljećem. Kroz nekoliko faktora najjačeg utjecaja na razvoj sekundarnog centra objašnjeni su mogući scenariji budućnosti koji su nazvani:

1. *Stagnacijom do opadanja*
2. *Centar po mjeri građana*
3. *Sekundarni centar - primarno središte i okosnica razvoja grada*

Anketno istraživanje dalo je velik broj korisnih podataka o razvoju grada i raznovrsnih stavova i mišljenja stanovništva o istome, stoga, uz istraživanje autora, predstavlja dobru osnovu za korištenje metode scenarija i razradu vizije budućnosti prema potrebama stanovništva. Izradi scenarija prethodilo je prepoznavanje nekoliko ključnih faktora razvoja prostora sekundarnog centra, a prema istraženom, oni su: 1) povećanje broja stanovnika i stanovanja, 2) koncentracija stanovništva, 3) povećanje uporabe zemljišta, 4) povećanje ekonomskih aktivnosti, 5) povećanje opskrbnih i uslužnih djelatnosti, 6) povećanje prostora i sadržaja za rekreaciju, 7) smanjena funkcionalna opremljenost gradskog centra, i 8) povećanje turističke djelatnosti zbog blizine mora. Na temelju navedenih faktora u nastavku su opisani mogući smjerovi razvoja.

Tab. 3. Scenariji razvoja sekundarnog gradskog centra sa ocjenom faktora razvoja

Faktor	Scenarij		
	<i>Stagnacijom do opadanja</i>	<i>Centar po mjeri građana</i>	<i>Sekundarni centar - primarno središte i okosnica razvoja grada</i>
povećanje broja stanovnika i stanovanja	o	+	+
koncentracija stanovništva	-	+	+
povećanje uporabe zemljišta	o	o/+	+
povećanje ekonomskih aktivnosti	-	+	+
povećanje opskrbnih i uslužnih djelatnosti	-	+	+
povećanje prostora i sadržaja za rekreaciju	+	+	-
funkcionalna opremljenost gradskog centra	+	o	-
povećanje turističke djelatnosti zbog blizine mora	o	+	+

Napomena: + predstavlja pozitivna kretanja, - negativna kretanja, dok o označava stagnaciju.

Izvor: autor

8.1.1. Scenarij *Stagnacijom do opadanja*

Iz razloga što nema dodatne stambene izgradnje, broj stanovnika do 2030. godine stagnira. Prilično kvalitetna prethodna gradnja i ugođaj uzrokovali su zadržavanje stanovništva u ovom području, no, budući da nije došlo do izrazitog razvoja, nema ni dodatne imigracije stanovništva, niti značajnog prirodnog prirasta. Karakterističan proces je starenje stanovništva koje u konačnici dovodi do većeg mortaliteta te smanjenja broja stanovnika.

Kako u prostoru nije došlo do značajnijih promjena, zadržana je postojeća uporaba zemljišta, a nema promjene niti u namjeni iste u prostorno-planskoj dokumentaciji. Takva situacija uzrokovala je manjak aktivnosti i događanja te stvorila ustaljeni prostor konstantno jednakog i nezanimljivog sadržaja koji stanovnici posjećuju samo ako za to imaju potrebu. Na taj način umanjena je koncentracija stanovništva koje se zadržava na prostoru sekundarnog gradskog centra. Također, orijentacija na tercijarne i kvartarne djelatnosti, poput opskrbe, uzrokovala je pad proizvodnje i gašenje industrije. Zbog prethodno navedenih razloga, u konačnici dolazi do pada tercijarnih i kvartarnih djelatnosti sukladno padu koncentracije stanovništva i zainteresiranosti istih za dolaskom u prostor. Mali opskrbeni i uslužni objekti, pretežno okupljeni oko Trga kralja Tomislava, u većoj mjeri bivaju zatvoreni zbog neefikasnih rezultata poslovanja. Trgovački centar Max City prostor je u kojem su okupljene opskrbenne i uslužne funkcije te se u njemu može pronaći većina prethodnog sadržaja sa smanjenim asortimanom. Većina posjetitelja sekundarnog gradskog centra su posjetitelji trgovačkog centra, što ne mora potrajati još dugo budući da nezadovoljstvo trgovaca sa

financijskim rezultatima poslovanja dovodi u pitanje opstanak cjelokupnog objekta. Kako nema većih infrastrukturnih projekata i širenja grada nauštrb zelenih površina, izrazito se razvija rekreacijska funkcija grada. Zelene površine redovito se održavaju i služe stanovništvu kao prostor odmora i rasonode, uz prateće parkove i dječja igrališta. Na prostorima koji se nalaze uz obalu i u šumskim površinama povećana je izgrađenost rekreativnog sadržaja, poput poučnih staza, trim i biciklističkih staza, šetališta, kupališta i drugog.

Sekundarni gradski centar djelomično gubi posjećenost zbog sve izraženije funkcionalne opremljenosti gradskog centra. Život se vratio u gradsko središte te stanovništvo ima povećanu želju za dolaskom iz razloga što tu mogu pronaći sve što im je potrebno. Postojanje centralnih gradskih funkcija i proširenog sadržaja, skupa sa povijesnom osnovom grada, za stanovništvo predstavlja puno veći značaj u usporedbi sa atrakcijama sekundarnog gradskog centra pa ono češće pri izboru posjećuje gradsko središte. U vršnim dijelovima turističke sezone izražena je aktivnost turista na prostoru sekundarnog gradskog centra koji se tu zadržavaju uglavnom zbog smještaja u blizini mora ili opskrbe. Većih turističkih aktivnosti nema, stoga se turisti ne zadržavaju dugo na prostoru sporednog centra, već odlaze u turistički atraktivnije prostore.

8.1.2. Scenarij *Centar po mjeri građana*

Budući da je ostvaren jači razvoj, dolazi do potrebe za širenjem sekundarnog gradskog centra, prvenstveno u vidu funkcije stanovanja. Na istaknutom području postoji prostor za širenje i izgradnju te se na istome ostvaruje kvalitetna novogradnja namijenjena većem broju stanovnika. Porast izgradnje stambene infrastrukture prati i umjeren porast broja stanovnika, optimalno raspoređenih širom prostora. U svako doba godine na području sekundarnog gradskog centra može se pronaći pregršt aktivnosti i događanja što dovodi do povećane koncentracije stanovništva, koje se tamo osjeća ugodno i tamo želi provoditi svoje vrijeme. Prostor je uređen, redovno se održava i nadograđuje sadržajem za odmor i rekreaciju. Stambena izgradnja oduzela je određeni dio zelene površine, no i dalje postoje veće zelene površine na kojima stanovništvo provodi slobodno vrijeme, uglavnom u šetnji. Trg kralja Tomislava vrvi događanjima za sve uzraste, a odmakom od središta prostora gotovo u svim smjerovima može se doći do određenog rekreacijskog sadržaja, u vidu plaža, biciklističkih staza, šetališta, vidikovaca i drugog. U novim stambenim zonama posebno dominira prostor namijenjen dječjim igralištima, budući da su stanovi novogradnje izgrađeni za mlade obitelji grada Pule.

Kada je u pitanju namjena zemljišta, nema značajnijih projekata kojima bi se ona promijenila, osim u svrhu stanovanja za koju se izdvaja određeni dio slobodnog prostora. Uporaba prostora u velikoj mjeri ostaje jednaka kao prethodnih godina budući da je dosad generirala dugoročni razvoj. U neposrednoj blizini područja dolazi do izrazitog razvoja industrije, prije svega brodograđevne. Kako se u narodu kaže: 'dok jednom ne smrkne drugom ne svane', što se može primijeniti na trenutnu situaciju. Naime, propadanjem brodogradilišta Uljanik, dolazi do jačeg razvoja brodogradilišta Tehnomont u kojem je dodatno zaposlena kvalitetna radna snaga koja je ostala nezaposlena nakon kraha Uljanika. U središtu sekundarnog centra dolazi do razvoja obrtništva i zanatstva, pri čemu se ističu krojači, postolari, urari, mesari i brojni drugi. Pored toga, razvijene su djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora. Izričitu važnost za ekonomski prosperitet grada ima trgovačka funkcija ovog dijela grada iz razloga što se većina uslužnih i opskrbnih sadržaja nalazi baš na području sekundarnog centra. Vrlo dobra postojeća ponuda proširena je dodatnom što dovodi do širenja gravitacijske zone utjecaja na čitav prostor Istarske županije. Kao što se radi na kvantiteti, radi se i na kvaliteti iz razloga što korisnici tako zahtijevaju pri čemu se naglašava domaća proizvodnja. S druge strane, razvija se zdravstvo, Opća Bolnica Pula se modernizira i zapošljava veći broj znanstvenika koji u suradnji sa Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli ostvaruju iznimne rezultate na području medicine.

Turistička djelatnost pojačana je tijekom ljetne sezone, najviše potaknuta opskrbom turista. Veliki je broj iznajmljivača smještaja što tijekom sezone povećava udio turista, ali i njihovo zadržavanje u sporednom centru. Uz stalno prisutnu opskrbu, znatno je povećan sadržaj koji privlači strane goste, te uz prilično malu udaljenost od mora, sekundarni gradski centar ostvaruje veću posjećenost. No, ipak historijska jezgra grada i dalje biva žarište turističke posjećenosti. Turisti i dalje preferiraju posjet povijesnim atrakcijama zbog kojih se Pula razlikuje od ostalih gradova. U užem središtu grada nalaze se upravne i financijske institucije, dok se glavnina preostalog sadržaja i funkcija premješta na prostor sekundarnog centra. Već postojeći sadržaj sekundarnog centra premašuje uspjehe sadržaja centra grada što posljedično dovodi do zatvaranja, npr. zatvarenje kina Valli uzrokovano padom potražnje uslijed pojačane potražnje za Cinestarom u trgovačkom centru.

8.1.3. Scenarij *Sekundarni centar - primarno središte i okosnica razvoja grada*

Sekundarni gradski centar doživljava veliko proširenje, veliki prostor za širenje u zaleđu više i nije toliko velik, izgrađuju se nove stambene zone predviđene većem broju

stanovnika. Gotovo sav prostor za širenje je iskorišten te se na njemu razvilo mnoštvo sadržaja za šire stanovništvo. Uslijed visoke imigracije, prvenstveno mladih, došlo je do promjene u demografskim kretanjima, pa starenje više nije dominantan proces. Najvećim dijelom ljeti, ali i u ostatku godine, izrazito je povećana koncentracija stanovništva. Prenapučenost u ljetnom dijelu godine može posljedično prouzrokovati iseljavanje stanovništva. Zbog izrazite funkcionalne opremljenosti i nemogućnosti drugih prostora da funkcionalno konkuriraju sekundarnom centru, stanovništvo je gotovo primoreno dolaziti kako bi zadovoljilo svoje potrebe. Izgrađuje se novi trgovački centar čime se dodatno pojačava opskrba i uslužna djelatnost ovog prostora. Sve je popraćeno dodatnom izgradnjom poslovnih prostora. U novoizgrađenim poslovnim prostorima smjestile su se tvrtke IT tehnologije te financijske ustanove. Uz navedeno, razvija se nautika budući da se u neposrednoj blizini nalazi veći broj luka. U tim lukama i novoizgrađenoj marini, uz razvoj nautike i izgradnju popratnog sadržaja, izražen je elitni nautički turizam. Kao posljedica intenzivnog razvoja tercijarnih i kvartarnih djelatnosti, došlo je do smanjenja primarnih i sekundarnih djelatnosti. Najveći gubitak je nestanak starih zanata u središnjem dijelu prostora, koje se naknadno namijenilo u svrhu poslovnih prostora i uprave.

Kako bi se ostvarila gore navedena izgradnja, bilo je potrebno oduzeti prostor nauštrb zelenih površina. Šume u okolici su posječene te je na njima niknula infrastruktura za raznu namjenu. Postojeće rekreacijske zone i sadržaj nisu uklonjeni, ali zbog neodržavanosti se smanjuje posjećenost istih. Jedini napredak u pogledu razvoja uviđa se u velikom broju dječjih igrališta koja nastaju sukladno širenju stambenih zona i obrazovnih ustanova.

Kao dokaz izoliranosti i odbačenosti historijske jezgre od strane gradske vlasti ističe se preseljenje gradske uprave na područje sekundarnog gradskog centra, oko središnjeg trga. Jezgra grada Pule prolazi kroz proces odumiranja pri čemu ne dolazi do razvoja nikakvih funkcija, već do starenja stanovništva te sve rjeđe posjećenosti od strane turista. S druge strane, zbog sve većeg sadržaja i aktivnosti koje nudi sekundarni gradski centar, sve je veći broj turista koji prolaze kroz ovo područje ili ga posjećuju.

Tri predložena scenarija predstavljaju viziju budućnosti sekundarnog gradskog centra do 2030. godine, pri čemu su opisani smjerovi budućeg razvoja, a svaki se od njih razlikuje po stupanju razvoja i utjecaja (tab. 3). Prvi scenarij, *Stagnacijom do opadanja*, opisuje situaciju koja je možda najrealnija, budući da zbog neinovativnog sadržaja opada zainteresiranost stanovništva za opskrbnom funkcijom, pa može doći do stagnacije, a potom opadanja i propadanja. Drugi scenarij je zaključak onoga kako stanovništvo vidi sekundarni gradski centar u budućnosti prema odgovorima anketnog istraživanja. Prema tome, on se ističe kao

najoptimalniji i najpoželjniji scenarij, dok se treći scenarij, u kojem sekundarni centar preuzima dominaciju u razvoju, ipak ističe kao najmanje ostvariv, iako uz prepoznavanje prednosti prostora nije isključeno ostvarenje istog, no postavlja se pitanje da li je takvo što uopće potrebno budući da može djelovati naštrb onih kojima je sva izgradnja namijenjena - stanovništva.

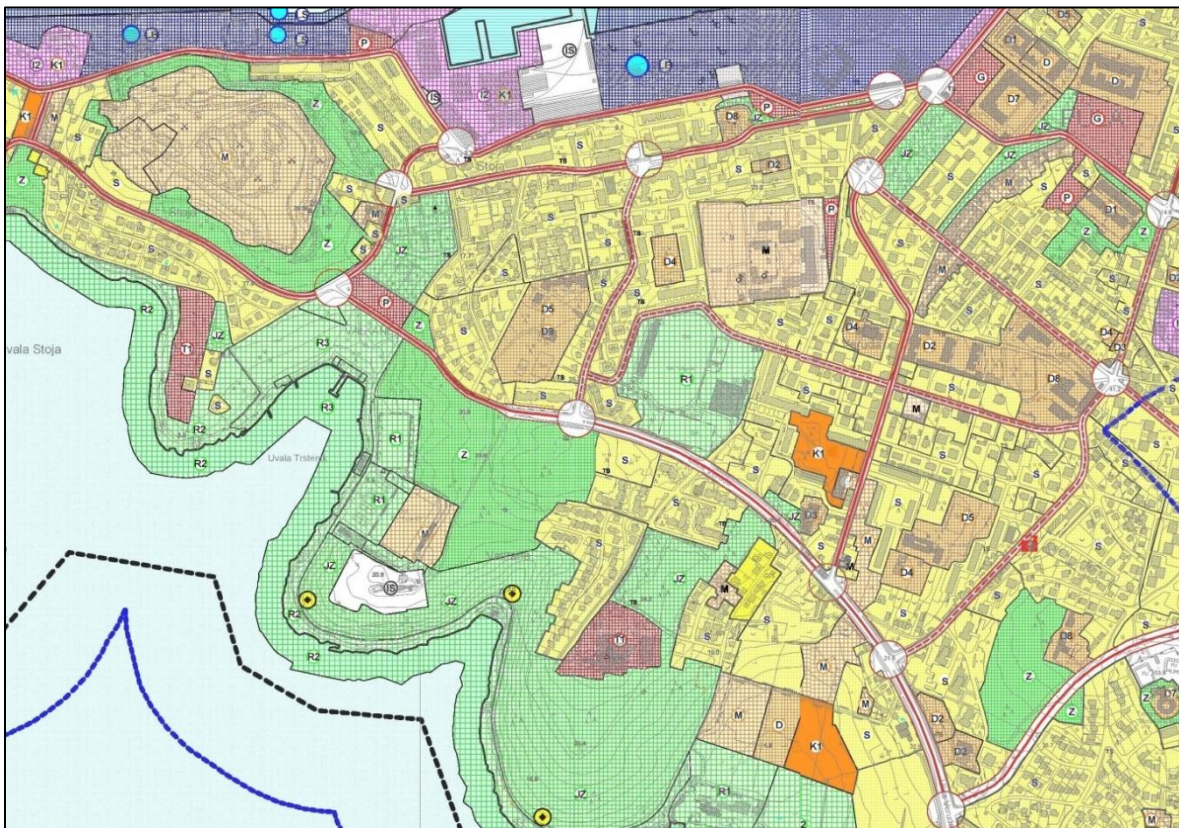
9. Mogućnosti razvoja sukladno prostornom planu

Nekoliko osnovnih obilježja namjene prostora i usklađenosti sa prostornim planovima navedeni su u prethodnom dijelu rada. Svaki zahvat u prostoru mora biti usklađen sa zahtjevima prostorno-planske dokumentacije nižeg reda, dok oni pak svoje uvjete usklađuju prema prostorno-planskoj dokumentaciji višeg reda. Prostorni planovi stoga služe kao smjernice što se smije, a što ne smije raditi u prostoru. U građevinskom području naselja Pula i u njegovim izdvojenim dijelovima prostor je namijenjen prvenstveno građevinama stambene namjene, a potom i drugim građevinama i sadržajima koji služe za zadovoljavanje potreba za odgovarajućim standardom života stanovnika, te za radom, kulturom, rekreacijom i sl. (PPUG Pula, 2019). Prema prostornom planu uređenja Grada Pule čije su šeste izmjene i dopune izvršene koncem 2018. godine, gradnja u preostalim izdvojenim građevinskim područjima naselja Pule orijentirat će se na nedovoljno ili neracionalno izgrađene dijelove naselja te rekonstrukciju postojećih građevina kako bi se povećala gustoća naseljenosti, te racionalnost izgrađene strukture i komunalne infrastrukture.

Prema namjeni i korištenju površina određenoj Generalnim urbanističkim planom Grad Pule, vidljivo je da u prostoru dominira stambena namjena (sl. 29). Također, velik dio prostora zauzima mješovita namjena, prvenstveno okupljena oko trgovačkog centra Max City te Opće bolnice Pula. Zona koja okružuje trgovački centar prema namjeni pripada zaštitnoj zelenoj površini, a prostor iste klasifikacije namjene može se naći i u neposrednom okruženju sekundarnog centra. U središtu sekundarnog središta, na prostoru okupljenom oko Trga kralja Tomislava, dominira opća poslovna namjena. Istaknute su i javno-društvene površine, na prostoru sekundarnog gradskog centra uglavnom organizirane oko obrazovanja. Također, izražen je prostor namijenjen sportsko-rekreacijskoj površini i zelenoj površini koje se nalaze unutar sekundarnog centra, a još je više istog sadržaja na užem prostoru koji ga okružuje. Budući da unutar granica sekundarnog gradskog centra više nema većeg prostora za širenje, buduća nadogradnja i širenje moguća je u okolici sekundarnog središta iz razloga što postoji veća površina na kojoj se može ostvariti širenje. U neposrednoj blizini sekundarnog gradskog

središta razvija se novo gradsko naselje Valsaline. Projekti su u izradi no određena prostorno-planska dokumentacija već postoji iz prijašnjih razdoblja. Svakako, to je još jedan dokaz kako dolazi do širenja područja i nastajanja novih predjela koji se vežu na sekundarni gradski centar. Kada je u pitanju funkcija rada, uglavnom je organizirana oko obrazovanja te ugostiteljsko-turističkog sadržaja, no u okolici sekundarnog centra nalazi se veći prostor namijenjen poslovnoj aktivnosti, prvenstveno vezan uz brodogradnju. Također, velik je broj morskih područja pomorskog prometa u neposrednoj blizini, poput luka Ribarska koliba i Bunarina, marine Veruda i Bunarina te sportske luke Delfin u kojima može doći do proširenja djelatnosti te značajnog povećanja zaposlenosti. Uz to, razvoj turizma donosi svoje posljedice, stoga se očekuje sve više turističkog sadržaja u neposrednoj blizini sekundarnog središta, u zoni izrazite blizine morske obale.

Prethodno putem metode scenarija razrađena mogućnost budućeg razvoja u kojoj dolazi do jačeg razvoja i infrastrukturnog širenja sekundarnog gradskog centra je prema važećim prostornim planovima Grada Pule u potpunosti ostvariva. Svakako, veliki broj luka na manjem području pogoduje jačem razvoju djelatnosti vezanih za more, poput nautike, za koje se zasigurno predviđa jači budući napredak.

Sl. 29. Namjena i korištenje prostora sekundarnog gradskog centra i njegove uže zone

* namjena: S – stambena; M – mješovita; D – javna i društvena; K – poslovna; R – sportsko rekreacijska; T – ugostiteljsko turistička; Z - zaštitne zelene površine; P – parking

Izvor: autor prema GUP Grada Pule, 2019

10. Rasprava

Istraživanjem je utvrđeno da prostor sekundarnog gradskog centra ima tendencije širenja te porasta funkcionalne opremljenosti. Također, već je ugrađen u svijest ispitanih građana kao takav, a svojim sadržajem premašuje ponudu gradskog središta. Pri takvoj situaciji, došlo je do intenzivnog opadanja dominacije gradskog centra na što će se rasprava većinom bazirati. Sekundarni gradski centar postao je mjesto koncentracije stanovništva i izrazito veće posjećenosti od gradskog središta izvan ljetne sezone; nudi proizvode i usluge koje se ne mogu pronaći u ostalim dijelovima grada, a neposredna blizina atraktivnih sadržaja upotpunjuje sliku vrlo razvijenog prostora.

Anketirano stanovništvo iznijelo je svoje stavove i mišljenja vezana za temu radu te je iz njihovih odgovora dobiveno nekoliko konkretnih i korisnih prijedloga za unaprijeđenje sekundarnog gradskog centra, a u većoj mjeri užeg gradskog središta. Budući da je razvoj sekundarnog centra neupitan, nema veće potrebe za ulaganjem i nadogradnjom, potrebno je raditi na kvaliteti onoga što se nudi u prostoru. Primjera radi, kada je u pitanju zadovoljstvo ispitanika funkcijama sekundarnog središta grada, najveće zadovoljstvo prikazano je zastupljenošću opskrbnog sadržaja čije se postojanje kroz cijeli rad proteže kao osnovna značajka prostora sekundarnog centra. S druge strane, ispitanici su najnezadovoljniji sa kvalitetom prometne infrastrukture. Noviju izgradnju, poput trgovačkog centra Max City, pratila je kvalitetna popratna izgradnja prilaznih cesta i parkirališta, proširenje postojećih cesta i drugo. No, ostali dijelovi sekundarnog gradskog centra, prvenstveno njegov središnji dio, nemaju zadovoljavajuću prometnu infrastrukturu, stoga to treba predstavljati osnovu pri planiranju budućih ulaganja u prostor.

Jedna od posljedica jačeg razvoja sekundarnog centra svakako je degradacija historijske jezgre. Naravno, kao što je prethodno u radu utvrđeno, međudjelovanje između ta dva prostora se preklapa, jedan utječe na drugog i obratno, no jasno je kako aktivnosti sekundarnog centra odvlače stanovništvo iz užeg središta grada. Pojedini gradovi su teško pogođeni gospodarskom i društvenom tranzicijom što je prouzrokovalo krah proizvodnje i izazvalo strukturalne probleme nezaposlenosti; u toj situaciji, gradovi se moraju bazirati na iznalaženje novih i rastućih djelatnosti koje će osigurati funkciju rada i potpomoći fizičku obnovu gradskih središta (Petrić i Mikulić, 2009, prema: Law, 2002). Čini se da je mnogim gradovima turizam jedna od najpoželjnijih djelatnosti kojima se ostvaruje urbana regeneracija, budući da umjetnost, nasljeđe i manifestacije već predstavljaju osnove za njezin razvitak (Petrić i Mikulić, 2009). Proces turistifikacije na dio stanovništva utječe pozitivno, dok drugi

dio stanovništva ima negativno mišljenje o istom. No, kako su strani turisti glavina posjetitelja gradskog središta, ne čudi kako se u toj situaciji grad odlučio posvetiti turizmu, dok je stanovništvo ostalo zakinuto za većinu prethodno postojećeg, njima potrebitog sadržaja. Da grad Pula nije jedini takav primjer potvrđuju i slični primjeri, poput grada Zadra. Naime, tamošnje gradsko središte, tzv. Poluotok, pogađaju vrlo slični procesi koji se odvijaju u Puli. Klarica (2018) navodi kako je Poluotok u posljednjem desetljeću već izgubio četvrtinu svojih stanovnika te da se događa izrazita koncentracija turističkih apartmana. Istovremeno, pada broj trgovina, a ekonomska aktivnost izvan sezone praktično ne postoji, dok gradske funkcije bivaju disperzirane u ostale dijelove grada (Klarica, 2018). Kod gradskih prostora promjena sadržaja poslovanja nema trajnu garanciju poslovanja, iznajmljuju se neuređeni prostori koji novim vlasnicima samo generiraju dodatne troškove (Klarica, 2018).

Da se prethodno navedene situacije ne događaju samo većim gradovima, prvenstveno smještenim u obalnom prostoru, dokazuje sličan primjer u kontinentalnoj Hrvatskoj, gradić Pakrac. Naime, Baronica (2017) navodi kako su se navike u stanovanju, ali i u poslovanju, uvelike promijenile u prethodnom razdoblju, što nije samo specifičnost većih gradova, već i mnogih drugih, pa i znatno manjih, poput Pakraca. Kod gradova koji prolaze kroz slične procese, osnovna urbanistička promjena je da gradska središta, posebice ona sa starom gradskom jezgrom, poput Splita i Poreča, gotovo u cijelosti gube svoje domicilno stanovništvo (Baronica, 2017). Sredinom devedesetih godina XX. stoljeća mnogi stambeni prostori u prizemljima zgrada u središnjim gradskim ulicama i trgovima su prenamijenjeni iz stambenog u poslovne, no, kako su se promijenile navike potrošača te zbog sve veće prisutnosti automobila i potrebe njihovog parkiranja, gradski trgovački centri su se preselili iz gradskih središta u periferiju grada (Baronica, 2017). Baronica navodi kako su, uz ratna razaranja i negativna migracijska kretanja, stanovnici Pakraca pogođeni i prethodno navedenim procesima. Veliki broj primjera koji se mogu usuglasiti sa stvarnošću grada Pule, dokazuju kako takvi procesi nisu rijetkost te da se mnoštvo gradova nalazi u sličnim dilemama budući da gradska središta gube svoje prethodno značenje. Na primjeru grada Pule, degradacija gradskog središta popraćena je razvojem sekundarnog središta do dodatno otežava održivo funkcioniranje središta grada. U takvim uvjetima, postavlja se pitanje kako će izgledati uže gradsko središte u budućem razdoblju iz razloga što je trenutno nužna revitalizacija, a glavni akteri koji sudjeluju u tome, prvenstveno gradske vlasti, ne pokazuju značajan interes. Slijedi li gradskom središtu Pule period još veće zapuštenosti? Hoće li stečaj brodogradilišta Uljanik dodatno pogoršati sliku praznog središta grada? Koliko će širenje sekundarnog gradskog centra utjecati na propadanje jezgre? Može li sekundarno gradsko

središte stvarno preuzeti ulogu glavnog gradskog središta? Odgovori će biti dobiveni u budućem razdoblju te će jasno odrediti smjer kretanja grada, gradskih funkcija i stanovništva. Svakako, postoji mjesta za daljnju analizu te nova istraživanja kojima bi se upotpunilo znanje i literatura o tematici rada.

11. Zaključak

U početnom dijelu rada navedeno je nekoliko hipoteza koje će nakon izvršenog istraživanja biti potvrđene ili opovrgnute. Naime, hipoteza 1 govori kako se na jugozapadu grad Pule razvija sekundarni gradski centar sa osnovnim funkcijama i sadržajem. Navedena hipoteza dijelom se može potvrditi, ali se ne može se sa sigurnošću tvrditi da postoji sekundarni gradski centar. U prostornim planovima grada Pule za prethodna razdoblja se za područje Verude koristio termin sekundarni gradski centar, no noviji planovi ne naglašavaju prethodno istaknuto područje. Takav pristup dovodi u pitanje postojanja sekundarnog gradskog centra prema prostorno-planskoj dokumentaciji, no prema stavovima ispitanika anketnog istraživanja, sekundarni gradski centar svakako postoji i razvija se te je prisutan kao takav u svijesti građana. Unatoč tome što se novija prostorno-planska dokumentacija ne referira na ovo područje kao na sekundarni gradski centar, rezultati istraživanja pokazuju kako ispitanici stvarno smatra da se razvija sekundarna okosnica grada, čime se hipoteza potvrđuje.

Sljedeća hipoteza odnosila se na prostor gradskog središta u kojem se odvijaju procesi dekoncentracije stanovništva i funkcija. Smanjena funkcionalna opremljenost gradskog centra prouzrokovala je smanjenje koncentracije stanovništva te stavove građana kako više nemaju razloga dolaziti u centar. Iznimka ovom slučaju je ljetni dio godine u kojem grad vrvi događanjima i turistima, u tim situacijama ono stvarno postaje "turistički proizvod" koji se određeno vrijeme dobro "prodaje", ali se isto tako koncem mjeseca rujna gasi. Stoga, može se reći da je hipoteza 2 potvrđena.

Hipoteza 3 kaže kako sadržaj i funkcije novonastalog centra zadovoljavaju potrebe stanovništva grada te mijenjaju uzorak gradskih putovanja. Prema rezultatima anketnog istraživanja, ispitanici općenito je neutralnog stava koji naginje ka zadovoljstvu. Naime, kada su u pitanju opskrbe i sportsko-rekreacijske funkcije grada, stanovništvo je zadovoljno situacijom na prostoru sekundarnog gradskog centra. Ostale funkcije, poput rada, zdravlja i obrazovanja, kod ispitanika stvaraju neutralan stav. Naravno, neutralan stav ne znači da ispitanici nisu zadovoljni funkcijama sekundarnog centra. S druge strane, većina

stanovništva pri odabiru mjesta obavljanja svojih potreba će odabrati sekundarni gradski centar. Također, stanovništvo se češće i zadržava u sekundarnom gradskom centru nego u gradskom centru, stoga se može reći kako dolazi do promjene uzorka gradskih putovanja. Pri takvoj situaciji, djelomično se potvrđuje istinitost hipoteze, budući da se potvrđuje zadovoljstvo samo određenim sadržajem čija je namjena uglavnom provođenje slobodnog vremena.

Budući da dolazi do opadanja funkcionalne opremljenosti gradskog središta, postavlja se pitanje koje funkcije treba bazirati u središtu grada. Trenutno, zadržana je većina financijskih i upravnih institucija, kao što priliči većim gradovima u Hrvatskoj, no ostalih funkcija gotovo da i nema. Istovremeno, sekundarni gradski centar doživljava napredak i povećanje funkcionalne opremljenosti. Hipoteza 4 glasila je kako ispitanici smatraju da budući razvoj treba usmjeriti ka izgradnji i daljnjem širenju sekundarnog centra uz relokaciju centralnih funkcija pri čemu u središnji centar ne treba ulagati. Takva hipoteza sa sigurnošću je opovrgnuta budući da većina anketom ispitanog stanovništva smatra kako je potrebno ulagati u oporavak primarne gradske jezgre zbog nužnosti promjene. Sekundarni gradski centar se, usporedno padu značaja historijske jezgre grada, izrazito razvija sam po sebi, bez velikih razvojnih mjera. Stanovništvo smatra kako svakako treba revitalizirati gradski centar kako bi postao privlačniji korisnicima prostora.

Hipoteza 5 govori kako se gradski centar Pule nalazi u opasnosti od propadanja budući da se sa promjenom aktivnosti postavlja pitanje održivosti, opstanka i funkcioniranja izvan turističke sezone. Kao što je radom utvrđeno, izrazita koncentracija stanovništva uočljiva je isključivo za vrijeme trajanja ljetne turističke sezone, dok ostatkom godine gradsko središte biva napušteno. Iako se u posljednje vrijeme ubrzano radi na obnovi estetike gradskog središta, prvenstveno u vidu obnove pročelja zgrada, nedostatak opremljenosti gradskog središta navodi stanovništvo da izbjegava ovo područje grada. Nužno je vratiti funkcije grada koje su nekada postojale na ovom središtu kako bi došlo do regeneracije prostora čiji značaj seže još u davnu prošlost. Osim gore navedenih zadržanih funkcija, u središte grada u velikoj mjeri dolazi do napuštanja ugostiteljstva, usluga, opskrbe, zanatstva i obrtništva, a recentno i poslovne funkcije budući da je brodogradilište Uljanik proglasilo stečaj. Izričita orijentiranost na turizam, uz prethodno navedene faktore, dovodi u pitanje opstanak i održavanje gradskog središta pa se stoga posljednja hipoteza potvrđuje.

Zaključno, može se reći kako se proces nastanka sekundarnog gradskog centra i proces opadanja dominacije gradskog centra odvijaju usporedno, preklapaju se te utječu jedan na drugoga. Budući da u posljednje vrijeme na području sekundarnog gradskog centra dolazi do

ostvarenja težnji koje su zapisane u prostorno-planskoj dokumentaciji prethodnih razdoblja, mišljenje je kako isti preuzima određeni skup funkcija od užeg gradskog središta, koje s druge strane pokazuje svoje najtužnije lice bez posjećenosti i sadržaja. Iako se spomenuti procesi nerijetko viđaju u drugim gradovima, u ovom slučaju dolazi do izrazite pojave istih zbog čega je došlo do značajne dekoncentracije i premještanja stanovništva. Ukoliko ne dođe do velikih promjena kojima će se potaknuti razvoj gradskog središta, prvenstveno od strane gradske uprave, vrlo je izgledno očekivati da će buduća aktivnost biti koncentrirana na području sekundarnog gradskog centra.

12. Popis literature i izvora

- Baronica, D., 2017: U središtu grada sve manje stanovnika i lokala: elitizam više ne stanuje u središtu grada, *Pakrački list*, 20. rujan, <http://pakrackilist.hr/sredistu-grada-manje-stanovnika-lokala-elitizam-vise-ne-stanuje-sredistu-grada/> (03. 06. 2019.)
- Bagar, L., 2018: Shopping centri su pojeli centar Pule, *Glas Istre*, 02. listopada, <https://www.glasistre.hr/desk/uvodnik-571317> (17. 05. 2019.)
- Bjelajac, S., Vrdoljak, D., 2009: Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu 2-3* (1), 3-19.
- Božičević, S., n.d.: Hidrogeologija, <https://www.istrapedia.hr/hrv/1007/hidrogeologija/istra-a-z/> (15. 05. 2019.)
- Čonč, T., 2012: Eksplozija na Vergaroli u Puli 18. kolovoza 1946. godine: pokušaj rekonstrukcije i izazovi tumačenja, *Povijest u nastavi*, 14 (2), 133-176.
- Državna geodetska uprava (DGU), 2013: Statistički registar prostornih jedinica Hrvatske, Zagreb.
- Državni hidrometeorološki zavod (DHZM), 2016: Srednje mjesečne i godišnje temperature zraka za razdoblje od 1981. do 2010. godine; Mjesečne i godišnje količine oborine za razdoblje od 1981. do 2010. godine; Kontingencijska tablica vjetra za postaju Pula za razdoblje od 1981. do 2010. godine, Zagreb.
- Državni zavod za statistiku (DZS), 2013: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu, po naseljima, popis 2011., Statistička izvješća 1468, Zagreb.
- Državni zavod za statistiku (DZS), 2013: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, po jedinicama mjesne samouprave, popis 2011., Statistička izvješća 1585, Zagreb.
- Državni zavod za statistiku (DZS), 2013: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, po jedinicama mjesne samouprave, popis 2011., Statistička izvješća 1582, Zagreb.
- Generalni urbanistički plan Grada Pule*, 1966, Pula
- Generalni urbanistički plan grada Pule*, Grad Pula, 2008, RO Urbis 72, http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/78/78/7878f9e9-ef7f-4b8a-b38a-25a8aef44cd4/procisceni_tekst_odredbi_za_provedbu_gup-a_grada_pule.pdf (15. 05. 2019.)

- Generalni urbanistički plan grada Pule*, Korištenje i namjena površina, Grad Pula, 2019, RO Urbis 72, http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/03/2e/032ecdd2-fa26-4536-95a7-d7701f99d0b9/1a_koristenje_i_namjena_povrsina.pdf (29. 05. 2019.)
- Grad Pula, 2017: Procjena rizika od velikih nesreća, http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/51/34/5134a880-f14c-4cc3-8f62-be73f7a26014/procjena_rizika_od_velikih_nesreca.pdf (15. 05. 2019.)
- Grad Pula, n.d.: Opći podaci, <http://www.pula.hr/hr/opci-podaci/opci-podaci/> (15. 05. 2019.)
- Izješće o stanju u prostoru Grada Pule - Pole za razdoblje od 2014. do 2018. godine*, Grad Pula, 2018, http://www.pula.hr/site_media/media/uploads/content/images/2018/05/29/14-prijedlog-zakljucka-o-uvajanju-izvjesca-stanja-u-prostoru-2014-2018.pdf (15. 05. 2019.)
- Jakovčić, M., Rendulić, I., 2008: Razvoj i funkcije kupovnih centara u Zadru, *Geoadria* 13 (1), 97-117.
- Jović, L., 2011: *Urbano-geografski razvoj Pule od 1991. godine do danas*, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- Juriša, Ž., 2009: Istra u 16. stoljeću, *Rostra* 2 (2), 8-10.
- Klarica, S., 2018: Masovni turizam - s bijelim papirima na izlozima nestaju ljudi s Poluotoka!, *Zadarski list*, 15. studeni, <https://www.zadarskilist.hr/clanci/15112018/masovni-turizam-s-bijelim-papirima-na-izlozima-nestaju-ljudi-s-poluotoka> (03. 06. 2019.)
- Marinović Uzelac, A., 1986: *Naselja, gradovi, prostori*, Tehnička knjiga, Zagreb.
- Marković, J., 2006: Pula – K. u K. slika grada, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 30 (1), 215-228.
- Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Meridijani, Zagreb.
- Matijašić, R., 1993: Starija povijest Istre i neki njeni odrazi na novije razdoblje, *Društvena istraživanja* 4-5 (2), 569-585.
- McCornick, K., Neij, L., i dr., 2011: Advancing sustainable urban transformation, *Journal of Cleaner Production* 13 (19), 1-2.
- Mirabella Roberti, M., 1986: Urbanistica romana di Trieste e dell'Istria, *Antichita' in Altoadriatiche* 28 (1), 185-200.
- Mrak Taritaš, A., 2008: Urbanistički plan uređenja; Uloga i značenje na primjeru Grada Zagreba, *Prostor* 36 (16), 232-245.
- Murphy, R. E., 2017: *The Central Bussines District; a study in Urban Geography*, Routledge, New York.
- Novak, D., 2015: *Urbanizam antičke Pule*, Sveučilište u Rijeci, Rijeka.
- Pegan, S., 1996: Pristup izradi urbanističkog plana, *Prostor* 11 (4), 95-108.

- Petrić, L., Mikulić, D., 2009: Uloga kulturnog turizma u procesu urbane regeneracije, *Acta turistica nova* 1 (3), 5-26.
- Petrović, B., 2019: Nema mušterija, gomilaju se gubici, *Glas Istre*, 19. travanj, 12-13.
- Poljičak, I., 2015: Glavna obilježja urbane preobrazbe Šibenika u razdoblju 1945.-1990., *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku* 1-2 (1), 69-83.
- Projekt Veruda-Mirna*, 1974, Urbanistički institut SR Hrvatske; Urbis 72, Pula-
- Prostorni plan uređenja Grada Pule*, Grad Pula, 2019, http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/a1/85/a1856376-0e39-4999-83bf-aca922a38a11/01_procisceni_tekst_odredbi_za_provedbu_i_grafickog_d.pdf (29. 05. 2019.)
- Provedbeni urbanistički plan 'Stari grad Pula'*, 2007, RO Urbis 72, Pula.
- Provedbeni urbanistički plan 'Veruda I'*, 1989, Općinski zavod za prostorno planiranje i pripremu zemljišta Pula; RO Urbis 72, Pula.
- Radeljak Kaufmann, P., 2015: Opremljenost centralnim funkcijama naselja Dalmacije, *Godišnjak Titius* 8 (8), 83-101.
- Radeljak Kaufmann, P., 2016: Metoda scenarija u istraživanju i planiranju prostora, *Hrvatski geografski glasnik* 78 (1), 45–71.
- Radolović, S., n.d.: Centar Pule pretvorio se u sablasnu pustinju, *Istarski.hr*, 25. siječanj, <https://istarski.hr/node/54337-centar-pule-pretvorio-se-u-sablasnu-pustinju> (17. 05. 2019.)
- Regan, K., Nadilo, B., 2013: Utvrde Pule i okolice (II. dio), *Građevinar* 65 (3), 283-296.
- Ridanović, J., Rogić, V., Roglić, J. i Šegota, T., 1975: *Geografija SR Hrvatske Sjeverno Hrvatsko primorje*, Školska knjiga, Zagreb.
- Strategija razvoja grada Pule*, Grad Pula, 2010, http://www.pula.hr/site_media/media/typo3/fileadmin/sadrzaji/dokumenti/iva_ivancic/STRATEGIJA_RAZVOJA_GRADA_PULE_19_01_2011.pdf (15. 05. 2019.)
- Sykora, L., 1999: Changes in the internal spatial structure of post-communist Prague, *GeoJournal* 49 (1), 79-89.
- Sykora, L., 2007: Office development and post-communist city formation: The case of Prague, u: Stanilov, K. (ur.): *Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*, Springer, Dordrecht, 117-146.
- Tonković, Ž., 2015: Trgovački centri i promjene u gradskoj jezgri: slučaj Zadra, *Sociologija i prostor* 201 (53), 3-20.
- Turistička zajednica Pule, n.d.: Povijest Pule, <https://www.pulainfo.hr/hr/povijest-pule/10022> (16. 05. 2019.)

- Vermezović Ivanović, M., 2019: Najtužnija ulica u Puli: Zbog trgovačkih centara i posrnulog Uljanika opustjele trgovine u Prvomajskoj, *Glas Istre*, 23. siječanj, <https://www.glasistre.hr/pula/najtuznija-ulica-u-puli-zbog-trgovackih-centara-i-posrnulog-uljanika-opustjele-trgovine-u-prvomajskoj-579488> (17. 05. 2019.)
- Vresk, M., 1973: Razvoj misli o ekonomskoj bazi grada, *Hrvatski geografski glasnik* 35 (1), 147-154.
- Vresk, M., 1977: *Osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb.
- Vresk, M., 1983: Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, *Acta Geographica Croatica* 17-18 (1), 39-53.
- Vresk, M., 1996: Funkcionalna struktura i funkcionalna klasifikacija gradova Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik* 58 (1), 51-67.
- Zakon o prostornom uređenju. *Narodne novine* 153/13, 65/17, 114/18, 39/19.
- Zeren Gülersoy, N., Gürler, E., 2011: Conceptual challenges on urban transformation, *Istanbul Technical University* 1 (8), 10-24.
- Zlatic, M., 1988: Urbani rast kao dilema razvoja, *Hrvatski geografski glasnik* 50 (1), 85-89.
- Zupanc, I., 2004: Demogeografski razvoj Istre od 1945. do 2001., *Hrvatski geografski glasnik* 66 (1), 67-102.

Prilozi

Popis slika

- Sl. 1. Geografski položaj i smještaj Grada Pule
- Sl. 2. Klimadijagram Pule za razdoblje od 1985. do 2011. godine
- Sl. 3. Čestina vjetra izmjerena na klimatološkoj postaji Pula za razdoblje 1985. – 2011. godine
- Sl. 4. Udio stanovnika Grada Pule prema dobnim skupinama
- Sl. 5. Antička shema ulica u antičkoj Puli
- Sl. 6. Stambene zajednice grada Pule u prostornim dokumentima šezdesetih godina 20. stoljeća
- Sl. 7. Tokovi javnih funkcija i prometa u gradu Puli 1974. godine
- Sl. 8. Organizacija centara grada Pule 1974. godine
- Sl. 9. Građevinsko stanje područja Verude 1974. godine
- Sl. 10. Namjena površina užeg središta Verude iz 1989. godine
- Sl. 11. Mjesni odbori prema administrativno-teritorijalnoj organizaciji Grada Pule
- Sl. 12. Položaj sekundarnog gradskog centra unutar mjesnih odbora Grada Pule
- Sl. 13. Dobno-spolna piramida MO Stari Grad
- Sl. 14. Dobno-spolna piramida gravitacijskog područja sekundarnog gradskog centra
- Sl. 15. Udio stanovništva prema trenutačnoj aktivnosti MO Stari Grad
- Sl. 16. Udio stanovništva prema trenutačnoj aktivnosti gravitacijskog područja sekundarnog gradskog centra
- Sl. 17. Udio ispitanika prema spolu
- Sl. 18. Udio ispitanika prema starosti
- Sl. 19. Udio ispitanika prema najvišoj završenoj školi
- Sl. 20. Udio ispitanika prema mjestu stanovanja na razini mjesnih odbora Grada Pule
- Sl. 21. Udio ispitanika prema učestalosti dolaska u gradski centar
- Sl. 22. Udio ispitanika prema najčešćem razlogu dolaska u gradski centar
- Sl. 23. Odgovori na pitanje *Koliko često posjećujete gradski centar za vrijeme trajanja ljetne turističke sezone?*
- Sl. 24. Odgovori na pitanje *Smatrate li da se na području grada Pule razvija sporedni, novi gradski centar na dijelovima prostora mjesnih odbora Stoja i Veruda*
- Sl. 25. Udio ispitanika prema učestalosti dolaska u sekundarni gradski centar
- Sl. 26. Udio ispitanika prema najčešćem razlogu dolaska u sekundarni gradski centar
- Sl. 27. Odgovori na pitanje *Koja je glavna funkcija sporednog gradskog centra Pule?*

Sl. 28. Zadovoljstvo ispitanika funkcionalnom opremljenošću sekundarnog gradskog centra (u relativnom iznosu)

Sl. 29. Namjena i korištenje prostora sekundarnog gradskog centra i njegove uže zone

Popis tablica

Tab. 1. Inventarizacija centralnih funkcija sekundarnog gradskog centra

Tab. 2. Zadovoljstvo ispitanika funkcionalnom opremljenošću sekundarnog gradskog centra (u apsolutnom iznosu)

Tab. 3. Scenariji razvoja sekundarnog gradskog centra sa ocjenom faktora razvoja

Anketni upitnik

Poštovani građani Pule,

pred Vama se nalazi anketni upitnik kojim će se istražiti stavovi i mišljenje građana o razvoju sekundarnog centra u Puli i padu značaja strogog gradskog središta. Podaci iz anketnog istraživanja koristit će se za potrebe izrade diplomskog rada na temu "Proces nastanka sekundarnog gradskog centra na primjeru grada Pule" na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rezultati ankete bit će uokvireni u diplomskom radu te će predstavljati Vaše stavove o smjeru prostornog razvoja grada Pule.

Sudjelovanje u istraživanju je u potpunosti dobrovoljno, stoga Vas molim da na pitanja odgovarate iskreno i promišljeno kako bi rezultati istraživanja bili točniji. Upitnik je namijenjen ispitanicima koji prebivaju u gradu Puli, stoga molim one koji nisu građani Pule i nisu upoznati s aktualnom slikom grada da ne ispunjavaju anketu. Anketni upitnik je anonimn te se nigdje ne navodi ime i prezime, a za popunjavanje Vam neće biti potrebno više od 10 minuta.

Unaprijed hvala na izdvojenom vremenu.

1. Spol: M Ž

2. Dob:

a) 18-25

b) 26-45

c) 46-65

d) 65+

3. Najviša završena škola:

- a) bez završene škole
- b) osnovna škola
- c) srednja škola
- d) viša škola, prvi stupanj fakulteta (preddiplomski) ili stručni studij
- e) fakulteti, umjetničke akademije, svučilišni studiji
- f) poslijediplomski studij (magisterij znanosti/doktorat)

4. Mjesni odbor stanovanja:

- 1) MO Arena
- 2) MO Busoler
- 3) MO Gregovica
- 4) MO Kaštanjer
- 5) MO Monte Zaro
- 6) MO Monvidal
- 7) MO Nova Veruda
- 8) MO Stari Grad
- 9) MO Stoja
- 10) MO Sv. Polikarp - Sisplac
- 11) MO Šijana
- 12) MO Štinjan
- 13) MO Valdebek
- 14) MO Veli Vrh
- 15) MO Veruda
- 16) MO Vidikovac

U nadolazećem dijelu upitnika nalaze se pitanja koja se odnose na gradski centar. Pri pojmu gradski centar misli se na uže gradsko središte omeđeno sljedećim ulicama: Rivom, Flaciusovom, Anticovom i Laginjinom ulicom, Portaratom, Giardinima te Istarskom ulicom.

5. Koliko često posjećujete gradski centar?

- a) svaki dan
- b) nekoliko puta tjedno
- c) nekoliko puta mjesečno
- d) ne posjećujem gradski centar
- e) drugi odgovor: _____

6. Ako posjećujete gradski centar, koji je najčešći razlog dolaska?

- a) rad
- b) opskrba
- c) posjet prijateljima/obitelji
- d) rekreacija i razonoda
- e) drugi odgovor: _____

7. Jeste li prijašnjih godina češće posjećivali središte grada?

- a) da
- b) ne
- c) ne znam

8. Ako ste prijašnjih godina češće posjećivali gradski centar nego sad, koji je razlog tome?

9. Koliko često posjećujete gradski centar za vrijeme trajanja ljetne turističke sezone?

- a) češće od uobičajenog
- b) jednako
- c) rjeđe od uobičajenog

10. Smatrate li da se gradski centar najviše posjećuje i živi isključivo za vrijeme turističke sezone?

- a) da
- b) ne
- c) ne znam

11. Ako ste na prethodno pitanje odgovorili da, zašto mislite da je tako?

12. Smatrate li da je gradski centar Pule i dalje mjesto okupljanja stanovništva?

- a) da
- b) ne
- c) ne znam

13. Smatrate li da je gradski centar Pule i dalje mjesto koncentracije osnovnih gradskih funkcija?

- a) da
- b) ne

c) ne znam

U slijedećem dijelu anketnog upitnika nalaze se pitanja koja se odnose na sporedni, sekundarni gradski centar. Pri pojmu sekundarni gradski centar misli se na širi prostor dijelova gradskih četvrti Stoja i Veruda okupljen oko novoizgrađenog Trga kralja Tomislava (uključuje i prostor Siplaca te trgovačkog centra Max City).

14. Smatrate li da se na području grada Pule razvija sporedni, novi gradski centar na dijelovima prostora gradskih četvrti Stoja i Veruda?

a) da

b) ne

c) ne znam

15. Koliko često posjećujete sporedni gradski centar?

a) svaki dan

b) nekoliko puta tjedno

c) nekoliko puta mjesečno

d) ne posjećujem sekundarni gradski centar

e) drugi odgovor: _____

16. Ako posjećujete sporedni gradski centar, koji je najčešći razlog dolaska?

a) rad

b) opskrba

c) posjet prijateljima/obitelji

d) rekreacija i razonoda

e) drugi odgovor: _____

17. Smatrate li da je na području sporednog gradskog centra došlo do okupljanja funkcija grada, odnosno premještanja funkcija iz užeg gradskog središta ka ovom dijelu?

a) da

b) ne

c) ne znam

18. Po Vašem mišljenju, koja je glavna funkcija sporednog gradskog centra Pule?

a) opskrba (Max City, Konzum)

b) funkcija rada (Opća bolnica, kafići, Tehnomont)

c) rekreacijska (Trg kralja Tomislava, gradski bazen, kupališta, šetališta, Dom sportova)

d) stambena

e) drugi odgovor: _____

19. U nadolazećem pitanju molim Vas da ocijenite svoje zadovoljstvo osnovnim funkcijama u sporednom gradskom centru Pule. Sadržaje možete ocijeniti ocjenama od 1 do 5 pri čemu je: 1 - izrazito nezadovoljan, 2 – nezadovoljan, 3 – niti zadovoljan niti nezadovoljan, 4 – zadovoljan, 5 - izrazito zadovoljan. U svakom retku na mjesto željene ocjene postavite znak X.

	1	2	3	4	5
Zastupljenost i broj vrtića (DV Pingvin i Veruda)					
Zastupljenost i broj škola (OŠ Stoja i Veruda)					
Zastupljenost zdravstvenih ustanova (OB Pula)					
Zastupljenost zelenih površina (Lungomare, Muzil...)					
Zastupljenost radnih mjesta i poslovnih usluga (Tehnomont, May City...)					
Zastupljenost opskrbnih objekata (Max City, Konzum)					
Zastupljenost sportskih objekata (Dom sportova, gradski bazen)					
Izgrađenost i stanje stambenih objekata					
Kvaliteta prometne infrastrukture					
Organizacija javnog gradskog prijevoza					

20. Mislite li da sporedni gradski centar preuzima ulogu glavnog gradskog centra? Zašto?

21. U kojem dijelu grada se češće zadržavate i provodite više vremena?

- a) gradski centar
- b) sporedni gradski centar
- c) jednako

22. Koji prostor grada Vam je draži, odnosno kamo ćete se radije zaputiti kako bi zadovoljili osobne potrebe?

- a) gradski centar

b) sporedni gradski centar

c) svejedno

23. Treba li podupirati razvoj sekundarnog gradskog centra ili oporavak primarne, historijske gradske jezgre? Zašto i kako?
